

Verner von Heidenstam.

SAMLADE SKRIFTER

AV

VERNER VON HEIDENSTAM

[V. 10.]

KAROLINERNA

[Part 1.]

FÖRSTA SAMLINGEN

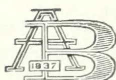
STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

KAROLINERNA

AV

VERNER VON HEIDENSTAM

FÖRSTA SAMLINGEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1919

GRÖNA GÅNGEN.

På slottsvinden, där brandmästaren sålde brännvin och öl, hade en lång, smalaxlad kund blivit nedskuffad i trappan, och det tomma tennstopet kastades efter honom, så att det rullade mellan skorna. Hans regarnsstrumpor voro stoppade och smutsiga. Halsduken hade han knutit ända upp över munnen och de orakade kinderna, och han stod oavbrutet med händerna i rockskörtsäcken.

— Visa ut galna Ekeroten! sade brandmästaren. Han har prustat tobaksdrossar i ölet och stuckit Petter Målare med en stoppnål och är fuller av elakhet alltigenom. Fäll sedan ihop slagbordet! Det är befallning att stänga slottsportarna, för nu är det snart ute med kungliga majestätets liv.

En av vaktmästarna var Karl XI:s gamle trotjänare Håkan. Han hade ett fridsamt ansikte men gick så hjulbent i sina styva kläder, att det såg ut som om han nyss stigit ned från en häst. Han tog upp stopet och stack det vänligt under Ekerots arm.

— Jag skall följa konstapeln, sade han, eller löjtnanten eller hur det nu är man får säga.

— Lars Ekerot är kapten vid nådiga majestäts krigsflotta, svarade Ekerot. Och berest och språklärd är han också. Här på slottsvinden ser man inte skillnad på folk och folk. Jag skall lämna in en anmälan och klaga, det skall jag. Haver jag inte sagt eder, att eld snart skall regna av himmelen och var sparre i detta hus stå i ljusan låga? Fala rådgivare, orätträdiga domar, förbannelse och jämmer, det har blivit vårt dagliga bröd, och Herrens vrede vilar tungt över landet.

— Inte behöver löjtnanten... eller... kaptenen utsprida tal om värre olyckor än de, som Gud redan givit oss att bära. Runt omkring på malmarna har vådelden gått fram, och i tio år ha vi haft missväxt och hungersnöd. En tunna råg kostar redan tolv riksdaler i silver. Snart tryter fodret till och med i det kungliga husets stall, och fartygen med den införskrivna spannmålen ligga fastfrusna ute i skärgården.

Ekerot gick bredvid honom utför trappan och såg sig kring utan att fästa de små oroliga ögonen vid något bestämt föremål. Ibland stannade han och nickade och talade halvhögt för sig själv.

Genom gluggarna skymtade borggården i djupet och den överbyggda trappan med sina obelisker och vakterna som gingo fram och åter i trumpetargången. Bortom de snöiga tornen och taken rörde sig små svarta grupper av människor på den igenfrusna Mälaren mellan Kungsholmslandet och Söder, och marskvällen sken tvärs igenom en av salarna i den västra slottslängan, så att det såg ut som hade ljus varit tända i takkronan.

— Ja, ja, mumlade Ekerot, det skall brinna allt, allt — allt det, som var vår skam, allt det som var vår storhet. Jag har sett blanka karlar på himmelen, och när jag om natten sitter med min pipa, ser jag i tobaksröken underliga planeter, som visa mig, att den gamla världsordningen är rubbad. I Ungern och Tyskland regnar det svärmar av Arabiens gräshoppor. De eldsprutande bergen uppkasta glödande stenar. För två år sedan hade vi i februari fingerhögt gräs på Djurgården och hörde vårfåglarna, men i maj åkte vi på släde. I augusti hängde sädesaxen isiga, men i september plockade jag smultron på Essingen. Det är i sådana tider, som Herren Gud öppnar de utkorades ögon, så att de se det fördolt är.

— För Guds namns skull, tala inte så! stammade Håkan. Ser han sina syner vakande eller sovande?

— Mitt emellan.

— Jag lovar att jag skall inberätta vart ord till kungliga majestät själv, om löjtnanten riktigt sannfärdigt vill omtala för mig allt, vad han sett och vet. Ser han där nere de två fönstren, där luckorna äro igenskjutna. Det är inte en halv timme sedan jag var där inne. Där sitter kungliga majestät i en stol, ombäddad med täcken och kuddar, och han har blivit så liten och hoptorkad, att det bara är näsa och läppar. Och inte kan han upplyfta huvudet. Stackars majestät, som skall utstå sådan vånda, fast han bara är några och fyrtio år. När han förr kom haltande genom rummen, var jag gladast om jag slapp ut, men fast

jag bara är den ringaste bland tjänare, kan han nu taga mig om halsen och trycka mig intill sig under strömmande tårar. Inte tror jag, att han känner stort varmare för sonen än han gjorde för sin gemål. När han skickar efter honom, är han ordknapp och sitter mest och ser på honom. Han talar nu bara om riket — och åter om riket. Ännu för en vecka sedan såg jag i hans knä papper om husesyner och oktrojer och sådant nojs, men nu har han uppskrivit sina hemliga råd till sonen och lagt brevet i ett förseglat järnskrin, och så snart någon stiger in i kammaren, är det som stammade han både med sina feberglänsande ögon och sina ord ett beständigt: Hjälp mig, hjälp mig att upprätthålla riket, att göra min son värdig och klok! Riket! Riket!

Håkan for med handen över pannan, och de gingo vidare utför trappan från glugg till glugg.

— I rummet där under oss till vänster befinner sig hennes majestät änkedrottningen. Hon har låst sig inne de sista dagarna och inte ens Tessin slipper dit med sina portföljer. Ingen vet rätt vad hon tar sig till, men jag tänker väl, att hon som bäst slår bort de dystra tankarna med ett parti fem kort och trumf. Då klinga och pingla berlockerna mot spelbordskanten och det krasar och frasar och fräser i spetsar och pös... och spanska röret med guldknappen halkar i golvet...

— Och den vackra fröken Hedvig Stenbock, som står bakom stolen, niger och tar upp den.

— Det gör hon visst inte, för hon är länge sedan gift och gammal och ful och hemma hos

sig. Löjtnanten lever bara i det, som varit, och det, som skall bli.

— Kanhända det! — Ekerot plirade elakt och pekade på den norra slottslängan, som nyss blivit uppförd av Tessin, sedan den gamla jämnats med jorden. Några murställningar kvarstodo ännu med granrisruskor på de högsta masttopparna. — Nå, vem bor under det där långa lådlocket? Tvi vale! Där bor ingen alls... och ingen kommer heller att bo där, det vet jag. Varför kunde det inte få stå kvar som det var? Fan tage gottorpskan, som satt alla byggerigalenskaper i huvudet på kungliga majestät! Sir vaktmästaren, liksom var människa har sin själ, så har vart gammalt hus inom sig allehanda myllringar och andra mörksens väsen, som bli oroade och vantrivas, när man kommer med hackan och mursleven. Minns han Gröna gången, som fordom gick där uppe i takskärningen ovanpå den gamla slottskyrkan? Det var där, som jag första gången fick mina ögon öppnade. Å, jag skall nog berätta. Jag skall säga vaktmästarn alltsammans, om han följer med mig hem och sedan håller sitt löfte att inberätta vart ord för kungliga majestät själv.

De hade nu hunnit ned till inkörsvalvet och gingo på bron över slottsgraven. En kurir med skinnväska på ryggen höll just på att stiga av hästen, och hans svar på de många frågorna hördes bland fottrampet och kommenderandet.

— På sex mil norr om Stockholm bara sett tre människor... De sutto vid vägkanten och livnärde sig med ett självdött djur... I Norrland

kostade ett pund mjölblandad bark fyra riksdaler i silver... Soldaterna svälta ihjäl... Regementena knappast halvtaliga...

Ekerot nickade instämmande som hade detta länge sedan varit honom bekant, och han gick alltjämt bredvid Håkan med tennstopet under armen och händerna stuckna i rockskörten.

När de hade kommit upp till hans vindskammare vid Trångsund, gav han Håkan en misstänksam sidoblick, och när han stack nyckeln i låset undersökte han noga, att dörren icke blivit öppnad under hans frånvaro. Kammaren var stor och kall. I fönstret stod en bur med en ekorre, och på den ena väggen voro en mängd olika mynt radvis uppspikade. Där sutto blanka elbingeriksdalrar och små och stora kopparmynt och en revalsk femdukat och även ett par av de gamla Palmstruchska sedlarna, som redan varit värdelösa i trettio år. Ekerot gick fram och synade och räknade penningarna.

— Dåren, sade han, puttrar sina ägodelar så djupt ned, att han inte själv kan övervaka dem, men jag vill ha dem under ögonen, så att jag lätt kan räkna in dem i säcken, när den svåra elden kommer.

Ur den ena vrån framräknade Ekerot fem vedpinnar, som han ställde i spisen och antände med en tyresticka. Därefter stoppade han och Håkan sina pipor, och eftersom inga stolar funnos, satte de sig på golvet framför brasan.

— Nå, låt oss höra nu! sade Håkan.

Ekerot berättade:

— Aldrig har jag sett något så förfärligt som Gröna gången. Det var på den tiden, då jag var konstapel vid krigsflottan. Nu har man stoppat till mig min lilla pension på tvåhundrafemtio daler. He, kan tänka! Jag kördes väl ur tjänsten för det man var rädd, att jag annars skulle sluta som generalamiral. Och det ville Hans Wachtmeister vara själv. Karlen är tokug! skrek han på däcket, när jag hövligen bad honom att lyfta på hatten först, innan han kommenderade mig upp i riggen. Och så var det slut med mig. Galna Ekeroten hette jag redan då var jag kom och gick. Så går det till. En fattig gesäll bär en kamrat till graven, sedan bär han sin mästare till graven och för en fyrk bär han slutligen än den ena och än den andra och får sig en vaxdukshatt och en svart långkappa och, när han har bråttom, trilla listrullarna ur fickan... och barnen taga till fötterna och gråta och skrika: Likbärarn, likbärarn! Men fast man kan bli en sådan buse, äro vi lell från begynnelsen av samma deg allihop. Inberätta nu detta ord för ord till kungliga majestät själv... Nåja, på den tiden var jag ganska färdig i att rita och avteckna. Några dagar före den där trätan med Wachtmeister fick jag därför nådig befallning att taga med mig en annan konstapel, som hette Nils, och inställa mig i förrådskammaren ovanpå gamla papistkyrkan i det slottstornet som låg åt strömmen. Där skulle vi avteckna en söndrig galeonslykta, efter vilken änkedrottningen ville låta förfärdiga en ny för sina mälarslupar. När vi

så sutto där en dag och dobblade och retades med den spruckna galeonslyktan, som inte håken gitte avrita, kom lusten på mig och jag ropade:

— Nils, har du sett någon hund med fem ben? Då Nils ryckte på axlarna talade jag vidare.

— Jag såg nyss en på Järntorget. Fyra ben gick han på och det femte hade han i mun.

Nils blev vresig, och för att förarga honom ropade jag ännu högre: — Kvick är du inte. Få se, om du är modig. Jag håller vad om detta tennmått, fyllt med äkta spanskt och med en dukat på botten, att jag vid vårdringningen skall gå ensam genom Gröna gången.

Nils svarade:

— Jag vet, att när du sätter dig något före, nyttar det till intet att söka draga dig därifrån, och inte vill jag, att du skall akta mig snål om gåvan. Kära Ekerot, jag håller därför det vad, som du önskar, men jag vill inte inför din gamla mor bära ansvaret, om det sker dig illa. Därför går jag hellre hem till mitt. På dagen är nog denna herrskapliga bostad präktig att skåda, men på natten lär här gå underligt till, och sover jag hellre i den uslaste kåk på Malmen.

Jag kallade honom pultron och lät honom vanka sin färde. Så snart jag blev ensam märkte jag, att det redan börjat skymma, och för att härda mig gick jag de par tre stegen utför vindstrappan till Gröna gången och såg i nyckelhålet.

Den gröna målningen hade på flera ställen fallit ned, så att den äldre ljusröda färgen sken

fram. Utefter väggarna stodo allehanda husgerådsting, som tjänat ut och flyttats dit upp. Jag såg skåp och stolar och skilderier med hundar och hästar och längst bort en säng med hopdragna sparlakan. På sidorna voro skrymmen och gömmen, där det droppade och stänkte från de otäta taken.

Det var vid Valborgsmässan och därför någorlunda ljust, och detta återgav mig en viss trygghet, så att jag kunde sätta mig ner i trappan och vänta, men jag visste att underliga skapelser hade sitt tillhåll där uppe under golvet. Vaktmästarna kallade dem nattjärsor, därför att de först i skymningen lyfte på de murkna tiljorna och stucko upp huvudet. De voro icke större än tre års barn och alldeles bruna och nakna och hade kvinnokropp. Ofta kunde de sitta uppklättrade på skåpen och vifta med armarna, och den, som råkade att snudda vid en nattjärsa, dog inom året. De brukade springa kring på vindarna, och ibland skreko de i hemlighusen och bultade under fjölen, så att hovfruntimren icke tordes gå dit utan hellre lågo med kolik hela natten.

Så snart jag hörde vårdringningen, sköt jag upp dörren på vid gavel.

Jag tog ett steg framåt, men min fasa var så stor, att jag blev stående med händerna på dörrposten och bara stirrade. Genom en bar fläck på en av de kritade rutorna såg jag ända upp till tornet på Brunkeberg, och det styrkte mig, så att jag sprang rätt in i Gröna gången, för att inte ringningen skulle tystna, innan jag

hunnit tillbaka. Så länge den ljöd, skulle mörksens väsen ingenting mäkta.

Vid pass mitt i gången såg jag plötsligt något mörkt stryka fram utefter sparlakanssängen och smyga ned i en av karmstolarna som för att gömma sig eller vänta. Mitt vänstra knä böjde sig av sig självt, och jag hörde ekot av mitt skrik genom vindarna. Det var från den stunden som mina ögon öppnades, så att människorna kallade mig galen.

Mot fönstret såg jag att det satt en man i stolen. Han förblev lika orörlig som jag. Med ens grep han mig i armen och viskade mellan tänderna:

— Figlio di un cane! Spion? Vad? Vaktmästare hos änkedrottningen?

— Gud signe! stammade jag, ty nu förstod jag att det var en mänsklig gelike, och på den darrande och fubblande handen förstod jag, att han inte var mindre förskrämd än jag själv. Även märkte jag, att han var i strumplästen och hade skorna instuckna vid bröstet.

Jag samlade tankarna och beskrev mitt enfaldiga upptåg, och slutligen blev jag trodd.

— Ett sådant fördömt och bofälligt gammalt näste, brummade mannen för att skyla sin egen häpenhet. Här är sådant takdropp, att jag blivit alldeles genomvåt om fötterna. Så sant jag lever skall här bli ett nytt hus... Min gode man, hittar du, så hjälp mig genom den här vindslabyrinten till balettsalen. Vem jag är gör detsamma.

— Det gör det väl, svarade jag, fast nog känner jag igen nådig kammarherr Tessin.

Han teg och tog mig i rockskörtet och så vände jag och gick före honom. Jag tror, att i grunden voro vi båda två lika belåtna att ha träffat varandra. När vi kommo ned till balettsalen, befallde han mig att stanna utanför dörren, men jag hörde nattjärsorna springa bakom oss i skumrasket, och jag höll handen kvar på låset, så att jag genast kunde skjuta upp dörren igen och oförmärkt smyga mig efter. Genom fönstren såg jag strömmen, och inne kring väggarna stodo en mängd lutande kulisser, målade med tuktade träd och vita tempel.

Tessin stannade mitt i salen och klappade tre slag i händerna.

En dam reste sig bakom kulisserna och öppnade en liten blindlykta. Var det inte Hedvig Stenbock, änkedrottningens grevliga hovfröken! Si, si, si, tänkte jag och bet i läppen, den där utländske sprätthöken spetar redan så högt!

— Hedvig, mitt allra käraste på världen! sade han. Vi gå genast till din kammare. Intet resonemang, ma chère!

Hedvig Stenbock var då bortåt fem och trettio år och hon gick honom så styv och stel till mötes, att jag inte skulle ha trott henne ha varken hjärta eller själ, om hon inte med ens blivit alldeles förvandlad och fått blodet åt kinderna, när han omfamnade henne.

Då glömde jag mig och utbrast halvhögt:

— Jaha ja!

Tessin vände sig om, men han var så het, att han endast rynkade ögonbrynen och spillde alla sina ord på att förklara min närvaro.

— Någon hjälpare torde vi i alla fall behöva, sade han, och Ekeroten kan vara lika god som någon annan. Förstår han att tiga, skall han inte bli utan lön.

Sedan befallde han mig att taga blindlyktan och gå genom de tomma rådkamrarna — tackar för nåden! — och vidare den väg, som han beskrev, ända till gången, vid vilken änkedrottningens fruntimmer bodde — vacker sömn, mina finaste! Så snart jag försiktigt hade sett efter att ingen spyfluga i hovkläder där surrade kring, skulle jag återvända och meddela det.

Annat hade jag dock att mäla, när jag väl kom tillbaka. Jag hade hört nattjärsorna bulta innanför dörren till konstkammaren och sett dem springa med små eldgnistor i händerna utför trappan till arkivsalen, där riksens handlingar lågo i väggskåpen. Till sist hade jag i den angivna gången hittat en av änkedrottningens vaktmästare, som satt och sov över sin handlykta med ryggen mot muren.

— Han har blivit ditskickad sedan jag gick, sade Hedvig Stenbock och stod åter lika stel och rak. Han anar inte att fågeln redan är flugen. Men hur komma tillbaka?

Hon sköt Tessins armar ifrån sig och blev tankfull.

— Länge har jag fruktat och anat. I natt

kommer skandalen över oss. Hennes majestät är svartsjuk.

Tessin grep med händerna i luften som efter osynliga värjor och dolkar, och det sprutade och sprakade om ögonen.

— Svartsjuk? På mig? Hon är fyrtio år och gråsprängd, och hon är en smula hes och skrovlig i stämman som en karl. Skall jag aldrig slippa höra det pratet! Hos vem skulle jag ha framlagt mina planer och sökt gunstigt beskydd, om inte hos Sveriges Hedvig Eleonora! (Han bugade sig.) Men frukta dig intet, mitt allra käraste, ty ingen skam får låda vid dina dagar, utan nu i natt skall du följa mig härifrån. En släde kan väl alltid skaffas... och sedan... addio! I Italien har jag vänner.

— Gud i himmelen må veta, svarade hon, att jag alltid gärna följer dig, evart du det begär, och efter människor frågar jag platt intet, utan vill hellre vara dig när än försaka, men först må vi dock med en tillgiven vän och beskyddare pröva vad klokt är. Jag tänker på Erik Lindskiöld, som i afton sitter och dricker med hans majestät. — Ekeroten skall gå ned över borggården till kungens lilla uppgång och vänta där till dess Lindskiöld kommer, och då skall han under många ursäkter anropa honom att skynda hit upp... till mig.

Tessin slog avböjande med handen, men jag aktade den kavaljeren föga utan fann en större förnöjelse i att åtlyda en så ädel fröken.

Det var långt lidet på natten, när jag kom tillbaka med Lindskiöld. Han utfrågade mig noga

om allt. Hans peruk gungade och han svor vänligt och gapskrattade och väsnades som hade hela slottet varit hans.

Inkommen i balettsalen böjde han sitt ena knä samt kastade hatten i luften och ropade:

— Ären I alldeles kollerstolliga, mina herrskap, som kärlek vill smaka och intet försaka, fast alla er bevaka? Er böjelse gör mer förnöjelse än upphöjelse. Paff! Puff! En fattig byggmästare, en lyckofrestare av nykläckt adel ej utan tadel kan hoppas att vinna så högställd grevinna. Den dagen begynte vårt buller och bry, då Eva i Eden stod skapad och ny och Adam han vakna' och sa' betagen: får jag gratulera på födelsedagen!

— Trullerulla, stupfulla! mumlade Tessin avsides till sin dam. C'est ce que l'on appelle l'ésprit suédois! Lindskiöld har druckit.

— Bara något litet. Han är vid gunstigaste sinne.

Lindskiöld hörde dem icke utan fortsatte, så att det klang i den vida salen.

— Jag har länge misstänkt detta, och lär den högvälborna släkten taga sig illa vid. Men resa till Italien! Ah bah! Här har kammarherren landet, som behöver hans snille. Se mig i vitögat och säg, om han kan resa från slottsritningarna, som han framlagt på mitt bord, om något i världen är honom så kärt som hans konst?

Tessin blev blodröd och såg ned i handlyktans låga.

— Jag har bestämt mig att äkta kammarherre

Tessin, sade Hedvig Stenbock, och därvid kommer det att bli.

Lindskiöld lade handen på hjärtat.

— Gewiss, gewiss! säger riksänkan. En krans vill jag binda med blomst och med blad från mitt Lindevad. Själv har jag ej anor från gravkor med fanor, och far min var smed, men bäst som det led... jaha, så blev han borgmästare i Skenninge. Tänk om kammarherren stammat från Skenninge! Hur skulle han då ha byggt? Ett nytt kongl. slott i skenningestil? Ett spektakel för sta'n, fy sjutton och fan! Var han stolt och var fjär, att han är den han är.

Lindskiöld fattade Tessin om armen, hög och hotande och med en åtbörd som hade han plötsligt avkastat en nedstänkt maskeradkappa.

— Kalmera sin ardeur ett månvarv eller så! Att begynna med kysser nu kammarherren sin utvalda på handen, går tre steg tillbaka, gör révérence och följer sedan med mig. Tyst, när jag talar i konungens salar! Ekerot går tillbaka till riksänkans vaktmästare, blåser ut hans lykta, väcker honom med ett sunt och eftertryckligt slag på örat och kastar sina skor efter honom, när han löper, så att han tror, att det är nattjärsorna. Sedan kan den nådiga jungfrun osett och trankilt gå in till sitt. Det är ju bestämt, att hon om en tid skall medfölja på en resa till Pommern. Då genskjuter kammarherren henne och äktar henne i all stillhet. Hans majestät skall jag sköta här hemma. Den gottorpska olyckan... jag menar riksänkan... ein verschmitztes Weib... henne

kan inte hin själv regera, men den fientliga högförnäma släkten, den har jag hört taxeras vid reduktionsbordet och den skall jag nog veta att påminna vad den är värd. Här stunda nya tider. Ack, mina barn, mina barn, om ni visste, hur bröstet vidgas när man står vid statsrodret och styr efter avlägsna båkar, vilkas namn man icke ens vågar framsäga till själva kungliga majestät. Men förlita er nu på mitt ord. Här, där vi nu stå, skall kammarherren bygga sin odödlighet.

Förbryllad drog Tessin hans hand till sina läppar, och när jag hade uträttat mitt ärende med vaktmästaren, räckte han mig med en högdragen grimas de båda Palmstruchska sedlarna, som sitta där på väggen.

— Där har han sin utlovade belöning, om han tiger, sade han.

Men sedan begynte mina syner och olyckor, och när jag satt sjuk hemma på kammaren, blevo mina krämpor en visa i kvarteret... gikt, bröstsjuka, snuskvav, vådaskott i benet... och surr i huvudet. Och när jag plockade fram de Palmstruchska sedlarna, som den äreförgätne skalken stuckit mig i rocksäcken, fick jag veta, att de redan många Herrans år förut hade förlorat allt värde. Inberätta nu detta till kungliga majestät själv!

Ekerot ville berätta än mer, men det bultade häftigt på dörren, och ett bud kallade Håkan till konungen, som blivit sämre.

Några dagar efteråt på annandag påsk berättade folket, att konungen låg i själatåget, men Ekerot nickade endast på sitt vanliga sätt liksom hade allt varit honom bekant tillförene. En mängd drängar och pigor, vilka för hungersnödens skull blivit uppsagda på landet, stodo husvilla och förtvivlade i snön på gatorna, och Ekerot gick från flock till flock med händerna i rockskörten och lyssnade och nickade. Om nätterna uppsatte han spåbrev, som han sedan inlämnade till överhovpredikanten Wallin. De olyckliga, skrev han, vänja sig att se in i mörkret, så att de slutligen kunna skönja det, som är skumt och fördolt för de ljusblinda lyckliga.

En blåsig aprildag, när han nyss hade instuckit sitt sista spåbrev under Wallins förstugport och hemkommit på kammaren, satte han sig vid fönstret och småpratade med ekorren. Alltemellanåt tuggade han på några torra päron, som han framplockade ur en låda. Bäst han satt så, hörde han klämtslag och larm, och när han sträckte sig ut genom fönstret, såg han slottstaken höljda i gul rök. Han vände sig om mot rummet samt började nedtaga mynten från väggen och inräknade dem noga i sin ficka. Han darrade och hackade tänder, och med ekorreburen under ena armen och tennstopet under den andra stultade han utför trappan ned till gatan.

Han knuffades mot husväggen och stod och stirrade upp mot slottet, där dånande eldstrålar redan sprutade fram under de murkna sparrarna. Snart flammade alla de tre längorna som stora

bål, och brandens tordönsliknande buller överröstade klämtslag och trumvirvlar.

— Si si! sade han. Nattjärsorna måste fram på ljusan dag! Si, hur de springa i långa rader utefter takåsarna med eld i händerna! Nu klättra de upp på torntaken och hoppa över den nya Tessinflygeln, som stört deras trevnad. De vilja bränna sig själva inne. Detta är bara begynnelsen. Det skall brinna, allt, allt!

Soldater och vaktmästare trängdes på slottsbron mellan vattentunnor och vandrande stolar och skåp och skilderier, och under de båda lejonen, som höllo vapenskölden över portvalvet, framträdde Hedvig Eleonora, Karlarnas moder. Två hovherrar stödde henne och nästan buro henne, ty hon sjönk tillhopa och ville beständigt stanna och se tillbaka. Blåsten lyfte mantiljen högt över det silvergrå håret och svepte den i nästa stund som ett mörkt dok om de förgråtna ögonen, den stolta örnnäsan och de starkt sminkade kinderna.

— Båren brinner under din sons lik! ropade Ekerot pekande. Och tronen brinner, på vilken din sonson stigit upp, och innan du lägger dina ögon samman, skall aska begrava hela hans rike. Minns du inte, att han föddes med blod i händerna?

Han banade sig ängsligt väg utefter husväggen runt hörnet till Trångsund. Gnistorna stego på himmelen som stjärnor, och bortom kyrkogårdsmuren såg man det mäktiga slottstornet Tre Kronor, vilket reste sig hela fyra våningar över de högsta taken. För var våning som elden er-

övrade, utstöttes röken genom gluggarna som från kanoner. Det är nattjärsorna, tänkte han, som, medan vasakonungarnas borg förbrinner, skjuta viktoria. Åter och åter omhöljde röken det gamla riksens vapen på tornspiran — och åter framglimmade svindlande högt de gyllene kronorna likt tre stormfåglar vilande på sina vingar. Ringarna i Nikolai kyrka klättrade uppför sina stegar för att röra själva storklockan och andragångsklockan, men när de hörde mullret då slottstornets bottnar och valv störtade samman och ryckte spiran och vapnet med sig i fallet, vände de och flydde. Stuckna av fasa begynte barn och kvinnor att snyfta och springa, och de berättade, att de vid söderport sett en sinnesrubbad man smyga sig bort med en ekorrebur och ett tennstop under armarna och halvhögt sjungande på en gammal botgöringspsalm.

EN PREDIKAN.

I Storkyrkan reste sig åhörarna från sina bänkar och sågo mot vapenhuset, utanför vilket Karl XII steg ur vagnen.

Det var en vacker, men spenslig och outvuxen gosse. Den fjäderkantade hatten satt lustigt liten uppe i den stora burriga peruken, och när konungen stack den under sin arm voro hans åtbörder ängsliga och besvärade. Han gick trippande och något litet krokig i knäna, som det var bruk, och ögat var sänkt. Hans sorgklädsel var dyrbar med hermelin på uppslagen och blonder kring handskarna, och på de högklackade karduansläderskorna hade han spännen och bandrosetter.

Förbryllad av de nyfikna blickarna tog han plats i den kungliga bänken under den av genier burna gyllene kronan. Han satt stel och vänd mot altaret, men förmådde icke att samla tankarna kring den heliga akten. När till slut prästen steg i predikstolen och med en ordlek och ett kraftigt slag på bokbrädet väckte ett dämpat sorl, rodnade han häftigt och kände sig ertappad på bar

gärning. Snart blevo dock tankarna samma upprorsmän som nyss och gingo sina egna vägar, och för att dölja sin blyghet begynte han bortplocka de svarta punkterna på hermelinen.

— Si på'n! sade en hustru i en av de nedre bänkarna. Han behövde ännu slita fadersriset. Har fan biti'n i fingrarna?

— De ska hon säja, snuskona, som hasat in i högre bänk än hon har lov till! svarade grannkvinnan och knuffade henne huvudstupa ut på gången.

Käppgubben, som stod nere vid dörren och hade till ämbete att gå kring och stöta de åhörare i nacken, vilka somnade, knackade i golvet och hytte med handen, men bullret hördes upp till adelsbänkarna, så att de höga herrarna vände på huvudet, och predikanten insköt genast följande ord:

— Endräkten, sade jag, den kristliga endräkten! Var vankar hon med sin lena sötvälling? Må tro i folkhopen? Håll fast'na! Må tro i Guds hus eller kring kungliga majestäts egen person? Pytt den som hittar'na! Därför säger jag eder, I jordens förstar, befliter eder om endräkten och kärleken och lyfter icke till örlig det svärd, som Gud satt i eder hand, utan endast till edra undersåtars skygd.

Vid denna hänvändelse blev den unge konungen åter blossande röd samt skrattade förläget. Även Hedvig Eleonora, riksänkedrottningen, i kungsbänken mitt emot, smålog nickande, men allra mest skrattade de unga prinsessorna vid

hennes sida. Ulrika Eleonora satt väl tämligen styv, men Hedvig Sofia sträckte sig fram med sin smärta höga hals. I glatt medvetande om att bära handskar, så att de missbildade tummarna icke syntes, höll hon bönboken för munnen.

Konungen blev nu dristigare och såg sig omkring. I vilket sällsamt Herrans tempel befann han sig icke i dag. Hela kyrkan var överfylld av de möbler och konstsaker som räddats från slottsbranden. Endast den mittersta gången var fri. I hörnet uppe vid altaret stodo Ehrenstrahls hoprullade skilderier av korsfästelsen och yttersta domen, och borta vid den Skytteska graven igenkände han fjäderbuskarna och de gröna sparlakanen på den säng, i vilken fadern, sittande på tvären och ombäddad med kuddar, hade uppgivit anden. Hågkomsten härav upprörde honom likväl icke, ty han hade för fadern knappast känt annat än rädsla. Han såg i honom mer den av Gud tillsatte ställföreträdaren än en kär blodsförvant, och i sina tankar liksom i sitt tal nämnde han honom helst blott och bart: den gamle kungen. Som två sökande bin irrade hans blickar över de många välkända föremålen och dröjde slutligen länge vid en vapensköld på den nedersta pelaren.

Där vilade under golvet sedan några år hans lärare Nordenhjelm, den hjärtans gode gamle Norcopensis, som han hållit av med barnslig hängivenhet. Han mindes vintermorgnarnas tidiga lästimmar, då han satt och räknade quatuor species och petade i veken med ljussaxen eller då Norden-

hjelm berättade om Roms och Greklands hjältar. Sedan den gamle kungens död hade han gått i en dröm. Han förstod, att han inte fick visa munterhet, att veklagan var det enda han hade rättighet att fordra, men att litet var i hemlighet stod tämligen lugn och friade till hans gunst genom att så obemärkt som möjligt roa honom än med det ena upptåget och än med det andra. Själve excellensen Piper kunde på en gång torka tårarna och bedja honom att icke försaka sina ungdomslekar utan taga ett parti fjäderboll. De dystra allvarsansiktena smittade honom ibland, så att tårarna sprungo honom själv i ögonen, men från den lönligaste vrån av hans gossesjäl steg ett svindlande, triumfatoriskt segerrus. De bistra styvnackade gubbarna, som han förut fruktat och undvikit, hade han plötsligt funnit ödmjuka och fogliga. Ibland vid taffeln, när de suttit med sina mest bekymrade miner, hade han på trots sprättat fruktstenar i ansiktet på dem för att med ens få se dem skratta och därefter åter gå bort och ställa sig i en bedrövad ring kring änkedrottningen. Slottsbranden med sina äventyr och faror hade för honom varit en dag av nyfikenhet och spänning. Den hade till och med nästan varit den roligaste dag, som han ännu haft i sitt liv, fast han icke själv vågade så tänka. De andras förskräckelse och farmoderns svimningar hade endast gjort det vilda skådespelet så mycket mer sällsamt och oerhört. Nu var allt det gamla slut. Den gamle kungen var död och hans borg i aska. Allt det nya, allt, allt som Sverige längtade efter,

skulle nu likt en eldsflamma stiga i höjden med honom — och där satt han, ensam och fjortonårig.

Han tyckte nästan, att Nordenhjelm stod på predikstolen bakom talaren och förestavade orden. Endast ett ögonblick hade prästen skakat gyckle ts bjällerstav för att göra sig förtrogen med åhörarna. Sedan vände han sig till konungen i hela församlingens åsyn, allvarlig, sträng, ja befallande. I Guds namn anmodade han honom, att icke av örontasslare och trappedragare låta leda sig till självi skhet och högmod, utan offervilligt viga sina gärningar åt det offervilliga svenska folket, på det att han en gång, då han vid höga år lade sina trötta ögon samman, skulle följas av tusendens välsignelser och ingå i Guds härlighet.

Sanningens röst sjöng och åskade under kyrkvalven, och gråten steg den unge konungen i strupen. På nytt försökte han att fasthaka tankarna vid andra, likgiltigare ting, men vart ord träffade hans uppriktiga barnahjärta och han satt med böjt huvud.

Det var för honom en vederkvickelse, då vagnen åter förde honom till Karlberg. Där stängde han sig inne på sina rum, och icke ens änkedrottningens bestämda tillsägelse kunde förmå honom att gå ned till taffeln.

I rummet utanför sovkammaren lågo de böcker, som begagnades vid de mer och mer sällsynta lästimmarna. Han filosoferade redan gärna över skapelsens gåtor och han tjusades alltid av kunskaper, men han begynte förakta boken unge-

fär som en munter och levnadsyr trubadur. Det översta arbetet handlade om jordkunskap, och han bläddrade fram och åter och kastade det sedan åt sidan. Därefter framdrog han i stället, häftigt och på måfå, den nedersta boken. Med den blev han sittande.

Den var bruten i hörnen och svåra nött, och den innehöll bara några skrivna blad med den kvällsbön, vilken han som barn hade inlärt att uppläsa. Flera meningar och ord hade redan frusit bort ur minnet, men då han nu såg de välbekanta raderna framför sig, behövde han endast genomläsa dem ett par tre gånger för att åter kunna dem utantill.

Om aftonen förtärde han endast en kopp ölsoppa, och vaktmästarna begynte därefter att avkläda honom. Han dolde sin häftiga sinnesrörelse så skickligt, att de endast trodde honom vara trött, och när de lyfte peruken från det kortklippta och mörkbruna, något vågiga håret och han med sin skjorta steg upp i den stora sängen, såg han ut som en liten flicka.

Hunden Pompe kröp upp vid fötterna, och nedanför sängfoten sattes ett tänt ljus i ett med vatten fyllt handfat av silver. Konungen var mörkrädd och det hade därför blivit bruk, att dörren lämnades öppen till det yttre rummet och att en page eller lekbroder där tillbragte natten. I afton tillsade dock konungen med bestämdhet, att dörren hädanefter skulle stängas. Först när vaktmästarna hörde detta, begynte de undra och oroas och märkte att han var upprörd till sinnes.

— Ah bah! brummade gamle Håkan, trotjänaren från faderns dagar, vilken envist fortfor att behandla konungen som ett barn. Vartill skall det nu tjäna?

— Det skall bli som jag sagt, svarade konungen. Och från och med i morgon är inte heller nattljuset behövligt.

Vaktmästarna bugade sig samt gingo baklänges ut ur sovkammaren, men när Håkan tillslöt dörren satte han sig utanför på tröskeln. En av vaktmästarna, som hette Hultman, stannade också kvar. De hörde hur konungen vände och kastade sig i bädden, och när Håkan slutligen sträckte sig upp till nyckelhålet, såg han otydligt i dagern från nattljuset att hans unga herre satt upprätt i sängen.

Nattblåsten brusade och rasslade ute på slottsterrassen och i Karlbergsparkens lindar, men inomhus var det redan tyst och stilla. Dock tyckte sig Håkan till sin förundran urskilja en dämpad, nästan viskande människoröst och till och med enstaka ord. Han blev uppmärksam och lyssnade.

Då hörde han, att konungen med halvhög stämma uppläste den bön, som han hade lärt sig att bedja i sin tidigaste barndom.

— Lär mig att styra mig själv och att icke genom smickeraktigt tal förledas till övermod och egensinnighet och därmed fela mot den aktning, jag är skyldig både Gud och människor.

Gamle Håkan makade sina knän samman och knäppte sina händer till bön, och genom stillheten

och det sakta suset av blåsten hörde han alltjämt konungens ord.

— Ehuru konungason och arvfurste till ett mäktigt rike, vill jag dock alltid ödmjukt besinna, att detta är en särdeles Guds nåd och välgärning, för vilkens skull jag må beflita mig om kristliga dygder och kunskaper, på det att jag till en så hög kallelse må bli skicklig och värdig. Herre allsmäktig, du som sätter konungar av och till, lär mig att alltid lyda dina bud, så att jag icke till eget fördärv och andras förtryck missbrukar den makt, som du mig förlänar. För ditt heliga namns skull. Amen.

TRONTAGAREN.

Vad där var tråkigt! Vad dagarna blevo långa vid det lilla hovet, där de sorgklädda riksråden gäspade i länstolarna och stirrade framför sig som om de begrundat, hur det kom sig att de hade lika skodon på båda fötterna och icke kragstövel på den ena och silkessko på den andra. Och så gäspade de igen — och ute i trappan gäspade vaktmästarna, och nere i köket smakade köksdrängarna med fingret på smeten och sade till varandra:

— Är den nu syrlig nog, så att de höga herrskapen göra tillräckligt sura grimaser?

Framför de svarta karosserna selade kuskarna sina hästar med svarta plymager och slejfer. Svarta tyg tillklipptes eller syddes på alla bord. I Gråmunkholms kyrka, där den gamle konungen hade jordats, kvarhängde ännu de svarta tronhimlarna och tapeterna, och kungsringningen hördes från staden långt utåt landsbygden. När slutligen kröningståget skred fram över de snöiga gatorna, gingo alla sorgklädda, och endast den unge konungen bar sin purpur. Genljudet av de sista glädjesalvorna hade knappast rullat över Tyskbagare-

bergen, innan samma odrägliga tråkighet åter satte sig vid tronen i de skumma juldagarna.

Då stampade en gråmulen middag änkedrottningens köksmästare i golvet. I händerna höll han en burk med inkokta tomater.

— Ach, du Lieber! I dag blir här något att beställa. Hans Durchlaucht hertigen av Holsten, som snart lärer vara hit att förvänta, har här skickat en kostelig gåva. Hennes majestät och fröken Greta Wrangel ha redan smakat på frukterna, och Tessin, som är berest, kommer själv ned i köket för att råda oss vid anrättandet. Stå inte och koxa, piltar! Trasorna på kastrullerna. Blanka och gnid!

Det lilla avlägsna hovet i världens yttersta hörn hade den dagen fått något att tänka på. Vid taffeln talades om intet annat än tomaterna, och var och en hade något att säga om deras lukt och smak. Under tiden blev det pokulerat, och de inbjudna gamla riksråden glömde sina ränker och sade varandra tokroliga älskvärdheter.

Efter måltiden tog konungen riksrådet Lars Wallenstedt i rockknappen och ledde honom med sig till fönstersmygen som en ringad och pustande brumbjörn.

— Säg mig, sporde konungen allvarligt. Hur skall en furste offra sig för sitt folk? Den predikan i våras går mig aldrig ur sinnet.

Wallenstedt hade för sed, när han talade, att blåsa upp läpparna som om han tänkte säga: Puh! Van vid konungens brådmoget skarpsinniga frågor, svarade han:

— En furste skall offra alla små betänkligheter, samla all makten hos sig, bli sitt folks urbild och vilja. Väl var det ett fromt tal vi den gången hörde i kyrkan, men säger inte hans högvördighet Spegel, att undersåtare skola vara såsom sin herres trälar. Rådsherrarna och adeln kivas nu endast om sin andel i makten efter ers majestäts höge herr fader. Och Oxenstjerna och Gyllenstjerna och... Nåja... Man lyss! Men därför var det jag alltid dristade understödja ers majestäts vilja att redan vid så unga år flytta den svåra regeringsbördan från hennes majestät änkedrottningens skuldror.

När Cronhjelm, konungens lärare, som stod i fönstersmygen, hörde orden om regeringsbördan, skrev han med fingret i imman på rutan:

— Det oket kändes gumman lika ljuvligt lätt som fontangen.

— Ja, ja, kära Wallenstedt, svarade under tiden konungen. Inom mig har jag också alltid känt, att min vilja manade ditåt. På Atlands tron måste sitta en man. Det är en förunderligt plågsam ting att vilja. Vad är det? I dag känner jag att jag vill rida till Kungsör och jaga björn. Men varför? Jag kunde lika gärna vilja något annat. Viljan är mig en fjättra, en kring bröstet hårt åtdragen kedja, ur vilken jag inte kan vrida mig lös. Den är herren och jag drängen.

Vaxljusen voro redan tända, då han steg in i sitt förmak. På bordet stod den förseglade järndosan i vilken den gamle konungen nedlagt sina sista hemliga och faderliga råd. Flera dagar

hade förflutit sedan de avtackade riksförmyndarna lämnade den ur sina händer, men han hade icke kunnat förmå sig att öppna locket. Väl hade han en natt häftigt slitit upp sigillet men sedan ryggat tillbaka. Nu i afton kände han, att viljan var kommen.

Men när han satte nyckeln i det rasslande järnet, överföll honom åter den gamla mörkrädslan. Han såg för sig den gamle konungens tennkista, som nyss fått sina spadar mull, och det föreföll honom, att han nu skulle stå öga mot öga med den döde. Han ropade in Håkan och bad honom lägga ved i spisen. Under tiden vred han om nyckeln och slog locket tillbaka och uppvecklade med en frosskakning det tätt skrivna papperet.

— Tag makten i egen hand, stod där, och vakta dig för de store herrar, som omkring dig äro och av vilka många hava franska magar. De som ivrigast tassla, fika endast efter egen Gewinst, och de yppersta gå stundom tysta vid sitt trädgårdsland.

När han hade läst den hänsovnes ängsliga och misstänksamma varningar till slut, märkte han icke, att Håkan redan lämnat kammaren.

Nu var han herre över allt Sveriges land! De höga herrarna hade trängts utanför hans dörr för att få förklara honom myndig. Visste de ens själva, när deras ord förestavades av hopp om nådevedermälen eller av rent uppsåt? Älskade de icke honom mer än egen son eller bror! Men icke kunde han likväl tala förtroligt med dessa gubbar, som vägde och ställde sitt tal. Och kunde

han tala förtroligt med sina jämnåriga, en flock ängsligt artiga lekbröder, som intet kände om dagens ärenden! Ensam gick han såsom aldrig förr, och ensam skulle han upplyfta den gamle konungens spira. Intet finge bli förmer än Sverige, och av alla Sveriges konungar ville han bli den ypperste och främste. Hade han icke ur den allsmäktige Gudens händer mottagit ett tecken däruppå, då han redan så ung upphöjdes till en furste med ett långt livs många år framför sig? Det gamla, som ådragit sig Guds vrede, var nu förbi. Det sjöng i höjden, det jublade av trummor och horn.

Han steg upp, och handen sjönk med ett lätt slag mot bordskanten.

Piper hade rätt! Piper hade sagt, att Sverige var ett stort rike med ett litet småstadshov vid världens ände. Därpå skulle bli ett slut. Själv hade han satt kronan på sitt huvud och ridit med den till kyrkan. Hade han icke redan fått den av Gud i sin födelsestund den junimorgon, då den klara stjärnan Lejonhjärtat höjde sig över Österns rand! Mattorna på gatan, i vilka hästhovarna slogo hål, hade han skänkt åt bondeståndet att kläda upp sig med, men adeln hade fått gå till fots, och själva rådsherrarna hade burit himmeln och betjänat honom vid taffeln som vaktmästare. Varför skulle han hyckla, varför skulle han hedra de män, som han icke ärade i sitt sinne! Hade han ens givit en konungaförsäkran! Ständerna men icke han hade att svärja. Sin konungaed hade han i tysthet svurit inför Gud,

då han stod vid altaret. Nu, nu var han herre över allt Sveriges land!

Han gick till väggspegeln och granskade belåtet de små koppärren i sitt flickskinn och hoptryckte med fingrarna barska veck i pannan. Därefter pekade han i luften och satte sig gränsle över en stol och galopperade kring rummet.

— Framåt, gossar, framåt för er kung! Hopp, Brillant, hopp, hopp!

Han inbillade sig att han red över en ängsmark mot fienden och att hundratals kulor slogo mot hans bröst men tillplattade föllo i gräset. Runt omkring på höjderna stodo åskådare, och på avstånd kom själva kungen av Frankrike på en vit häst och vinkade med hatten.

I salen nedanför stodo ännu de gamla storherrarna i samspråk. När de hörde bullret, tystnade de ett ögonblick och lyddes, men Cronhjelm ritade i imman och brummade halvhögt:

— Det är bara hans majestät som är sysselsatt med regeringsbestyr. Han uttänker nådevedermälen åt oss för myndighetsförklaringen.

Wallenstedt blåste upp läpparna och gav honom ett ursinnigt ögonkast.

Då konungen hade galopperat hela sitt förmak runt, slog honom en plötslig hågkomst och han gick till dörren:

— Klinckowström! ropade han. Klinckowström, kan du säga mig varför jag just nu fått en sådan lust att rida till Kungsör och jaga björn?

Klinckowström, en munter page med röda kinder och lätt tunga, svarade:

— Därför att det är beckmörkt och ett Herrans väder och därför, att ingen björn är uppdriven, så att jakten är omöjlig. Skall jag säga till om hästar och fackelryttare?

— Har du något bättre förslag?

— Alla andra förslag äro bättre, men...

— Nej, du har rätt. Vi måste rida till Kungsör just därför att det tycks omöjligt och därför att vi vilja det.

När konungen en stund senare red Drottninggatan uppför, kom han tätt förbi en malmgård, vilken sträckte sig nedåt Klara kyrkogård till ett gulmålat hus. En gammal änka, som kallades mor Malin, höll där härbärge. Malmgården var inhägnad med plank, på vilket slottsbyggnadsgesällerna, då de om sommaren tömde sin bägare hos mor Malin, hade uppmålat triumfbågar och obelisker och dansande italienare. I ena hörnet låg ett lusthus med eldstad och skorsten och med det ena fönstret utåt Drottninggatan. Det andra vette inåt plommonträden och de översnöade blomstersängarna. Sedan några veckor hade mor Malin dagligen burit mat till lusthuset, men ingen av hennes gamla kunder visste något med bestämdhet om den gäst, som hon hyste därinne. På en försäljning hos en adlig familj, vilken reduktionen böjt till jorden, hade hon åt sin gäst inköpt ett klaver, och om aftnarna hördes bakom de tillskjutna luckorna främmande melodier, ledda av en spröd och svag stämma.

När nu konungens fackelbärare nalkades, stod just mor Malin vid en springa i planket och såg ut på den mörka gatan.

— Det är han själv! utbrast hon och dunkade på lusthusdörren. Det är kungen, som kommer. Släck lyset och titta genom hjärtat på luckan.

I detsamma jagade konungen förbi i vilt fyrsprång.

— Så vacker han är om kinderna den nådiga unga herren! sade hon och gick tillbaka nedåt härbärget. Och rent och heligt är ju hans leverne. Men varför skulle han fresta Gud och med egna händer sätta kronan på huvudet? Därför halkade den också av honom under vägen, och smörjelsehornet datt i kyrkgolvet.

Så gick den natten och månad efter månad, och i malmgården grönskade åter kastanjer och plommonträden bakom berberis- och vinbärsbuskar, majstången restes och hovet åkte förbi till Karlberg.

Bredvid konungen satt hertigen av Holsten, som kommit för att äkta hans syster prinsessan Hedvig Sofia och göra ett slut på den odrägliga tråkigheten. Då han åkte förbi lusthuset, råkade han av en händelse att kasta en blick genom det vidöppna fönstret.

Om kvällen kom en man med kappkragen uppsluppen och bultade smygande på härbärget, men mor Malin betraktade honom misstroget.

— Drag han för satan i våld med sin kappkrage! sade hon.

Han gapskrattade och talade bruten svenska.

— Jag ligger här på en av de tyska galejorna och vill bara ha en mugg bärsaft i din malmgård. Schnell!

Han stack henne ett par mynt i handen och knuffade henne åt sidan, och hon var nära att giva honom ett slag, men så räknade hon silverpengarna och betänkte sig. Hon ställde fram saftmuggen på jordbänken i malmgården, men själv satte hon sig bakom ett par av de halvt igenskjutna fönsterluckorna för att ha den nya kunden under ögonen.

Han smuttade litet på saften och ritade med klacken i sanden och såg sig omkring. När han hade suttit en stund och trodde sig obemärkt, reste han sig och slog ned kragen.

Han var en ung, vacker herre med djärv och munter uppsyn och han gick långsamt gången framåt.

— En sådan ärans kanalje! puttrade mor Malin. Jag tror han ställer sig att bulta på själva lusthusdörren!

När dörren förblev stängd, vek han några steg åt sidan till det öppna fönstret och stack ridderligt hatten i armhålet. Därefter satte han sig på fönsterkarmen och talade sakta och ivrigt.

Då brast tålamodet hos mor Malin och hon gick ut. Hon kom på sandgången och virade en garnända mellan fingrarna och höll huvudet lömskt framåtböjt. Under tiden grundade hon på de otidigheter som hon skulle säga. Men när hon hade gått ett litet stycke, flög den unge herren

fram ur berberishäcken och röt med vanvördigaste ursinne:

— Ih, du käring, marsch! Jag är hertigen av Holsten. Men aldrig ett ord därom!

Mor Malin blev så häpen, att hon bara vände sig runt åt alla sidor och slog sig på knäna. Ännu då hon kom tillbaka in i huset slog hon sig på knäna och kunde icke fatta, att just hon i sitt ringa tjäll kunde få uppleva något så stort och besynnerligt.

Det hände sedan ofta i de ljusa sommaraftnarna, när kastanjerna stodo utan en vindfläkt, att hertigen kom till malmgården. Lusthusdörren blev aldrig öppnad, hur inställsamt han än visste att knacka, men han satt på fönsterkarmen, och mor Malin, som allt emellanåt fick sig en blank dukat i kjortelsäcken, uppdukade där både saft och vin och en gång till och med en russinkaka, på vilken hon skrivit med äggvita: Större Printz ej jorden mints.

Just den kvällen dröjde hertigen längre än eljes, och inifrån lusthuset ljöd klaveret. Då han slutligen reste sig för att gå, sade han:

— Makt, makt? Nåja, därefter ropa alla. Varför skulle du ensamt tiga? Rår du för att far din spelade bort sin sista souvereign! Ade, ade! Bommar du på lejonet, så lova, att du härnäst håller dörren öppen för vargen!

Hertigen stod framför fönstret. Det var tyst och stilla, ty nere i härbärget hade redan alla gått till sängs.

— Du svarar inte! fortsatte han. Är det

blyghet? Svara då med tecken! Ett slag på klaveret betyder ja, men knäpper du med de små fingertottarna, betyder det nej, oåterkalleligt nej.

Han gick dröjande nedåt gången. Natthimmeln var ljus och marken utan skuggor, och han trevade i en stickelbärsbuske utan att kunna hitta någon kart. Då ljöd sakta ett ackord från klaveret.

Han tryckte hatten på huvudet och drog kappan om sig och skyndade med muntra steg ur malmgården.

Sedan den natten gick mor Malin förgäves och väntade att i skymningen få öppna porten för den höge herren. I missmod begynte hon slutligen att upplocka ur kjortelsäcken och åter genomräkna dukaterna, och hon bannade sig själv, därför att hon inte, medan det var tid, förstått att tillocka sig ännu fler.

En afton hade emellertid en barberaränka jordats på Klara kyrkogård, och sedan de sista fackelbärarna gått, stannade två gesäller för att hålla vakt. De sutto på plankorna vid graven och talade illa om sorghuset.

— Böta borde di! Den gamla blesan låg svept i kammarduksmössa med florsband alldeles som en adlig, och både krydderier och insyltat stod det på bordet, men hit till oss ha de inte ens skickat ett stop svagdricka.

— Jag ser över muren, att det lyser ur hjärtat på mor Malins fönsterluckor. Om vi skulle gå dit och bulta?

De gingo ut på gatan till det gula trähuset och dunkade på blecket.

Mor Malin gläntade på den ena luckan.

— Ni komma just i grevens tid, pojkar, sade hon, då hon igenkände gesällerna. Traktamente har ingen så här dags att bjuda, men en vacker penning kunna ni förtjäna.

Hon sköt upp luckan ännu mer och sänkte rösten.

— Här ha ni en hel karolin var. Ja, vänd ni på den, dravelspojkar, den håller nog att ta i. Här inne står en kunglig page, som snart kommer ned till er. I dagningen lära som vanligt nattgökarna från hovet rida här förbi. Då låtsas ni kullkasta och prygla den unge herren och ta sedan till fötterna. Det är alltihop.

— Det må väl gå, sade gesällerna och tummade mynten. Det värsta blir att inte i hettan lägga till, så det biter.

De gingo tillbaka till kyrkogårdsporten och väntade, och de hörde mor Malin tissla med pagen uppe i kammaren.

Tiden blev lång. En stjärna flämtade i sommarhettan över bårhuset, brandvakten ropade på Brunkeberg, och dagningen stod nära.

Då knarrade det och skrek i mor Malins trappa, och pagen, som gick med knäna något inåt och knäppte och jämkade på rockknapparna, kom ned till gesällerna.

I gränden från Drottninggatan hördes stoj och hästtramp. Först red Klinckowström, och var han så drucken, att han måste hålla sig fast

i hästmanen. Bakom honom framskymtade konungen och hertigen av Holsten och ett tiotal andra ryttare. Alla hade klingorna i handen och alla utom konungen voro i blotta skjortan. Han var tokig av dryckjom, och med värjan stötte han in fönsterrutorna och lyfte av skyltarna och högg i trädörrarna. Nu fanns i hela vida världen ingen, som han behövde lyda. Nu kunde han göra vad som helst, vad som föll honom in, och ingen skulle ha ett enda ord till förebråelse. Man skulle bara våga! Vid kvällsmålet hade han slagit faten ur pagernas händer, och kastat krokanbitarna på kamraternas kläder, så att de hade vita märken som efter snöbollar. Nu var det gamla odrägliga förbi. Gubbarna kunde gäspa och harkla sig vid sina snusburkar bäst de behagade. De hade icke längre annat att beställa än att vara narrar. Åt ungdomsmodet och glädjen vigde han sitt gamla björnrike. Hela Europa skulle häpna! Nu var han herre över allt Sveriges land!

Emellertid hade den okände pagen lagt sig på marken i kyrkogårdsporten, och gesällerna nöpo och slogo av hjärtans lust och grepo efter strupen.

— Wer da? ropade konungen och satte efter gesällerna, som genast flydde in mellan grifthällar och kors. Han var hack i häl och stack den ene flera gånger i vänstra armen, så att blod droppade. Slutligen lyfte de till värn en av plankorna vid barberaränkans till hälvten igenfyllda grav. Då vände konungen skrattande och red tillbaka till grinden.

— En av de våra? Vad? sporde han den okände, som åter hade rest sig upp. Är du så pirum, att du inte ens kan vår lösen: Snus på perukerna! — Schadet nichts! Sitt upp bakom vår vän Klinckan och håll honom fast på vallacken. Framåt!

Sjungande och hojtande jagade den skjortklädda skaran vidare uppför gator och backar och viftade och räckte lång näsa åt de yrvakna människorna, som kommo i portarna. När rutorna klingade hos överstemarskalken Stenbock, gick den högförnäme gamle i nattrock själv till fönstret och begynte bugande klaga över, hur det till sist blev honom nödigt att flytta utom riket. Men konungen slet av honom peruken och högg den med pliten i två hälfter.

— Detta är leva! ropade hertigen av Holsten. Hattarna i vädret! Finge vi nu bara också ta ihop med alla de friande kungliga fruntimren, som sitta och glytta i sovstugorna! Perukerna i vädret! Res er i stigbyglarna och pinkilera över hästhuvudena! Såja, gossar! Djävulen tage er! Vivat Carolus, rex svecorum et scandalorum!

Skjortorna pöste, hattarna, perukerna och handskarna lågo på gatan, hovarna sprätte eld, och hästarna rusade fram som i sken.

När de vilda ryttarna kommo åter till slottet, sprungo de ur sadeln och läto hästarna löpa bäst de gitte. Uppe i trappan bröto de sönder ljushållaren och avfyrade pistolskott på en marmor-Venus.

— Vorwärtz! ropade konungen och stormade

med hela sitt följe in i slottskapellet och högg löst på bänkarna. Här skola de till söndagen få stickor i böxorna!

Hertigen stötte i golvet och äskade ljud, och Klinckowström, som satt sig att slå tärning på altarringen, höll sig själv om munnen för att kunna tiga.

— Käre åhörare! begynte hertigen. Intet skulle göra denna allvarliga fest högtidligare än om min höge och kärälskelige svåger i denna morgonstund ville giva oss, hans trogna tjänare, en vink om sitt hjärtas val. Låt oss tala om frierskorna! Låt oss tänka på fruntimret från Bewern, som skumpade ända hit upp med söta mor, fast här ju knappast fanns logement efter slottsbranden. Uhuh! säger uven. Bara åtta små tulipanröda somrar äldre än ers majestät. Eller på prinsessan av Würtemberg, som redan visade sin kärlighet genom att fria till ers majestäts högstsalige herr fader och som är klen i bröstet. Hosta inte i brudvigseln! Eller på furstinnan av Mecklenburg-Grabow som med mor sin också lär speta upp i resvagnen. Eller på den preussiska prinsessan, som bara är två aldrig så små sockergrynsår äldre, eller danska prinsessan, tuttelutteliten gullfågel och skär, som bara är fem små rosentäcka år äldre. Allihop hålla de ju på att fria och uppfiffa och försköna sina konterfej, ty deras älskog gör dem svåra kval.

Konungen blev brydd och svarade:

— Har jag inte alltid sagt, att före det fyr-

tionde året behöver väl inte en man tänka på giftas!

Då hertigen märkte hans förlägenhet, blinkade han åt pagen från härbärget och stötte på nytt i golvet.

— Nåväl. De svenskes majestät vill icke dela sin gloire och sina undersåtars kärlek med andra än mannamodet och glädjen. Snus på perukerna! Vore jag de svenskes förste, skulle jag därför vettskrämma gubbarna genom att också befalla de vackraste jungfrurna och slinkorna till mina gillen. Potztausend! De skulle sitta framför oss i sadeln och vara med tills hanen gol tredje resan. Nej, om jag kan tala längre! Sätt knät mot bänkgavlarna! Hej! Blanka och bräck, knacka och knäck! Stampa i golvet! Herr Gott, bringen Sie Wasser! Kungen är sjuk. Wasser oder Wein! — nur Wein! — Wein!

Konungen hade bleknat av och tog sig om pannan. Det gjorde honom ingenting, att de andra voro rödflammiga och vacklade. I grunden älskade han kanske ingen av dem till hjärtat. Vad betydde det, om de kallade varandra druckna, men aldrig skulle något sådant få sägas om honom, den av Gud utkorade.

— Det kan vara nog nu, gossar! sade han och försökte sticka pliten i skidan, men då märkte han, att han hade tappat denna. Därför stack han i stället helt lugnt vapnet tvärs genom rockskörtet och gick med bestämda steg mot dörren.

Hertigen grep den okände pagen i armen och

viskade och tecknade med händerna. Pagen skyndade genast efter konungen och öppnade dörren för honom samt följde honom uppför trappan.

— Om jag någonsin mer skall smaka vin! tänkte konungen. Jag skulle icke kunna bära, om man berättade att jag lallat på målet och tagit pagerna i famn. Varför skulle jag sedan aktas för mer än de? Och inte smakar vin så mycket bättre än svagdricka. Det beror på vana. En brav vis dricker vatten.

De gingo genom trappor och gångar och kommo slutligen till hans sängkammare. Här väntade redan Wallenstedt och ett par andra höga herrar. Wallenstedt blåste upp läpparna.

— Klockan sex på morgonen brukar vara den tid, begynte han, då vi föredraga regeringshandlingar.

— Om det gäller brottmål ja, svarade konungen, men annars vill jag inga råd bekomma utan ställer och beslutar som rättvist mig synes.

Han grep icke eldgaffeln som fadern. Han var lika vaksamt mån om sin värdighet som en ädelboren jungfru om höviskt skick. Småleende och bugande gick han herrarna rakt på livet, så att de baklänges måste lämna kammaren.

— Det blev vår lön för att vi satte ett barn på tronen, tutade de skadeglatt Wallenstedt i örat.

Pagen hade dock redan kastat dörren i lås bakom dem med en förödmjukande skräll. Detta behagade konungen. Han stod lutad mot himmelsängens gavel bredvid det skrin, i vilket fadern

hopsamlat juveler och dyrbarheter av alla slag som nu upphämtats ur skattvalvet Elefanten.

— Vad heter du? frågade han pagen. Varför svarar du inte?

Pagen andades häftigt och famlade och plockade på sina kläder.

— Nå, men svara då, gosse! Du vet väl ditt eget namn. Du står ju nästan med ryggen åt mig, så att jag inte kan se dig.

Nu steg pagen fram mitt i kammaren och lyfte peruken från huvudet samt kastade den på nattbordet och svarade:

— Jag heter Rhoda... Rhoda d'Elleville...

Konungen såg, att det var en helt ung kvinna med svartpenslade ögonbryn. Det gula håret var burrigt och krusat med locktång, och en lätt skuggande fåra darrade kring munnen.

Hon sprang fram och slog armarna om hans hals och kysste häftigt hans vänstra kind.

För första gången svek självbehärskningen den sextonårige. Det flammade för ögonen, kinderna blevo gråaktigt vita och händerna hängde viljelösa. Han såg endast att pagerocken var uppknäppt över bröstet, så att spetsarna hängde fram. Hon höll honom hårt kvar i sina armar och tryckte en lång kyss på hans mun.

Han varken besvarade den eller gjorde motstånd. Först så småningom höjde han händerna och lyfte hennes armar tillbaka över sitt huvud som en ring. Därefter gick han stammande och djupt och kruserligt bugande åt sidan.

— Pardon, mademoiselle! Han skrapade med

foten och smällde med klackarna och bugade och bugade för vart steg och gick allt längre undan. Pardon, mademoiselle, pardon!

Hur noga hade hon inte på förhand inlärt vart ord, som hon ärnade säga. Men nu mindes hon intet. Hon talade på måfå och utan att själv längre veta, vad hon sade.

— Nåd, sire! Den gode guden är excuserad, om han straffar en sådan förmätenhet som min.

Hon böjde knä på mattan.

— Jag har sett er à cheval, sire... Jag har sett er från mitt fönster. En rêvant har jag sett er, innan jag reste den långa vägen hit upp, sett min hero, min Alexander.

Han gick genast fram till henne och fattade henne under armbågen och förde henne lillgammalt kavaljersmässigt till en stol.

— Inte så, inte så! Sitta, sitta!

Hon höll kvar hans hand och rynkade pannan något litet samt såg honom klart in i ögonen — och sedan brast hon i ett klingande och lättande skratt.

— Nå, ni är ändå människa, sire. Inte ett spår predikant. Ni är den första svensk jag råkat, som förstår, att dygden har ögonen inåt och skelar inte elakt efter andra. Era gunstlingar dricka och slå tärning och uppvakta fruntimret utan att ni säger något därom. Ni beaktar det ju knappast. Låt oss tala om dygden, sire.

Parfymerna, lukten av hennes hår, av kvinna kväljde honom så häftigt, att han var nära att få uppkastningar. Beröringen, känslan av hennes

varma hand äcklade honom som snuddandet vid en råtta eller ett lik. Han tyckte sig förnärmad och kränkt både som den ensamme av Guds utkorade konungen och som person, därigenom att en främmande vidrörde hans kläder och ansikte och händer. En annan, låt vara en kvinna, hade gripit fast i honom som ett rov, som en erövrad fånge. Den, som vidrörde honom, blev strax en fiende, med vilken han ville fäkta och som han till straff för majestätskränkelsen ville slå ned.

— När jag ännu var så gott som ett barn, fortfor hon, blev min biktfader förälskad i mig. Han vred händerna och stred med sig själv och babblade böner, och jag lekte med den token och gjorde narr av honom. Sire, hur olik ni är mot honom! Ni strider aldrig med er själv. Ni är rätt och slätt likgiltig, sire. Det är det hela. Dygden är hos er så medfödd, att (hon skrattade lekfullt) jag vet inte, om jag ens kan kalla den dygd.

Han försökte vrida sin hand fri och brukade allt mer och mer sin styrka. Hur hade icke under de sista veckorna hertigen och pagerna och vaktmästarna tutat honom i öronen om frierskor och vackra mamseller! Var nu också detta ett spel bakom hans rygg? Fick han då ingen frid?

— Pardon, mademoiselle!

— Jag vet, sire, att ni hela timmar kan sitta och bläddra i de Tessinska kopparsticken och att ni synnerligen betraktar skilderier med högväxta jungfrur. Det är kanske bara den estime för konsterna, som ni ärvt av er höga fru farmor, men

skall ni alltid förbli sådan? Jag är intet dött skilderi, sire.

Ehuru ständigt bugande slet han sig nu lös med sådan häftighet, att han på samma gång ryckte Rhoda d'Elleville upp från stolen.

— Nej, ni är en levande page, mademoiselle, och p a g e n befaller jag att gå ned i slottskyrkan och skicka kamraterna till östra förmaket.

Hon såg med ens, att spelet var hopplöst ute, och det skuggande draget kring munnen vart djupare och tröttare.

— Pagen har att lyda, svarade hon.

När konungen blev allena, var han åter lika lugn. Endast stundvis uppflammade över hans tankar en glimt av förtrytelse. Det oväntade äventyret hade jagat vindunsterna från hans huvud, och han ville icke gå till vila efter nattens upptåg som en vekling utan fortsätta dem timme efter timme.

Han avkastade rocken. I skjortärmarna samt med värjan i hand gick han ut till kamraterna i östra förmaket.

Det var överstänkt med intorkat blod. Golvplankorna voro genomdränkta och bruna av blodpölar, och vid väggarnas porträtter, på vilka ögonen utstungits, hängde klumpar av hår och gammalt stelnat blod.

I kammaren utanför hördes råmande. En kalv inleddes och framfördes mitt på golvet.

Konungen bet i underläppen, så att den vitnade, och i ett enda susande hugg avslog han kalvens huvud. Med blod under naglarna kastade

han därefter genom det krossade fönstret huvudet ned på de förbigående.

Utanför dörren viskade under tiden hertigen brådskande med Rhoda d'Elleville.

— Min höga svåger lär alltså ingen få ur sin halsstarrighet. Gubben Hjärne — drollig in's Gesicht — talar om att koka en kärlekssump, men lär den föga båta. Hade han inte ärvt faderns kyla, skulle han med sitt trots bli Sveriges Borgia. Får han inte snart bli en halvgud, så blir han en djävul. När en sådan fågel inte hittar svängrum för vingarna, stöter han sönder väggarna i eget bo. Tss! Det kommer någon! Glöm inte! I kväll klockan nio hos mor Malin! Hav till hands litet fikon och russin!

Bakom dem i trappan kom gamle trotjänaren Håkan och ledde två getter. Han stannade och slog händerna upp i luften och suckade ångestfullt:

— Till vad ha de gjort min unge herre! Aldrig har något sådant setts i Sveriges konungahem! Allsmäktige Gud, förbarma dig och giv ännu större olyckor än tillförene, ty den stillheten, som nu kommit, kan varken bäras av de svenska eller av en sådan furste!

HÖGSOMMARLEK.

I hagen stodo småflickorna med ett såll, och bredvid på en mossig sten satt, lat och halvsovande, deras bror Axel Fredrik, som i dag fyllde tjugu år. Hans trolovade, den förskrämda lilla Ulrika, vilken kommit till gården på besök, böjde enriset över sållet och hackade med skäran. Småflickorna sträckte händerna för att hålla kvistarna och hjälpa till, och smältande snö droppade från björkar och albuskar.

— Ack! Ack! Själva morfar har kommit ut i detta Guds väder, sade Ulrika och pekade ned mot stora huset.

Då började småflickorna ropa och hoppa och togo sållet mellan sig och tågade åstad ned mot stora huset, under det att de gungade sållet i takt och trallade:

Och vårens fåglar de sjunga så väl.
Kom, getapiga, kom!
I kväll blir det dans och i kväll blir det spel.

På andra sidan gärdesgården, där granarna togo vid, forslade gårdsdrängen Elias det sista

vedlasset ned ur skogarna. Vattnet stänkte om träskorna, och de båda röda oxarna Silfverhorn och Storbonde hade till skydd mot förhäxning kvistar av flygrönn i oket. Elias begynte också stämma i:

Och vårens fåglar de sjunga så små.
Kom, getterna, kom!
I kväll spricker blomstret bland tuvornas strå.

Men så tystnade han och lutade sig över gärdesgården och sade till Axel Fredrik:

— Illa luktar krutet, när man skjuter, och sotet faller ur skorstenen, så nog kommer tövädret att vara.

Stora husets förstugkvist var överbygd med ett snöigt torvtak, på vilket om sommaren en get brukade beta mellan taklök och tjärblomster. Nedanför på bänken satt morfar i sin grå livrock med tennknappar, och Ulrika ledde fram småflickorna, så att de fingo hälsa. De voro klädda i uppträcklade kjortlar, som blivit hemmafärgade i lingonsaft, och för var gång småflickorna nego, satte de gredelina ringar på det våta trappgolvet.

Morfar klappade Ulrika på kinden med ytter-sidan av handen.

— Du kan nog med tiderna växa upp, liten, och bli Axel Fredrik till hjälp.

— Vore jag bara riktigt säker därpå, morfar! Här är så stort och så mycket att sköta, som jag inte har vana vid.

— Åja. Och synd är det om Axel Fredrik, som så bittida miste både far och mor och som inte haft några andra än mostrarna och sin gamla morfar. Men vi ha ju också på allt sätt pysslat om honom, och du får väl lära dig, liten, att bli i vårt ställe. Det tyngsta är med hans bräckliga sundhet, den rara pilten. — Ack, kära barn! Tackad vare Gud för denna vårdag och för fredens välsignade år!

Morfar kände på det hackade enriset och prisade, att det var fuktigt, så att det skulle taga åt sig det myckna dammet.

Bakom honom i köksfönstret stodo de båda mostrarna och kokade åt en sjuk kviga en sump av bävergäll och lagerbär. Båda två hade släta svarta klänningar och isgrått, åtkammat hår.

— Varför är inte Axel Fredrik med? frågade de Ulrika. Kom ihåg, att till kvällsvard skall han ha sin älsklingsspis honungsgröt doppad i sirupsvatten, och så skall det vara fläsk med johannislök.

— Ja, ja, sade morfar, och låt sedan folket få ledigt för i afton.

Ulrika skyndade sig in i pigkammaren, där tjänstefolket repade blår, men hon hade icke tagit många steg, innan hennes försagda och outvecklade lilla ansikte åter fick ett ängsligt och lyssnande uttryck.

— Men Ulrika då! ropade morfar. Jag förstår inte det här. Ulrika! Kom hit, Ulrika!

Hon hängde den nyss fattade nyckelknippan tillbaka på dörrposten i förstugan och gick ut.

— Är det inte en ridande, som kommer där borta? sporde morfar. I tre månader har jag nu varit förskonad från brev. Jag blir så ångestfull, när jag får ett brev. Si på'n, si på'n! Han gräver med labben i väskan.

Ryttaren stannade ett ögonblick vid trappan och avlämnade ett hopviket, förseglat papper.

Mostrarna armbågade sig fram på båda sidor om morfar och räckte honom brillorna, och hans händer darrade, så att han knappast kunde bryta sigillet. De ville läsa det skrivna alla på en gång, och Ulrika glömde sig ända därhän, att hon böjde sig över morfars arm och pekade utefter raderna och stavade högt för de andra.

Slutligen slog hon händerna samman och stirrade ut i luften, och gråten steg henne i ögonen.

— Axel Fredrik, Axel Fredrik! ropade hon och sprang över gårdssanden mot hagen. — För Guds skull!

— Vad håken rider er nu, svarade Axel Fredrik och kastade undan den skrumpna stensötan, på vilken han tuggat. Han hade ett skärt och fylligt ansikte och en godmodig, liknöjd stämma.

Hon stannade icke förr än hon tagit hans hand.

— Axel Fredrik, du vet inte! Det är befallning att regementet skall hålla sig i ordning att samlas under fanan. Det är för de danskes inbrott i Holsten.

Han följde henne tillbaka fram mot stora

huset och hon kramade och kramade hans handlove.

— Kära barn, stammade morfar. Att jag skulle behöva uppleva en sådan prövning. Vi ha kriget öfver oss.

Axel Fredrik stod och grubblade. Slutligen såg han upp och svarade:

— Jag vill inte vara med.

Morfar trampade kring på trappan, och runt honom gingo mostrarna fram och åter.

— Du är redan inskriven, kära barn. Det enda vore, om man kanske kunde lega någon annan.

— Det kan en väl, svarade Axel Fredrik likgiltigt.

Han gick in i huset och Ulrika sprang uppför vindstrappan med förklädet för ögonen och kastade sig på sängen.

Om kvällen, när honungsgröten var spisad och alla sutto kring bordet, ville morfar som vanligt binda hundra maskor sköte, men han var för darrhänt.

— Det har gått illa till där uppe i Stockholm, sade han. Baletter, maskerader, mattbelagda gator, komedianter och konstmakare av alla slag — det har varit söckenmat hos vår nya kung, Kristina. Jag har nog hört därom. När pengarna togo slut, började han bortskänka kronjuvelerna. Nu får gunstig herren stava på en annan läxa.

Axel Fredrik sköt tillbaka sin tallrik och satte sig lojt framåtlutad med armbågarna på bordet, medan mostrarna och den förgråtna Ulrika

dukade av. Morfar nickade och hostade och fortsatte att tala.

— I alla dessa fredens år har här endast varit fråga om snikenhet och prejeri, och de sämsta karlarna ha knuffat sig närmast upp till tronen. Nu lära dessa gödoxar stå sig slätt, menar jag. Haha! Ni skulle bara ha sett fordom, när morfar var ung och kallades under adelsfanan. Livstandaret, som stått förvarat i kungliga klädkammaren, rullades ut, och pukhästen, som varit stallad hos översten, munderades i sitt långa schabrak med kronor i hörnen, och så församlades vi i våra snäva, galonerade rockar, medan hornen begynte spela.

Morfar tog garnet och försökte knyta, men kastade det igen och steg upp.

— Du skulle bara ha sett, Axel Fredrik! Ännu i månljuset, när vi stodo uppställda på ismarkerna och sjöngo psalmen före anmarschen, igenkände jag närkingarnas röda liveré med vitt på, som liknade strimmiga tulpaner, och de gula kronobergarna och de grå gossarna från Kalmar och det muntra blå dalregementet och västgötarna, som voro gula och svarta. Det var en fest att skåda, men stilla som i Herrens hus. — Nå, det har kommit andra män och andra rockar. Allt skall nu vara så stramt och simpelt.

Det blev en stunds tystnad i rummet. Därefter sade Axel Fredrik för sig själv:

— Vore mina plagg och don i god ordning, kunde det kanske bli lustiga dagar i ett fältläger.

Morfar skakade på huvudet.

— Du är klen till sundheten, Axel Fredrik, och det blir svåra marscher hela riket ned igenom ända till dansken.

— Ja, gå vill jag inte, men jag kunde ju få Elias med mig och bruna långvagnen.

— Det skulle du ju förstås alltid få, men du har inte något buldantält med stänger och kroppsås och pinnar och vad det nu allt skall vara.

— Det kunde ju Elias upphandla åt mig på vägen. Liveréet har jag någorlunda passabelt.

— Låt se nu, låt se nu! Morfar blev ivrig och stultade bort över golvet och öppnade klädskåpet. Ulrika, kom hit, Ulrika, och läs, hur det står där i kungliga majestäts (han bugade sig) förordningar, som ligga på bordet! Här ha vi kappan med mässingsknäppen och fodrad med svenskt slätt boj. Det är riktigt. Och västen är här också. Läs nu om rocken!

Ulrika klippte talgljusen och satte sig vid bordet med händerna över pannan och läste stavande och entonigt med hög röst:

— Rocken av blått, osträckt kläde, kragen röd, fodret av krapprött boj, tolv mässingsknappar framtill, fyra över och tre under tasklocket och en knapp i var sida, tre små i vardera ärmen.

— Åtta... tolv... Det är riktigt. Vi ha nu böxorna.

— Böxor av gott bockskinn eller renshud med tre knappar med sämsk överdragna.

— De äro allt gement skavridna. Det blir snart ögon i gumpen. Men Elias kunde ju se till

att skaffa dig ett par nya på vägen. Men hatten och handskarna. Var äro hatten och handskarna?

— De ligga i kistan på svalen, sade Axel Fredrik.

Ulrika läste:

— Handskar med stora kragar av gult, sämskat, fast och starkt oxläder samt handgreppet av bock- eller getskinn. Skor av gott svenskt vaxläder med helskurna spännremmar. Botten av en bindsåla och en mellansåla. Skospännen av mässing.

— Skorna och vaxläderssstövlarna stå här och äro passabla. Du kan få mina sporrar. Du skall bli en ståtlig svensk knekt, min kära gosse.

— Halsduk, en av svenskt svart yllekrepon, fem kvarter lång samt goda nio tum bred med en halv alns långa parduanband i vardera ändan, samt två vita.

— Det får Elias köpa åt dig i Örebro.

— Pistoler, två par. Pistolstrumpor av svart läder med krage av friserat boj.

— Du får taga mina. Och min pamp är i hederligt skick med kalvskinnsbalja och värjeband av älgsläder. Så skall en svensk krigsman se ut! Vi få nu också tänka på att utstyra Elias och ställa med matsäcken och allt.

Axel Fredrik sträckte på armarna.

— Det är nog bäst att jag går upp och lägger mig och riktigt vilar ut mig på förhand.

Det blev nu larm och spring i stora huset. Det spikades och piskades alla dagar och det lågade och puttrade i spisen, och om nätterna brann

det ljus. Den enda kammaren, som låg mörk, var Axel Fredriks.

Sista natten gick ingen annan än Axel Fredrik till vila, och när det hade blivit så pass dager, att allt lyse kunde släckas, väckte mostrarna honom och gåvo honom varmt att dricka på sängen samt starka droppar, ty de hade hört, att han hostat om natten.

Då han kom ned i salen voro de andra redan där församlade, även pigorna och drängarna, och för alla var det dukat gemensamt. De åto utan att säga ett enda ord, men när måltiden var till ända och de reste sig, frambars bibeln till morfar, och Ulrika läste med kvävd stämma. När hon tystnade, knäppte morfar händerna och talade med ögonen slutna.

— Liksom mina fäder före mig gjort hava, så vill också nu jag i avskedets stund lägga mina händer på dig, min dotters son, och välsigna dig, ty många äro mina år och ho vet, när timglaset är utrunnet. Gud, den högste, anropar jag från mitt låga tjäll, att han måtte leda dig mot heder och att de tunga prövelser, som vänta, endast måtte upphöja vårt lilla folk till ett ännu större och härligare.

Vid bordshörnet stod Axel Fredrik och tummade och vickade på tallriken, och utifrån hördes slamret, när bruna långvagnen körde fram.

Alla gingo nu ut, och Axel Fredrik satte sig upp bredvid Elias, inknäppt i morfars vargskinnspäls och mycket upphettad, ty det droppade i vårvädret från tak och träd.

— Här står smörbyttan, sade mostrarna, och här är brödsäcken. Elias, hör nu på! I sitslådan är ostkakan och flaskan med starka dropparna. Blir nu mödan och vådan för svår, kära Axel Fredrik, så glöm aldrig, att vägen hem är gen.

Men morfar trängde sig emellan dem och stack ned handen bak i vagnen.

— Är kistan riktigt påbunden? Och låt oss se nu! Här är ströborsten och viskeduken och skrapan... och här ha vi foderpåsen och drickesflaskan. Det är som det skall vara. Lodformen och kulesaxen och stöpsleven ligga i kistan.

Ulrika stod bakom dem, utan att någon gav akt på henne, och hon sade helt sakta:

— Axel Fredrik, när det blir sommar, skall jag gå ut en afton och binda glädjetråd och sorgetråd på rågen och se vilket som växer högst till morgonen...

— Nu är det i ordning! avbröt morfadern, som icke hörde henne. Och Gud vare med både dig och Elias!

Runt omkring stod gårdsfolket och dagsverkarna på sidorna om vägen.

Men just som Elias höjde piskan, lade Axel Fredrik handen över tömmarna.

— Denna resan ändar kanske slätt! sade han.

— Illa skulle det väl ändå se ut, svarade Elias, att nu spänna från och sela av.

Axel Fredrik stack handen tillbaka i pälsärmen, och mellan raderna av tysta människor rullade vagnen bort.

*

Veckorna gingo och träden slogo ut. Det blev en långsam färd med Närikes regemente genom Sveriges obygder, och Axel Fredrik satt i sin päls och sov bredvid Elias, het om pannan och med yviga vantar av getragg. Ett stycke från Landskrona hade bruna långvagnen blivit efter regementets tross, och hästen stod i solgasset och betade dikesrenen. Både herre och dräng somnade in med skuldra mot skuldra.

Hästen slog efter en broms, och vattnet porlade i diket, och ett par vägstrykare kastade sina skällsord efter de sovande, men de sutto alltjämt i samma bekymmerslösa ro.

Då kom bakom dem i fyrsprång en tarvligt klädd ryttare med stor lingul peruk och tvärstannade sin fux bredvid vagnen.

Elias knuffade Axel Fredrik i sidan och drog till sig tömmarna, men Axel Fredrik ville icke öppna ögonen utan sade bara:

— Ja, kör du, Elias! Jag behöver vila ut mig till strapatserna.

Elias stötte honom återigen i sidan.

— Opp med sig, opp med sig! viskade han.

Dåsigt öppnade Axel Fredrik sitt ena öga — men i detsamma blev han blodröd över hela ansiktet och reste sig och gjorde ställning mitt i vagnen.

Han igenkände genast efter bilder, att det var den adertonårige konungen själv. Och ändock vilken förändring! Var det denne snabbt uppvuxne och majestätiskt behärskade yngling, som ännu för några månader sedan halshögg

kalvar och slog in fönsterrutor? Han var icke över medellängd, och ansiktet var litet, men pannan hög och ädel, och ur de stora djupblå ögonen strålade en tjusande solglans.

— Herren skall kasta undan pälsen, så att jag kan mönstra liveréet, sade han avmätt. Marken är ju längesedan grön.

Axel Fredrik pustade och arbetade för att få av sig morfars fördömda päls, och konungen synade rocken och knapparna, tummade dem, ryckte i dem och räknade.

— Det är passabelt, sade han med brådmogen allvarsmin, och nu skola vi alla bli helt nya människor.

Axel Fredrik stod yrvaken och rak och såg stelt på vagnshjulet. Då tillade konungen långsamt:

— Om några dagar få vi kanske den lyckan att stå inför fienden. Man har sagt mig, att intet skall i en batalj vara så svårt som törsten. Om herren någon gång möter mig i stridstumlet, så stig fram och låna mig sin vattenflaska.

Konungen gav åter sin häst sporrarna, och Axel Fredrik satte sig. Han hade aldrig älskat eller hatat, aldrig änglats eller hänryckts och han grubblade på konungens ord.

Pälsen fick ligga mellan honom och Elias, och då långvagnen i skymningen slamrade in till Landskrona, hade regementet redan tältat. Axel Fredrik såg sig om efter de dukade dryckesbord, om vilka han hade drömt. I stället fann han endast fåordiga kamrater, vilka tryckte varandras

händer och flockvis skådade bort över Sundet, där vågorna stormade under den molniga sommarhimmelen och där flaggor och vimplar vajade på den svenska flottans skog av master.

Nästa morgon satte Elias in hästen och långvagnen i en lada, ty kronan hade redan tagit alla farkoster, och först ett dygn efter sedan flottan avseglat skulle han på en fiskarbåt få följa efter till Seland. Han stod kvar på stranden och nästan ute i vattnet, när på gnisslande kättingar de vidunderliga ankarna hissades i höjden, drypande av dy. På mast efter mast stego pösande segel, och solskenet glittrade i akterhusens lanternor och glasfönster. Böljorna dansade och sköto på och speglade i flammiga ringlar de högt svävande galeonsbilderna, som med lagerkvistar och treuddar pekade bort över havet mot obevandrade underland, mot äventyr och bragd. Molnmassorna hade sjunkit och vilade långt till havs på vågorna, och luften var blå som i en saga.

Då glömde sig konungen, och barnet i hans själ segrade, så att han begynte klappa i händerna. Han stod på ett akterhus, tätt framför lanternan, och de gråhåriga krigsmännen omkring honom från faderns tid smålogo och begynte också klappa. Själva excellensen Piper sprang uppför däckstrappan vigt som en skeppsgosse. Det fanns icke längre några gubbar och skröplingar och snikna trätohjon; det var en härskara av ynglingar.

Som på ett hemligt tecken började i detsamma spelet och trummorna att ljuda, och värjorna flögo ur skidorna, och överröstande amiral

Anckarstiernas ord i ropluren, sjöngs psalmen från de nitton krigsskeppen och de hundra smärre farkosterna.

Elias igenkände Axel Fredrik, som satt på morfars päls inklämd mellan medförda skanskorgar och jordsäckar och spanska ryttare. Men när Elias såg att också han långsamt reste sig och drog pliten som de andra och såg hur flottan småningom försvann på vattnet, då strök han med handen över ögonen, skakande på huvudet. Han gick tillbaka upp mot ladan och mumlade:

— Hur skall han med sin bräckliga sundhet reda sig till dess jag hinner efter!

Några dagar efteråt kom Elias på de småländska vägarna ensam med sin långkärra. Bondhustrurna, som kände igen honom sedan han hade åkt förbi med den sovande officeren, gläntade på stugdörren och frågade, om det var sant, att svenskarna hade landstigit på Seland och att konungen på knä tackat Gud för segern, men av förlägenhet stammat på målet.

Han nickade jakande utan att svara.

Dag efter dag körde han steg för steg mot norr, och hela vägen gick han med tömmarna bredvid vagnen, som var överbredd med ett stycke av ett gammalt segel.

Då han slutligen en afton kom i hagen framför stora huset, igenkände genast alla på bullret, att det var bruna långvagnen, och hästen gnäg-

gade. Häpna gingo de till fönstren, och morfar själv kom ut på trappan och Ulrika stod mitt på gårdsplanen.

Elias gick lika långsamt med tömmarna i handen, och vid trappan stannade hästen av sig själv.

Då drog Elias försiktigt seglet från vagnen, och där stod en lång, smal, hopspikad låda med en gulnad boklövskrans på locket.

— Jag tog honom med hem, sade Elias. Han fick kulan i bröstet, när han sprang fram och räckte kungliga majestät sin drickesflaska.

GUNNEL FATBURSHUSTRU.

I ett valv på Riga fästning satt den åttioåriga Gunnel fatburshustru och spann. De långa armarna voro ådriga och seniga, bröstet var magert och platt som en gubbes. Några glesa vita hårtestar hängde ned över ögonen, och hon hade klädet knutet om huvudet som en rund mössa.

Spinnrocken surrade, och en trumpetargosse låg på stengolvet framför brasan.

— Farmor, sade han, kan du inte sjunga något, när du spinner? Jag har aldrig hört dig annat än kälta och träta.

Hon vände mot honom en kort stund sina trötta och elakt kalla ögon.

— Sjunga? Kanske om din mor, som blev satt på vagnen och förd till moskoviten? Kanske om din far, som de hängde i skorstenen på brygghuset? Förbanna vill jag den natt, då jag föddes, och förbanna mig själv och var människa, som jag mött. Nämn mig en enda, som inte är ännu uslare än sitt rykte!

— Om du sjunger en visa, blir du glad, farmor, och jag ville så gärna få dig glad i afton.

— Den, som du ser leka eller skratta, är blott en förställningens mästare. Elände och skamlighet är allt, och det är för våra synders och vår låghets skull, som de sachsiska nu kommit och belägra staden. Hör du skjutandet! Låt dem fyra och smälla! Varför går du inte i afton och gör din tjänst på vallen som annars, utan ligger här med din lättja?

— Farmor, kan du inte säga mig ett enda saktmodigt ord, innan jag går?

— Aga dig skulle jag, vore jag inte så skröplig och böjd av mina år, att jag aldrig mer kan lyfta mitt ansikte mot himmelen. Vill du jag skall spå dig? Kalla de mig inte Sibyllan? Skall jag säga dig, att det sneda vecket över dina ögonbryn betyder bråd död? Jag ser år framåt i det kommande, men hur långt jag ser, finner jag bara ondska och låga uppsåt. Du är sämre än jag och jag är sämre än min mor, och allt det, som föds, är sämre än det, som dör.

Han steg upp från stengolvet och makade bränderna.

— Jag vill säga dig, farmor, varför jag i afton satte mig hos dig och varför jag bad dig om ett hjärteord. Gamle generalguvernören har i dag befallt, att innan nästa natt skola alla kvinnor, unga och ålderstigna, friska och sjuka, draga sina färde för att inte tära på männens bröd. De, som tredskas, bli straffade till livet. Hur skall du, som i tio år aldrig gått längre än tvärs över borggården till fatburen, nu kunna ströva kring i skog och mark mitt i vinterkölden?

Hon skrattade och trampade spinnrocken allt fortare och fortare.

— Haha! Jag har väntat det, efter jag så troget skött den höga herrens fatbur och vaktat om allt det, som var hans. Och du Jan! Ängslar det dig att inte längre ha någon, som gräddar åt dig i ugnen och bäddar åt dig i fållbänken? Vilken annan känsla bor hos barnen? Lovad vare Gud, Gud, som äntligen kastar oss alla under sin vredes gissel!

Jan knäppte händerna om sitt krusiga, bruna hår.

— Farmor, farmor!

— Gack, säger jag dig, och låt mig i fred få sitta och spinna mina blår till dess jag själv öppnar dörren och går där ut för att bli detta jordeliv kvitt!

Han tog några steg framåt mot spinnrocken, men så vände han sig om och gick ur valvet.

Spinnrocken surrade och surrade ända till dess elden brann ut. Nästa morgon, när Jan trumpetare kom tillbaka, stod valvet tomt.

Belägringen vart långsam och svår. Efter hållen gudstjänst utvandrade ur staden alla kvinnorna i de snöiga februaridagarna, och de orkeslösa eller sjuka sattes på bårar och vagnar. Hela Riga blev ett kloster för män, som ingenting hade att giva åt de flockar av tiggande kvinnor, vilka stundom smögo sig fram utanför vallen. Männen hade knappast bröd till egen nödtorft, och i stallen söndersleto de uthungrade hästarna varandra eller uppåto krubban och gnagde stora hål i

timmerväggen. Röken hängde över de brända förstäderna, och om nätterna väcktes ofta soldaterna av varnande klämtslag och ryckte huggvärjan ur taket.

När Jan trumpetare om aftnarna kom hem till valvet, som han och farmodern haft till kammare, fann han dock nästan alltid fållbänken bäddad och en skål med möglad mat bredvid på stolen. Han blygdes att berätta något därom till de andra, men han förfärades. Han trodde, att farmodern omkommit i snödrivorna och att hon, ångerfull över sin forna hårdhet, nu gick igen utan ro. I skrämseln skakades han av frossa, och mången natt sov han hellre hungrig i snön på vallen. Sedan han styrkt sig med bön, blev han dock lugnare, och slutligen kände han sig mer häpen och ängslad, när han ibland fann fållbänken orörd och stolen tom. Då kunde han sätta sig vid spinnrocken och trampa den helt sakta och lyssna till det välbekanta surrandet, som han hört dag efter dag från sin födelse.

Nu hände det en morgon, att generalguvernören, den frejdade, sjuttiofemårige Erik Dahlberg, hörde ett häftigt skjutande. Han reste sig otåligt och vredgat från sina ritningar och sina byggnadsmodeller av vax. Som minnen från hans ungdoms ljusa strövtåg i skönhetens stater hängde på väggarna präktiga kopparstick över Roms ruiner, men hans fordom så milda ansikte hade redan skrynklats av svårmod, och det stelnade ett drag av hårdhet kring de smala, sammanbitna, nästan vita läpparna. Han jämkade på sin stora

allongeperuk och strök darrhänt med nageln över den tunna mustaschen, och när han gick utför trappan stötte han hårt med käppen i stenarna och suckade:

— Ack, vi svenske, vi blodsförvanter till Vasakungarna, som på sin ålderdom endast kunde anklaga och banna och till sist sutto mörkrädda i sina egna rum... vi äga i vår själ ett svart frö, ur vilket med åren reser sig ett grenigt träd, fullt av bittraste galläpplen!

Han blev allt bittrare och hårdare till sinnes ju längre han gick, och när han slutligen stod vid vallen, tilltalade han ingen.

Några bataljoner hade ställt upp sig med fanor och spel, men skjutandet hade redan tystnat av, och genom porten återkommo spridda flockar av trötta och blödande, som nyss slagit fiendens anfall tillbaka. Efterst av dem alla gick en smal och orkeslös gubbe, som själv hade ett rött sabelhugg över bröstet, men som i sina armar mödosamt släpade framför sig en skjuten gosse.

Erik Dahlberg höjde handen över ögonbrynen för att se. Var den fallne icke Jan trumpetare, gossen uppe från fästningen? Han igenkände honom på hans krusiga bruna hår.

I portvalvet segnade den utmattade bäraren ned på stenstolpen och blev där sittande med sitt sår och med den döda gossen i knät. Några soldater böjde sig ned för att granska såret och sleto upp den blodiga skjortan över bröstet.

— Vad! utropade de och stego tillbaka. Det är en kvinna!

Undrande böjde de sig ännu djupare för att betrakta hennes ansikte. Huvudet hade sjunkit åt sidan mot muren, och skinnmössan gled undan, så att de vita hårtestarna föllo fram.

— Det är Gunnel fatburshustru, Sibyllan!

Hon andades tungt och öppnade de slocknande ögonen.

— Jag ville inte lämna pilten ensam i denna ondskans värld, men efter som jag pådrog karlakläder och natt och dag tjänade bland de andra på vallen, trodde jag, att jag utan orätt åt männens bröd.

Soldaterna och officerarna sågo villrådigt mot Erik Dahlberg, vilkens befallningar hon överträtt. Han stod lika inbunden och svårmodigt hård, och i hans hand darrade käppen och stötte mot stenläggningen.

Långsamt vände han sig mot bataljonen, och de tunna läpparna rörde sig.

— Sänk fanorna! sade han.

MÅNS FRANSÖSKE.

En skinnklädd fältvagn hade fastnat i ett av Polens träsk och hästen var redan frånspänd. På vagnen stod en ung man, som nyss kommit till tropparna, för att tjäna sig upp. Kamraterna kallade honom Måns Fransöske, ty han hade som lärare följt några förnäma herrar till Frankrike och där fyllt sin kista med varjehanda ovanliga ting. Kapten Olof Oxehufvud väntade med några underofficerare och knektar bredvid i gyttjan, och snöstormen slog dem i ansiktet.

— Vagnen och kistan får lämnas kvar, sade Oxehufvud.

Måns Fransöske öppnade kistan och plockade till sig så mycket han kunde bära.

— Sicken skäckig nattrock med knytningar och tofsar! ropade Oxehufvud och underofficerarna. Sickna små eländiga tofflor. Och lösvadorna! Och bonetten!

— Den är en cadeau från ma...

— Spark' den i snösörpan.

— ... från maman.

— Si på lilla peruken!

— Och mellanperuken!

— Och stora allongeperuken!

Nu kunde Oxehufvud icke styra sig längre utan tog honom i benet.

— Spark' fanstyget i snösörpan, säger jag!

Måns Fransöskes ljusletta och fina ansikte flammade upp och han slog på värjpliten.

— Herr kapten, en så vik...

— En så viktig person som han kan gärna uppehålla marschen, tycker han?

— Nej, en så viktoriös armé, ville jag säga, behöver väl inte gå malproper i klädseln och med nattrockar från kung Orres tid.

— Fjollerstolle! Petit-maître! Hjärtans, ärans fä!

— Kaptenen hanterar mig som en dräng, ändock jag har edukation och berest Frankriket, ja, stått öga mot öga med själva Vauban.

— Nå, vad sade Vauban?

— Vad han sade?

— Jaha, just det.

— Va-t'en! sade han, för det var i hans egen port, och jag kom i vägen.

— Jesus! Jesus! Ned ur vagnen och det tvärt! Hitåt två karlar och tag kräket i gullstol!

Måns Fransöske hopplockade tofflor och peruker i den prickiga nattrocken och tog den på ryggen samt höll alltemellanåt lornjetten för ögat.

När han blivit uppburen på stranden, stannade Oxehufvud framför honom, lång och smal, med högröda kinder och små svarta mustascher.

— Hör nu, munsjör, vad vill han egentligen i fält? Vill han komma sig upp?

— Änskönt inte adlig hoppas jag därpå. Vem vet, förhända sitter också jag en gång med adelsdiplom på fickan.

— Adla han sig ända in i rosenrasande helvetet! På den här armén frågas platt intet efter adel, utan får här var och en tjäna sig upp, bäst han kan.

Oxehufvud hade nu som förman skymfat honom så länge, att hans kamrathjärta började tina, och brummande tillade han något lugnare:

— Håll sig nu tapper, så kan han att börja med få sin officersfullmakt! Vi ha här redan knäckt så många svenska sprätthökar av hans sort och gjort dem till folk. Där vid småskogen ser han ett stort vitrappat hus. Där tar han post till dess jag sänder vidare order. Vi andra ställa oss en kvarts väg längre upp i skogen. Efter vi sammanlagt inte äro mer än fem och tjugu man, har jag inte råd att lämna med en enda karl. Kunskapa och spionera flitigt efter fienden, så att ingen faller oss i ryggen.

Oxehufvud tågade åstad med sin lilla flock, och Måns Fransöske gick upp till huset med sitt bylte på ryggen.

Ingen människa syntes till, och han ställde sig villrådig i lä utmed väggen. Han var frusen och genomvåt och allra mest plågade honom smutsen och leran på stövlarna. Skulle han icke lika gott kunna hålla utkik uppe från ett av fönstren? En riktigt väl bäddad säng med sidentäcke och fotpåse var just vad han längtade efter.

Tvärs under huset gick ett mörkt inkörsvalv,

och dit smög han sig med stor försiktighet utefter väggen. Sedan han torkat den immiga lornjetten, böjde han sig fram och såg in i skumrasket. Då begynte det stampa och slamra, och han urskilde två blänkande ögon. Med bultande hjärta tog han ett steg tillbaka och drog värjan.

En svart häst rusade ut och sprang fram och tillbaka på gårdsplanen samt kastade snön högt upp med bakhovarna.

Den svarten ville jag inte fånga, tänkte Måns Fransöske. Sitter en knekt upp på en sådan förvildad häst, så reser sig den ihjälskjutne ägaren ur träsket och springer bakefter och rycker honom ur sadeln. Om sådant berättas var kväll vid eldarna.

Han hotade hästen med värjan och gick in samt stötte upp portarna på andra sidan, så att där blev bättre dager. Han såg nu, att dörren upp till huset var igenmurad.

Fnysande och stampande kom hästen tillbaka, men Måns Fransöske jagade honom åter bort. Sedan gick han ut och ropade upp mot fönstren. En gråhårig tjänstekvinna stack ut huvudet.

— Bor här en vän till kung Stanislaus eller till den sachsiske druckenbolten? frågade han.

— Här bor en gammal enstöring, som är ingens fiende och ingens vän.

— Gott, då kan han inte neka härbärge åt en genomfrusen svensk soldat.

Tjänstekvinnan försvann och kom slutligen efter en stund tillbaka med en stege, på vilken han klättrade in.

Rummet var stort, och de fula, men snygga trästolarna stodo stelt i rad utefter de tomma väggarna. Då han råkade att med värjbaljan stöta till den ena stolen, skyndade tjänstekvinnan genast att flytta den tillbaka på sin bestämda plats. Två blåklädda flickor med bleka ansikten och krusigt hår gingo och kommo utan att säga ett ord, och så snart den ena blev några steg efter, sprang hon ängsligt fram till den andras sida. De ströko sig mot varandra och trevade med sina långa fingrar, och fast det ännu var ljusan dag buro de två tända lampor.

När tjänstekvinnan hade gnidit leran från hans stövlar och noga torkat de våta fläckar, som sulorna satt på golvet, öppnade hon stilla och försiktigt dörren till nästa kammare.

— Gå inte för hårt! viskade hon.

Där stod en medelålders man i nattrock och med den mest impertinenta och spetsiga näsa, men ingen hade nånsin burit en mer sirligt lockad puderperuk, och på de vita fingrarna blänkte ringar med stenar.

Måns Fransöske nedsatte sitt knyte och lornjetterade honom. Mycket belåten med hans vårdade yttre gjorde han därefter en stor rörelse med armarna och bugade sig ända till golvet.

— Mina avsikter äro ridderliga, sade han, och ödmjukligen ber jag om den nåden att få veta, med vilken riddersman jag har den lyckan att samtala.

— Sitt ned, min herre. Jag är ingenting annat än en bortglömd gammal enstöring, men efter ni

är en homme de qualité vill jag genast förklara ett och annat, som kan synas underligt.

De båda herrarna satte sig styva och raka med händerna i knät.

— Förr var jag en lustig lebensbruder och min brokadrock var en visa i hela Varszava, men på min trettionde födelsedag, när jag satt samman med kamraterna och pokulerade, höjde jag remmaren och talade ungefär på detta sätt. Mina vänner! För vart år blir ert öga allt hårdare och ert hjärta allt skrumpnare. Den ena tror på kung Stanislaus med vita kinderna och den andra på kung August med stora magen. Sedan smida ni era ränker därefter och leta anställningar och belöningar. Jag vill inte gå i graven med den ohyggliga hågkomsten, att var min broder till sist vart en Kain. Jag sätter vänskapen vida högre än kärleken, ty den är uteslutande ett band själarna emellan, och därför säger jag er i dag farväl, medan vi ännu alla äro unga. Om mig få ni aldrig höra något mer, men sådana jag nu ser er skola ni för mitt öga ännu gå omkring mig i kammaren och hålla mig sällskap, då jag sitter ensam och gammal. När tjänstekvinnan utanför dörren hör, att jag småpratar halvhögt, skall hon säga: nu talar gubben med sina kära ungdomsvänner.

— Och när ni så hade sagt dem farväl?

— Då for jag hem och lät mura igen porten. Mitt tjänstefolk får taga sig ut och in bäst det kan.

— Hos en värd med så delikata känslor är gästen viss att trivas.

— Trivas... Vad tänker ni på? Mina båda tvillingdöttrar, som gå här i rummet och lysa med sina lampor, äro sinnessjuka... deras mor var en enleverad nunna... allra minst.

— Ni menar kanske, att jag kommer och stör?

— Nåja... jag vill ju inte säga det, men... Här spökar!

Hans näsborrar lyfte sig i vinkel och han steg upp och gnuggade belåtet händerna.

— Jag anser det som min skyldighet som värd att så gärna först som sist berätta sanningen. Det är en död lakej, som går igen och som heter Jonatan. Han står i fönstersmygarna och bakom dörrarna i brunt liveré med svarta snören. Tjänsteivern sitter så kvar i stackarn ännu efter döden, att han passar på och betjänar gästerna, när de minst ana det. Lyckligtvis äro gäster här sällsynta. Säg mig, är ni greve?

— Jag? Nej.

— Är ni friherre?

— Nej... friherre är jag inte ännu.

— Är ni inte åtminstone simpel adelsman?

— Är det min herres mening att insultera?

Måns Fransöske rodnade förläget. Nog har diplomet varit min käraste dröm, tänkte han, och Gud give jag redan bure det i rockfickan. Då skulle ingen längre ropa petit-maître. Då skulle det heta: på den mannen såg man adelsmärket långt innan han fick diplomet.

— Hur kan en så enkel fråga såra er? utbrast enstöringen ännu förnöjdare.

— Visst är jag adlig. Min familj är urgammal.

— Det var en annan sak. Då går allt väl. Fast Jonatan blivit både kristeligen begraven och allt, är han en sådan inpiskad aristokratlakej, att han ställer till alla möjliga malicer, så snart han har för sig en uppkomling eller ofrälse.

Måns Fransöske strök sina små mustascher med lillfingersnageln och svängde besvärat sin lornjett.

— Är min herre amatör på syracusa? sporde han.

— Nej.

— Också jag respekterar vida mer en bägare frontignac. Min favoritspis är ragout med champinjoner, fast jag ingalunda vill bakdanta en haché på får med timjan. Mycket här i världen beror på såsen. O! Jag längtar inte dit hem till mjölmat och beckmörker.

— Beckmörker? Ni tänker på sommarnätterna?

— De äro ljusa.

— Och vinternätterna äro också ljusa, för då ha ni snö. Är ni rädd för beckmörker, så res aldrig mer söderut! Ha ni i ert land några stora konstnärer och lärda?

— Inte ha vi det och aldrig få vi det.

— Ni överskattar inte era landsmän.

— Jag har sett litet av stora världen, min herre. Jag har berest Frankriket i goda två månader, min herre. Jag har till och med en hel afton varit samman med själva roi Soleil.

— Ni? Har ni varit samman med Ludvig den fjortonde?

— Det har jag... på teatern.. fast jag bara fick en usel ståplats på parterren. Sedan Augustus har här inte levat en så majestätisk suverän. Si bara hans sätt att hälsa!

— De svenskes kung är också en man.

— Det är han, för han gör oss uppmärksammade i utlandet, men hur pauvre likafullt!

— Så lagom pauvre nyss i Varszava. När Stanislaus steg in i kröningskyrkan med sin alltid förskrämda och darrhänta gemål, hade han inte bara fått till skänks av svenskarna den nyförfärdigade kronan och spiran och äpplet och svärdet och hermelinerna och bältet och skorna utan också baneret och tapeterna på kyrkväggen och tallrikarna på taffeln och kröningspengarna, som kastades kring, och knektarna, som höllo vakt och sköto glädjesalvan... och till sist tackade han och kysste excellensen Piper på handen. — Är ni själv fattig?

— Fattig... jag?

Måns Fransöske mindes de två stackars karoliner som sutto insydda under rockfodret och som voro allt vad han ägde, men han knackade med lornjetten i bordet och skyndade sig att säga:

— Mina depenser äro ofantliga... och spel amuserar mig... går aldrig utan tio louisdorer i pungen.

— Vill ni låna mig fem louisdorer?

Måns Fransöske såg upp i taket.

— Just i dag glömde jag olyckligtvis pungen i en rock på tältstången. Men jag skall skatta mig lycklig att få skicka bagatellen med första.

Min herre, betrakta inte oss tafatta svenskar som några seigneurer. Hur högt jag stiger, tittar ändå Månsen alltid fram mellan sömmarna.

— Ni voro så lagom tafatta nyss på vårt polska valfält, där Arvid Horn satt med plånboken och skrev upp alla, som röstade mot svensk befallning, och där vår lantmarskalk förtvivlad stötte sönder sin stav. — Men anse nu mitt hus som ert eget. Tobakspipan ligger bredvid luktvattensflaskan, och luktvattensflaskan står på puderasken och puderasken på tobakskaggen och tobakskaggen på nattlådan... Den får ni leta, så går tiden fortare.

Han tog med dessa ord en skinnbunden bok och satte sig att läsa.

— Jag ber, jag ber, svarade Måns Fransöske och lornjetterade honom från sidan med vaknande misstro, men inom sig tänkte han: Vänta mig, när jag en gång sitter med mitt diplom i min stora galakaross! Då skall det heta: den herren är vår nya, ridderliga Magnus Gabriel!

De båda flickorna tassade allt emellanåt förbi genom rummet och lyste på honom med sina lampor, och för var gång steg han upp och bugade. Då enstöringen emellertid fortsatte att läsa och efter hand tycktes helt och hållet glömma hans närvaro, tog han slutligen sitt bylte och gick tillbaka ut i yttre kammaren.

— Det skymmer, sade han till tjänstekvinnan, och jag är för trött att längre orka sällskapa.

— Vi ha bäddat åt herren här till vänster i

stora salen. Det är det enda rum som står uppeldat.

Salen var vitstruken och lång med ogästvänliga stolsrader och ett par grova slagbord. Alldeles bredvid dörren stod en säng med sparlakan av holländskt lärft. Gumman tände de fyra ljusen i armstaken och lämnade honom ensam.

Han såg sig frusen omkring och lade värjan på bordet. Därefter packade han upp sitt bylte. Tre av ljusen blåste han ut och på dem upphängde han lilla peruken och mellanperuken och allongeperuken, men med det fjärde lyste han under sängen och i fönstersmygarna och satte det sedan tillbaka i pipan.

— Impertinent byke! mumlade han. Hellre hade jag stannat ute i snön, men efter jag nu väl är här inne, så gäller det att hålla sig vaken och titt och ofta gå till fönstret och lyss och speja.

Han prövade att låsa dörren inifrån, men den var utan både regel och nyckel. Sedan han länge förgäves arbetat med att få av sig de våta stövlarna, vilkas unkna lukt besvärade honom, pådrog han nattrocken och lade sig med stövlarna på sängen.

Ibland hördes ett dovt stampande och fnysande från den förvildade hästen i inkörsgången under salens golv, men efter en stund blev det mer stilla och han började tycka, att ljuset icke lyste tillräckligt, ty alla hörn och smygar voro mörka. Han höjde lornjetten och skärpte sin syn och vände ögonen åt alla sidor, men låg i övrigt alldeles orörlig.

Då såg han vid dörrposten tätt bakom huvudgärdens sparlakan en lång, rak lakej i brun rock med svarta knytningar.

En krampaktig fasa grep honom om strupen, och det svindlade för ögat, men han tänkte: Det är endast den gode Guden, som vill pröva mig, efter jag drömmer om utmärkelser och diplom. Sakta och nästan omärkligt tog han fast i båda sängkanterna för att betvinga sin egen rysande kropp och stack sedan det högra benet ut mellan sparlakanen.

— Jonatan, sade han, drag av mig stöveln!

Lakejen grinade så att den svarta munnen vred sig ända upp till öronen, men han rörde sig icke från stället.

Måns Fransöske hackade tänder, men han drog inte benet tillbaka.

— Jonatan, är det så du betjänar adligt folk?

Lakejen grinade ännu värre och slog föraktfullt och avvisande med handen.

Nu förstod Måns Fransöske, att lakejen genomskådade hans lögn och hanterade honom som en uppkomling och ofrälse, och hans förskräckelse blev så stor, att han pustade och kved sakta, men benet höll han alltjämt utsträckt.

— Drag av mig stöveln, Jonatan!

Hans röst var nu bara en viskning.

Lakejen gned sig på höfterna och grinade, men stod kvar vid dörrposten.

I detsamma gnäggade hästen nere i inkörsgången länge och gällt, och långt fjärran i snöyran svarade flera hästar.

Måns Fransöske kastade sig ur sängen.

— Jag försummar tjänsten! ropade han. Det är fienden!

Han sprang fram mot bordet för att gripa värjan, men bredvid honom följde lakejen med långa steg och stirrade honom in i ögonen.

Då förlamades han åter och stannade. Under tiden fattade lakejen värjan med ena handen och sträckte den andra över armstaken och lyfte med två fingrar den stora allongeperuken i höjden och släppte den därefter som en släckare över det brinnande ljuset.

— Herre Gud i himmelen! stammade Måns Fransöske. Jag har sällan gått i ditt hus och hellre kelat och lekt med all slags fåfänglighet, men hjälp mig i denna stund, så att jag inte försummar tjänsten och blir till nesa. Sen må du straffa mig för evigt.

Gnäggningarna hördes allt närmre och närmre och stampande och frustande rusade den förvildade hästen ur sitt gömsle.

Då böjde sig Måns Fransöske med de knutna händerna över huvudet och kastade sig i mörkret över lakejen.

— Du spökelse av Belzebub! ropade han.

Han ryckte värjan till sig och slog åt alla sidor i mörkret, och stolar föllo i golvet. Ingenstädes kunde han få fatt i Jonatan, men slutligen stötte han händerna mot väggen och dörren öppnades. De båda systrarna kommo med sina lampor och sina storögda bleka ansikten och i blotta linnet utan förstånd att däröver känna någon blyg-

sel. De ströko sig endast mot varann och stirrade på främlingen, som väckt dem med sitt buller. Han gav sig denna gång ingen tid att hälsa, utan sköt upp fönstret och hoppade till marken. I nattrock och med värjan i hand sprang han utefter huset, och bakom sig hörde han en kärv röst från fönstret, men han visste icke, om det var enstöringens eller Jonatans eller om de båda voro en och samma.

— Jag såg, att du var en narr, ropade rösten, en stor narr, en narr utan like, och jag ville bli dig kvitt. Men få nu ryttarna se dig och blir här handgemäng... mitt hus, mitt hem, min vrå blir en askhög, innan tuppen gal...

Utan att se tillbaka sprang Måns Fransöske in mellan träden, och hela tiden tänkte han: Nu gäller det officersfullmakten! Och sedan diplomet, diplomet!

Månskenet lyste genom snöyran, och han såg polackerna med gungande fjäderbuskar skymta förbi som skuggor. När de kommo alltför nära, kastade han sig ned bredvid en rishög eller ställde sig bakom en trädstam.

Till sist upptäckte han en gammal översnögad förhuggning, och bakom stockarna reste sig en soldat och frågade viskande:

— Wer da?

— Gud med oss! God kamrat! svarade Måns Fransöske och klättrade in i trekanten. Fienden är över oss!

— Jag har länge tyckt mig höra hästtramp,

sade Oxehufvud sakta. Rådligast vore måhända att springa ned till huset och besätta det.

— Kapten, befall mig inte att visa vägen! Jag blev där mottagen som gäst och jag är riddersman och låter hellre skjuta mig.

— Och hur blev ni där hanterad?

— Som en excellens.

— Vi få se... Nu lär det vara för sent. Lägg an! Skjut!

En svärm polacker galopperade fram och högg med pikarna över stockarna, men den första salvan kastade dem ur sadeln.

— Ohahå! Ohahå! skallade det genom skogen, och ridande skuggor och långa led av fotfolk samlades så långt öga såg. I halvdunklet liknade de mörka busksnår, vilka rörde sig i blåsten.

— Jag tror vi få ett vackert parti med fienden, sade Oxehufvud. Vi äro fem och tjugu man och kring oss står väl fulla tre bataljoner.

— Nu äro vi bara tjugufyra, svarade Måns Fransöske och ryckte till sig musköten från en skjuten soldat.

— Nu äro vi bara nitton, sade Oxehufvud efter en stund.

Kulorna regnade över trekanten och dödade man efter man. Så snart ryttarna veko tillbaka slutade svenskarna att skjuta, men när tystnaden åter framlockade polackerna och ingav dem tron att ingen levande längre befann sig bakom förhuggningen, möttes de genast av kulor och värjor och stenar och trädgrenar. Så fortgick den ra-

sande striden timme efter timme. Oxehufvud smög sig utefter stockarna och räknade halvhögt:

— Åtta, tio, tretton... Nu äro vi inte fler. Ett dåligt tal.

Han hade också fattat en musköt, och på knä plockade han upp ammunition ur patronköket på en fallen.

— Kamrat! sade han utan att resa sig och drog Måns Fransöske i nattrocken. Jag for illa fram med kamraten i middags på träsket.

— Nu äro vi bara sju, svarade Måns Fransöske och laddade och sköt. Men snart ha vi hållit ut i tre timmar.

— Kamraten är inte den första, som visat mig, att de svenska inte alltid skola skratta åt sina sprätthökar. Sir kamraten, det händer ibland här i världen, att det, som börjar med en grann peruk, kan sluta med en grann gärning.

— Nu äro vi bara två.

— Knappt två, för jag har redan fått mitt, svarade Oxehufvud och sjönk tillbaka mot stockarna. Knappt två!

Måns Fransöske stod nu ensam bland de döda. Han slet av sin nattrock och virade några trasor kring sin vänstra arm, som häftigt blödde. Också västen kastade han undan, och lornjetten stoppade han i stövelskaftet. Sedan lade han sig ned bland de andra och så djupt inne under kvistarna och riset som han kunde krypa.

När polackerna nästa gång galopperade fram, var där stilla.

De satte över stockarna med ett vilt skri, och

plundringen begynte, men när de sågo honom blodig och halvt avklädd läto de honom ligga, och vid gryningen tågade de bort.

Nu, tänkte Måns Fransöske, nu har jag min officersfullmakt! Diplomet kommer sedan.

Han kröp fram mellan stockarna, och uppe vid huset hittade han i snön perukerna, som blivit kastade efter honom från fönstret.

— Den uslingen! viskade han. Det är tacken för att jag räddade hans näste.

Hela dagen gick han genom skogarna med sina peruker under armen, och först sent på aftonen anropades han av det svenska lägrets förposter.

Tälten och riskojorna voro resta i skogen utan alla skyddande förskansningar. På vagnarna eller framför sina hyddor sutto kvinnorna vid en särskild gata och vaggade sina barn i knät eller viskade med sina soldater saktmodigt och stilla. Runt eldarna blossade kritpiporna i ärriga händer. Där berättade kornett Bråkenhjelm och den oförfärade löjtnant Pistol sina äventyr. Löjtnant Örbom lät sin granne med fingrarna känna på kulan från Klissov, som ännu satt kvar bakom högra örat efter att ha gått in under vänstra ögat och tvärs igenom huvudet. Per Adlerfelt, dansmästaren, beklagade att fienderna alltjämt liksom vid Düna sköto så lågt, att de till sist skulle skämma hans vackra ben. Där gycklade den kvicka Dumky och bar ännu om armen det strumpeband, vilket han som page tagit från en schlesisk hertiginna. Svante Horn, som förbands av sin trogna

betjänt Lidbom, mumlade, att han aldrig kunde hugga in utan att genast få en kosackpik eller värja i kroppen, och framför honom stod den fryntliga gråhårsmannen fältskär Teuffenweiser, som beständigt påsatte och avtog glasögonen och alltid begärde en färdsup innan han skötte rikare kunder. Alla samspråkade om krigarens lott, som unnade den ena att gråna under mödor och ära utan att rispas av ett snuddskott, men lät den andra i sina dagars vår falla för första kula. Inga dryckesvisor skallade, men konungen lät puka och oboe muntert ljuda hela natten. Det var ett fältläger, där det sakta larmet liknade sorlet från en klar skogsbäck under juni-daggiga löv.

Drabanterna hade mot konungens vilja lindat hans tält med halm och därpå lagt torv, så att det liknade en kolmila. Det stod icke i lägrets mitt utan allra ytterst och nästan i mörkret. Inne vid tältstången hade de byggt en härd av stenar och ditburo stund efter annan en glödhet kanonkula. Tvättbäckenet var av purt silver, och på bordet stod bredvid Alexander Magnus' levernesbeskrivning och den guldbeslagna bibeln ett litet försilvrat beläte av hunden Pompe, som hade dött. Men det ljusblå silkestyget på stolen och fältsängen var redan uppnött och fläckat. Mitt i sängen lågo hundarna Turk och Snushane, men konungen låg i granriset på marken. Svagdrickat var slut, och lakejen Hultman hade icke haft annat att bjuda honom till kvällsvard än en bägare smält snö och två stålbakade skorpor. Sedan hade han brett kappan över honom och påsatt den stickade

nattmössan. Där sov nu på sina segrars middagshöjd de svenskes konung, och hans smala huvud låg vänt mot det tynande skenet från den sista glödgade kulan. Det var nu länge sedan han läst den kvällsbön, som han fordom framstammade i sin kammare, medan blåsten brusade i Karlbergsparkens lindar. Hans gud hade småningom mörknat till det gamla testamentets tordönsgud, till den hämnande Herren Zebaot, vars befallningar han hörde i sin själ utan att därom behöva bedja, och det var Tor och Asarna, som i nattstormens dunder åkte kring lägret och med sina lurar hälsade sin sistfödde son på jorden.

Då började hundarna vädra och morra, och den halvvuxna Max av Würtemberg, Lilla Prinsen, kom överlycklig och strålande till tältöppningen.

— Majestät, ropade han med klingande barnröst, vakna, vakna! Fem och tjugu smålänningar ha varit ute och spelat med fienden!

Bakom honom stod Måns Fransöske, stödd av den tappre kapten Schmiedeberg, som själv ännu gick med krycka efter en fäktning vid bagaget, där han med tolv man kämpat mot tre hundra polacker.

Måns Fransöske hade aldrig burit sitt huvud mer stolt och förnöjt, fast han raglade av trötthet, men när han hörde, att han stod framför konungens tält, tvärstannade han ängsligt. Han böjde sig och borttvättade brådskande blodfläckarna från händerna. Hatten och mellanperuken och lilla peruken kastade han på marken, och utan att betänka reglementet påsatte han stora allonge-

peruken. När han blev i ordning sträckte han armarna utefter sidorna och steg in i tältöppningen och berättade och stammade och hackade tänder.

Konungen, som satt kvar i granriset, upprepade sedan själv långsamt och undersökande vart ord för att icke gå miste om en enda liten del av äventyret. Han fröjdade sig som ett barn åt en underlig saga. Slutligen räckte han honom handen.

— Oxehufvud talade rätt, sade han. Herrarna ha haft ett vackert parti med fienden. Det har varit stilla nog här i lägret, och jag skulle själv gärna ha varit med. Efter den polske enstöringen gäckande bad att få låna fem louisdorer, vill jag lämna tio, och herren skall gå tillbaka och kasta in dem till honom genom fönstret.

Måns Fransöske gick baklänges genom tältöppningen, och Schmiedeberg tog honom om livet och förde honom in i ringen av nyfiket väntande kamrater. Det var fänrikar och löjtnanter och kaptener, som voro hans jämnåriga men som redan stigit högre i graderna än han.

— Måns Fransöske! sorlade de. Nu törs ingen längre skratta åt dina lornjetter och dina peruker. Men hur gick det med fullmakten och diplomet? Diplomet!

— Stilla, stilla! sade Schmiedeberg. Belöningar äro till för stackare. Finge kungliga majestät råda, så gåve han inga belöningar utan ville, att var och en skulle fäkta och stupa för hedern allena.

Ingen vågade motsäga Schmiedeberg, och han

släppte den nyvunna skyddslingens arm och haltade vid sin krycka ett par steg närmare elden.

— Såg ni inte? viskade han. Såg ni inte, att kungliga majestät tog honom i handen nästan som en vederlike?

— Då fick jag mitt diplom för tid och evighet! sade Måns Fransöske.

I sin yviga allongeperuk och trasiga skjorta stod han alltjämt raklång med armarna utefter sidorna, och han stammade ännu på målet och hackade tänder.

— Och ditt friherrebrev, svarade Schmiedeberg sakta, det får du, när du stupar.

MARODÖRERNAS DROTTNING.

Klämtslagen hade tystnat i Narvas kyrktorn. I murbrottet på den sönderskjutna fästningsvallen lågo de nedhuggna svenska hjältarna, över vilkas utplundrade och nakna kroppar ryssarna med vilt skrän stormat in i staden. Några kosacker, som insytt en levande katt i magen på värdshushållaren, skrattade ännu i ring om sitt offer, men den jättelånge Peter Alexievitj, tsaren, bröt sig redan väg mitt genom trängseln på gator och gårdar och nedhögg sina egna män för att stävja deras illdåd. Hans högra rockärm var ända till skuldran genomdränkt av egna undersåtars blod. Trötta på mord samlades slutligen flock vid flock på torgen och kyrkogårdarna. Under förevändning att kyrkorna vanhelgades av de otrogna, som där lågo jordade, begynte knekthoparna skända och plundra gravarna. Bräckstänger lyfte stenarna ur kyrkgolvet, och utanför öppnades gravarna av spaden. Kopparkistorna och tennkistorna delade våldsmännen i stycken och kastade tärning om handtag och plåtar av silver. Gatorna, på vilka invånarna under det första handgemänget nedkastat bränder och takpannor och där de ned-

stucknas blod ännu simmade i rännstenarna, stodo i flera dagar överfyllda av rostiga eller halvmurknade likkistor. Håret hade på somliga lik vuxit, så att det hängde fram mellan bräderna. Några av de döda lågo balsamerade och gott bibehållna, fast bruna och hoptorkade, men ur de flesta kistorna grinade gula benrangel i hopfallna och möglade svepningar. Ängsligt kringsmygande människor läste i skymningen på kistplåtarna och igenkände stundom en nära anförvants namn, en moders eller systers. Ibland sågo de våldsmännen släpa bort de multnade lämningarna och kasta dem i floden. Ibland åter lyckades det dem att, skyddade av natten, själva bortföra dem och nedmylla dem utanför staden. Så kunde man i mörkret möta en gammal man eller kvinna, som med sina barn och tjänstepigor mödosamt kom smygande med en kista.

En natt bivuakerade en svärm av våldsmän i ett av kyrkogårdarnas hörn. Huj, vilken lust att vältra hop ett bål av sängbottnar och bolstrar och stolar och likkistgavlar och vad hin som kunde släpas fram! Lågorna och gnistorna flammade i höjd med prästgårdens vindöga. Runt omkring stodo kistorna uppstaplade på varandra, och ur en av de översta hade bottnen brustit, så att den inneliggande salig skattmästaren stod rak lång med allongeperuken på huvudet och såg ut som hade han tänkt: Bitte, i vilket sällskap har man dock fört mig?

— Haha, lille far! ropade till honom våldsmännen, medan de stekte augustiäpplen och lök

vid lågorna. Du ville allt ha något rivande i strupen, du!

Skenet av elden upplyste prästgårdens dagligkammare, och gnistorna flögo in genom de krossade rutorna. Där stod endast ett sprucket bord och en stol och på den satt prästen med pannan stödd i händerna.

— Vem vet! Kanske det kunde lyckas! mumlade han och reste sig som hade han hittat nyckeln till en länge begrundad gåta.

Hans silvervita skägg bredde sig över hela bröstet och hans hår hängde ned på skuldrorna. Som fältpräst hade han i sin ungdom varit med om litet av varje, och aldrig hade han skjutit tillbaka en bjuden bägare. Sedan som änkling i prästgården hade han dyrkat Herren Gud i fröjd och gamman med bräddfyllda krus, och det skvallrades om, att han inte i förstone grep efter boken, om en välskapad slinka händelsevis satt med i laget. Därför tog han också nu olyckan modigare och försonligare än andra och hans hjärta var lika afördärvat som hans krigarelika kropp var oböjd av åren.

Han gick ut i förstugan och utplockade försiktigt de fem sex rostiga spikar, vilka fasthöllo ett par bräden framför en liten trång smyg under trappan. Därefter lyfte han brädena åt sidan.

— Kom ut, mitt barn! sade han.

Då ingen åtlydde honom, vart hans röst något strängare och han upprepade sina ord.

— Kom ut, Lina! De båda andra tjänsteflickorna blevo bundna och bortburna. Det var

sannerligen i sista andedraget jag fick dig in här. Men det är snart ett dygn sedan dess, och du kan inte leva utan mat och drick. Nå?

När han ändå inte blev åtlydd, kastade han förnärmad huvudet bakåt, och han talade nu barskt och befallande.

— Varför lyder du inte? Tror du maten finns här? Inte så mycket som en nypa salt har lämnats kvar i huset. Du måste skaffas bort, begriper du. Går det dig illa, fångar dig en våldsman på vägen, ja då, barn, kan jag bara säga detta: knyt då armarna om hans nacke och följ honom på hästryggen vart håken det sedan bär. Jag har mången gång i krigstumlet sett en sådan kärlek, och då har jag slängt soldatkappan över prästrocken och lyft på hatten för det lyckliga slutet på visan. Hör du inte, tös? När din salig far, som var en drinkare — om jag skall tala uppriktigt — var min stallkarl och en gång drog mig ur en vak, lovade jag att sedan sörja för honom och hans barn. Och så var han född svensk som jag! Nå, har jag inte alltid varit för dig en faderlig husbonde, eller vad har hennes nåd att invända? Har vettet rukit ur henne, vad?

Nu började något att röra sig inne i den beckmörka smygen. En armbåge stötte mot väggen och det tassade och skrapade, och så steg Lina Andersdotter ut i blotta lintyget med bara ben och en sönderriven röd jacka utan ärmar men med ett helt ryggstycke, över vilket den bruna hårflätan hängde ned.

Eldsljuset föll in genom fönstret. Hon höll

lintyget mellan knäna och kurade hop, men hennes friska nedåtböjda ansikte med de breda öppna dragen var lika muntert som om hon som bäst hade stigit ur fållbänken en vacker vintermorgon i skenet från gryningen.

Blodet frusade nog ännu i hetsig takt genom den vithårige krigspredikantens ådror, men i denna stund var han endast husbonde och far.

— Jag visste inte, att man i mitt simpla hus lärt sig en så högförnäm skamsenhet, sade han och klappade henne vänligt på den nakna skuldran.

Hon såg upp.

— Nej, men det är bara det, sade hon, att jag fryser så illa.

— Nå ja, det låter höra sig. Så vill jag att det skall talas i mitt hus. Men jag har inga klädesplagg att giva dig. Mina egna hänga som fransar. När som helst kan huset brinna. Jag själv kan måhända oantastad smyga min färde och en rigariksdaler har jag på fickan. Vem frågar efter en nedtrasad gammal gubbe! Annorlunda är det med dig, Lina. Jag känner de vilda sällarna. Jag vet bara ett sätt att skaffa dig undan, men jag ryggar själv tillbaka för att säga det. Du är nog för rädd.

— Rädd är jag inte. Det får väl gå mig som det går. Jag är väl inte bättre än de andra. Bara jag sluppe frysa.

— Kom då hit till dörren, men bliv nu inte förskräckt! Ser du, där ute i portgången ha de uslingarna satt in en liten kista av trä. Den kan inte vara så tung, men kanske du får rum i den.

Törs du lägga dig i den kistan, så kanske jag kan smussla dig ur staden.

— Det törs jag väl.

Hon hackade tänderna och darrade, men rätade upp sig en smula och lät lintyget hänga fritt ned och gick ut på stenarna i portgången.

Prästen lyfte av det fuktiga locket, som låg löst, och i den plundrade kistan hittade han ingenting annat än hyvelspån och ett brunt täcke.

— Det var just vad jag behövde, huttrade hon och drog fram täcket och vecklade det över sig och steg upp och lade sig på ryggen i hyvelspånen.

Prästen böjde sig över henne och lade sina båda händer på hennes axlar och såg henne in i de frimodiga ögonen. Hon kunde vara aderton eller nitton år. Håret var struket slätt bakåt ända till flätan.

När han stod så, kom det för honom, att han icke i alla tider sett på henne med så rent och faderligt sinne som han själv önskat och som han låtsats. Men nu gjorde han det. Hans långa vita hår föll ned ända över hennes kinder.

— Må det gå dig väl, barn! Jag är gammal. Det betyder föga, om mitt liv varar ännu en tid eller skövlas i dag som är. Jag har varit med om många tjuvstreck och illdåd i mina dagar, och för mina synders förlåtelse vill jag också en gång vara med om något gott.

Han nickade och nickade åt henne och reste sig.

Där ute hördes stojet allt vildare. Han lade

på locket och klämde in de långa kvarsittande skruvarna så gott han förmådde. Sedan knäföll han och snodde ett rep på tvären om kistan och lyfte med starka armar den tunga bördan på sin rygg och skred framåtböjd och sviktande ut i det fria.

— Se dit! ropade en av våldsmännen vid elden, men den närmaste kamraten tystade honom med orden:

— Låt gubbstackarn hållas. Det är ju en eländig fattigkista.

Svetten sipprade utför den gamles ansikte, och det värkte och sved i rygg och armar under den svåra tyngden. Steg för steg jämkade han sig framåt genom de mörka gatorna. Allt emellanåt måste han nedsätta kistan på marken för att andas ut, men då stod han med handen på locket och i ständig fruktan att anropas och knuffas undan eller att bli nedstucken av någon kringsvirrande knekthop. Flera gånger måste han stiga åt sidan för forvagnar, lastade med män och kvinnor, vilka skulle föras hundratals mil inåt Ryssland för att befolka ödemarkerna. Den store, segrande tsaren var en såningsman, som icke räknade de korn han strödde.

Då slutligen den gamle krigarprästen kom till stadsporten och vakten gick honom till mötes, uppjagade han med ångestens hela samlade vilja sina krafter till det yttersta. Med en enda arm kvarhöll han kistan på ryggen och tog med den lediga handen sin rigariksdaler ur fickan och räckte den åt vaktknekten till mutor.

Knekten vinkade åt honom att gå vidare.

Åter ville han flytta foten framåt, men nu förmådde han det icke. Genom stadsporten såg han floden glindra på det fria fältet, men sedan svartnade det för hans öga. Sakta och ännu i sin hjälplöshet rädd om sin börda makade han varsamt kistan ned bredvid sig på stenläggningen. Därefter föll han framstupa och dog.

De andra vaktknektarna sprungo fram och begynte skymfa och gräla. Där i portvalvet fick inte kistan bli stående.

Officerarna, som sutto och dobblade i ett rum inne i kasematten, kommo nu också tillstädes. Den ene av dem, en liten torr och utvattnad gestalt med fyrkantiga brillor och som mer liknade en skrivare än en soldat, ryckte till sig en lykta och gick fram och gläntade en smula på locket med värjbaljan.

Första gången var han nära att tappa lyktan och drog huvudet brådstört tillbaka! Andra gången, när han böjde sig och lyste dit in, dröjde han litet längre och mera forskande och strök sig därefter med handen över hela ansiktet som för att skymma sina tankar. Sedan hakade han av brillorna och stod fundersam. När han tredje gången böjde sig ned, lyste han i springan fram och tillbaka, och därinne låg Lina Andersdotter helt lugnt och plirade emot honom i lyktskenet utan att själv veta vad som var på färde.

— Jag är hungrig, sade hon.

Han ställde ifrån sig lyktan och gick ett par steg upp och ned genom valvet med händerna

korsade på ryggen. Så kom ett illmarigt och muntert dallrande liv över hans stela drag, och oförmärkt tog han ur rocksäcken några augustiäpplen och stoppade dem in i kistan. Därefter började han kommendera.

— Hitåt, karlar! Åtta man bära kistan till general Ogilvy och hälsa och säga att den är en ringa gåva från hans ödmjuke tjänare, Ivan Alexievitj. Åtta av er andra, som nyss kommit från arbetet på vallarna, gå bakefter och hoprulla förskinnen till trumpeter, i vilka ni tuta regementets marsch. Men allra främst gå två män med vassfacklor. Framåt!

De vilda knektarna betraktade varandra gapande och lydde. Kistan lyfte de skrattande på sina musköter. Två långa tjärade och med halm omvirade stänger framdrogos ur valvets hörn och tändes vid lyktan, och när tåget satte sig i rörelse utåt fältet till lägret, tutade musikanterna sin marsch i förskinnen:

— Du knekt, som musköten på axeln tog,
vad bry dig kamrar och sängar!
Du spisar som prins på första krog,
och flickor och löss det har du nog,
men, hejsan, var har du pengar!

När de kommo till lägret, rusade soldaterna samman i fackelskenet. General Ogilvy, som suttit till bords, kom ut ur tältet.

— Käre lillefar, sade den ene bäraren, Ivan Alexievitj, löjtnanten, sänder dig ödmjukligen denna gåva.

Ogilvy bleknade och bet i läppen under de borstiga grå mustascherna. Hans ärriga och ansträngt barska ansikte var i grunden godmodigt och välvilligt.

— Är han från sitt sunda vett? dundrade han med spelad vrede, fast han i själva verket var skrämd som en pojke. Ställ ned kistan och bryt bort locket!

Knektarna bände med klingorna, och det murkna locket ramlade åt sidan.

Ogilvy stirrade. Så brast han i skratt. Han gapskrattade, så att han måste sätta sig på jordbänken. Också knektarna skrattade. De skrattade hela tältgatan ned igenom, så att de raglade och vacklade och måste stödja sig mot varandra som krogkunder och fyllbultar. Lina Andersdotter låg där i kistan med ett halvätet äpple i handen och gjorde stora ögon. Hon hade nu blivit varm igen och var så blomstrande i kinderna som en docka.

— Vid alla helgonen! utbrast Ogilvy. Inte ens i sankt Antonius' katakomber har man sett sådant under! Det är ett lik, som borde skickas vidare till själva tsaren.

— Ingalunda, svarade en av hans officerare. Jag skickade två ljushåriga små gurkor i förrgår, men han har nu bara sinne för brunhåriga och smala.

— Nå då så! svarade Ogilvy och vände sig bugande åt Narva till. Hälsa Ivan Alexievitj, att när kistan tillbakaskickas, skall det ligga en kaptensfullmakt på botten. He, he, sockerros!

Han gick fram och strök Lina Andersdotter under hakan.

Men då satte hon sig upp och tog fast honom i håret och gav honom ett smällande slag på örat och därefter ännu ett.

Han lät sig icke det ringaste bekomma utan bara fortsatte att skratta.

— Så vill jag ha dem, sade han, så vill jag ha dem! Jag skall göra dig till marodörernas drottning, mitt gryn, och som vårdtecken därpå giver jag dig här en armkedja med en turkos i knäppet. Ett band av vårt värsta slödder stal den nyss ur grevinnan Horns kista i Narva.

Han skakade kedjan från handloven och hon ryckte den ivrigt till sig.

När det sedan om aftnarna dukades i tältet, satt Lina Andersdotter till bords bredvid Ogilvy. Hon hade nu fått fransyska kläder av blommigt tyg och bar hårklädsel med blonder. Men vilka händer! Hon fick alltid äta med handskar, men under dem svällde de breda och stora fingrarna, och det röda sken fram mellan knapparna.

— Håhå, håhå! ropade generalerna. De händerna göra en muntrare än man blir av en hel kanna ungerskt. Hjälp oss! Spänn åt bältena om livet! Håll oss under armarna! Det här kan ingen åse helbrägda.

Och så hon tog för sig och mumsade sötsaker och satt med skeden i vädret! Smakade något illa, så grinade hon. Äta det kunde hon. Dricka det ville hon däremot icke, utan tog bara en klunk i munnen och sprutade sedan vinet på

generalerna. Men alla deras svordomar och värsta talesätt lärde hon sig, och beständigt satt hon lika blomstrande och munter.

— Hjälp, hjälp! skreko generalerna, kvävda av skratt. Blås ut ljusen, så att man slipper se henne! Håll oss om pannan! Hjälp! Får det kanske vara ett litet blossande ur tobakspipan, mademoiselle?

— Va' djäkeln, kan inte jag få sitta i fred! svarade Lina Andersdotter.

En ting var det dock, som Ogilvy skickligt dolde för att inte skrattarna skulle vända sig mot honom och knipa honom i sidan och rycka i rockfransarna och säga: »Jo, lillefar, du har allt tagit dig vatten över ditt skalliga huvud. Signe dig, lillefar! Signe dig och dina små missöden!»

Han låtsades alltid behandla henne en smula likgiltigt bekant, men han satte sig aldrig så nära henne, att inte hans hund kunde hoppa upp emellan dem, och han tog aldrig i henne, så att någon såg det, och aldrig heller, när ingen såg det, ty då visste han, att hennes hand träffade honom i ansiktet, så att handsken sprack och det röda sken fram i hela sin styrka. Det hände nog att hon det oaktat ibland gav honom ett dunk mitt i ansiktet, och ingen snäste hon värre än honom, men åt allt det skrattade han bara som de andra, så att aldrig förr hade där i lägret varit ett sådant stoj och kolorum.

Emellanåt tänkte han att knuta henne, men han skämdes för de andra, ty allting hördes genom tältet, och han fruktade, att de då så mycket

lättare skulle ha gissat, hur det stod till och hur litet han kom någon vart med den pigan. — Vänta, menade han, vi sitta väl en gång för oss inom lås och vägg. Vänta bara! Till dess får det gå, som det går.

— Hjälp, hjälp! ropade generalerna. Så hon bär sitt släp! Vi ska hålla i. Kors, kors, nej, men titta bara!

— Bär upp det, ni, sade hon. Bär upp det, ni! Det passar er.

Och så knuffades generalerna och buro upp hennes släp, både när hon gick till taffeln och därifrån.

Då hände det en afton, när hon satt mellan de drickande gubbarna, att en adjutant steg in tvehågse och förläget. Han vände sig till Ogilvy.

— Törs jag vara uppriktig?

— Naturligtvis, min gosse.

— Och vad helst jag säger blir tillgivet?

— På min heder. Men säg bara ut det!

— Tsaren är på väg ut till lägret.

— Nåja, han är min nådige herre.

Adjutanten pekade på Lina Andersdotter.

— Tsaren har tycke för långa och brunhåriga, sade Ogilvy.

— Excellens, han har på sista dagarna ömsat smak!

— Gott. Kalla trupperna i vapen... och så fram med trespänd vagn!

Nu slogs alarm. Trummorna virvlade, hornen smattrade, vapnen skramlade, och tramp och rop

fyllde natten. Dryckeslaget bröts, och Lina Andersdotter sattes i en rustvagn.

Bredvid bonden, som körde, sprang en soldat upp med en tänd lykta och hon hörde bonden sakta utfråga denne om ändamålet med flykten.

— Tsaren! svarade knekten entonigt och pekade med tummen över sin axel mot flickan.

Då kröp bonden samman som under en frostkall kåre och piskade de små lurviga hästarna allt vildare och vildare. Han hojtade och slog och jagade dem i dundrande galopp. Lyktskenet strök fram över granbuskarna och de brända gårdarna, och vagnen stötte och vacklade mellan stenarna och knakade i sina fogar.

Lina Andersdotter låg på ryggen i höet och såg på stjärnorna. Vart fördes hon hän? Vilka öden väntade? Hon undrade och undrade. Om handloven hängde armkedjan som en talisman, en borgen för fullbordelsen av Ogilvys underliga förutsägelse. Marodörernas drottning! Det klang så högtidligt, fast hon först så småningom hade utletat vad orden egentligen betydde. Hon strök och plockade på de små silverringarna och satte sig upp och granskade i lyktskenet den steniga vägen. Varsamt makade hon sig allt längre och längre bakut. Hon klättrade långsamt och obemärkt över vagnsgaveln och sänkte fötterna i marken. Skulle hon krossas och bli liggande? Några steg släpade hon med. Sedan förlorade hon fäste och stapplade och föll sönderriven bland buskarna.

Allt fjärmare dundrade rustvagnen med sitt

galopperande trespann, och lyktskenet försvann. Då steg hon upp och torkade blodet från kinderna samt vandrade bort inåt de obanade skogarna.

När hon mötte förvildade flyktingar och de sågo hennes fagra ansikte, plockade de genast bär och svampar åt henne och följde med. Hon fick ett helt hov av trashankar och hon hanterade dem så illa, att de knappast tordes snudda vid hennes kläder, men ibland stucko de ned varandra. Slutligen tog hon tjänst hos en skepparhustru, som skulle segla med sin man till Danzig, och knappt började det skymma innan trashankarna kommo fram, en efter en, och togo hyra för ingenting. Skepparen satt på kajutan i månljuset och blåste skalmeja och prisade, att han hade fått så villig besättning, och aldrig hade gumman sett en starkare piga. Men knappt hade de stuckit ut på havet, så satte sig Lina Andersdotter bredvid skepparen med armarna i kors, och alla trashankarna lade sig på ryggen och sjöngo i ton med skalmejan.

— Tror ni jag vill skura era bunkar! sade hon.

— Slå henne, slå henne! ropade gumman, men skepparen makade sig bara närmare och blåste och blåste i sin skalmeja. Natt och dag gungade skutan på de blanka vågorna med slappa segel, och skepparen spelade för Lina Andersdotter, som dansade med sina trashankar, men nere i kajutan satt gumman och jämrade sig och grät.

När de kommo till Danzig stack skepparen pipan under armen och smög sig om natten med Lina Andersdotter och hennes trashankar från skutan. De gissade nu, att hon tänkte gå till de svenska trupperna i Polen och tvinga själva konungen att räcka henne handen.

När hon med sitt följe gnolande steg in bland de svenska trosskvinnorna, var där uppror och larm, ty i två dygn hade de suttit på sina vagnar utan mat, och den sista provianten lämnades åt marketentarna och delades mellan soldaterna. Då steg hon fram till första bästa korporal och satte händerna i sidorna.

— Skäms han inte, sade hon, att låta mina kvinnor svälta, när han ändå inte kan vara utan dem.

— Dina kvinnor? Vem är du?

Hon pekade på sin armkedja.

— Jag är Lina Andersdotter, marodörernas dronning, och nu tar han med sig fem man och följer oss.

Han såg på sin kapten, den oförvägne Jakob Elfsberg, och såg på hennes vackra ansikte och på sina knektar. Vad det led, ställde sig dessa omkring henne med sina musköter, och kvinnorna beväpnade sig med piskskaft och påkar. Om natten, när brandskenet färgade himmelen, steg konungen nyfiken i sadeln, och då den vilda hopen kom tillbaka med fullastade vagnar och oxar och får, jublade tropparna allt högre:

— Vivat kung Carolus! Vivat dronning Carolina!

Kvinnorna trängdes kring konungens häst, så att lakejerna måste hålla dem tillbaka, och Lina Andersdotter gick rakt fram emot honom för att få sitt handslag. Men då reste han sig i stigbyglarna och ropade över kvinnornas huvud till korporalen och de fem soldaterna:

— Det är bra maroderat, gossar!

Från den stunden ville hon aldrig höra konungen nämnas, och var hon mötte en man, slungade hon honom sina argaste otidigheter rätt i ansiktet, antingen han var simpel knekt eller general. När Malkum Björkman, den unge men för sina bragder och sår redan beryktade drabanten, räckte henne handen, lade hon i den hånfullt sin tomma och trasiga börs, och aldrig blev hon ondare än när hon hörde generalmajor Meyerfelt visslande rida framför sina dragoner eller igenkände överste Grothusens brungula kinder och ramsvarta peruk. Men låg en sårad stackare vid vägen, då bjöd hon de sista dropparna ur sin bleckflaska och lyfte honom på sin vagn. Frost och rispor barkade snart hennes kind. Högt på trosskärran satt hon med sitt piskskaft och kommenderade hela den galna eftertroppen av lösa kvinnor, lagvigda hustrur och tjuvaktiga sällar, som strömmat till från östan och västan, och när om nätterna eldskenet steg på himmelen, då visste soldaterna, att drottning Carolina var ute på plundringsfärd.

När efter dagar och år och efter det lustiga vinterkvarteret i Sachsen tropparna så tågade mot

Ukraina, befallde konungen, att alla kvinnorna skulle lämna hären.

— Lär honom att hålla sig till sitt! mumlade Lina Andersdotter och åkte helt lugnt vidare.

Men när hären kom till Berezina, blev det sorl och jämmer bland kvinnorna. De samlades kring Lina Andersdotters kärra och vredo händerna och lyfte barnen i höjden.

— Vad har du nu att svara! Tropparna ha redan gått över floden och upprivit alla bryggorna bakom sig! De ha lämnat oss till pris åt kosackerna!

Hon satt med piskan i knät och höga stövlar, men på handloven blänkte ännu silverkedjan med sin turkos. Allt häftigare snyftade och kvidde runt henne de förrådda och ur de slutna trossvagnarna, som liknade lådor, framkröpo pudrade och målade sachsiska slinkor. Somliga hade till och med satinkjortlar och guldhalsband. Från alla sidor kommo kvinnor, som hon aldrig sett tillförene.

— Schmutzige Dirnen! mumlade hon. Nu får jag äntligen bese det smugglegods, som kaptenerna och löjtnanterna fört med sig i sina vagnar. Vad ha ni bland mina fattiga trosskäringar att beställa! Men nu få vi alla lära, vad mannen går för, när hans matsäcksknyte blir för lätt.

Då ryckte de henne i kläderna och anropade henne som om hon ensamt kunnat besegla deras öde.

— Är det ingen, sade hon, som kan psalmen:

När jag blir förd i mörksens dal? Sjung den, sjung den!

Några av kvinnorna uppstämde psalmen med kvävda röster och nästan viskande, men de andra störtade ned till floden och uppletade båtar och brospillror och rodde sig över. Var och en, som hade en man eller en käraste vid hären, hoppades att till sist dock bli mottagen och dold, men alla de värsta dravelskvinnorna, som varken hörde till höger eller vänster, de stodo med sina trasor eller sina smaklöst utspökade kjortlar kvar i ring om Lina Andersdotter, och svärmar av kosacker, som satt över floden för att uppsnappa efterblivna marodörer, smögo på knä fram mellan buskarna.

Då veknade hennes hjärta och hon steg ned från vagnen.

— Stackars barn! sade hon och klappade slinkorna på kinden. Stackars barn, jag skall inte lämna er... Men nu få ni, ta' mig fan, bedja till Gud, att han gör edra blodröda synder vita, för jag har intet annat att bjuda er, än att skämma ut männen och dö en hederlig död.

Hon öppnade vagnslocket och framletade bland sitt rovgods några pikar och polska sablar och satte dem i handen på de sakta sjungande kvinnorna. Därefter fattade hon själv en musköt utan kula och krut, och väntande ställde hon sig hos de andra kring kärran. Så stodo de i solnedgångens ljus överst på stranden.

Då kvinnorna på floden sågo kosackerna rusa fram till kärran och nedhugga en efter en, i tanke, att det var förklädda män, ville de vända sina

båtar, och soldaterna sprungo från sitt befäl tillbaka ned mot vattnet och gåvo eld.

— Vivat kung Carolus! ropade de tusenstämmigt om varandra. Och vivat... Nej, det är för sent! Si, si! Det är dronning Carolina, som mitt bland skökorna dör jungfru med musköten i hand!

MAZEPA OCH HANS AMBASSADÖR.

I en präktigt pyntad sovkammare stod en himmelssäng med fjäderbuskar på hörnen. Bakom de till hälften sammandragna sparlakanen låg en sextiotreårig gubbe med täcket upplagt ända under skägget och det långa, vitnade håret utslaget över kudden. Hela pannan doldes under ett plåster. Det var Mazepa.

Bredvid bädden bland medicinkopparna på golvmattan lågo några latinska och fransyska skaldeverk, och vid dörren förde en liten skinntorr präst ett viskande samtal med två grönklädda budbärare från tsar Peter.

— Han uppfattar näppeligen era ord, viskade prästen och gav en sorgset forskande blick mot den sjuke. Själv ligger han långa stunder mållös. Vem kunde ana, att den levnadsglade gamle så plötsligt skulle läggas på sotsängen!

— Ivan Stefanovitj! sade med höjd stämma en av främlingarna och närmade sig sängen. Vår högsinte tsar, din herre, låter hälsa dig. Minnes du? De tre av dina kosacker, som smögo sig till honom och berättade, att du i hemlighet förberedde ett uppror mot hans överhöghet, dem lät

han fängsla och återsända till dig som vångåva. Ivan Stefanovitj, han litar på din trohet.

Mazepas ögon öppnades matt och läpparna rördes, men han förmådde endast framstamma en obegriplig viskning.

— Vi förstå dig! ropade budbärarna om varandra. Vi förstå dig! Du välsignar honom och tackar honom för hans nåd, och vi skola säga honom, att du böjts under dina år och att du redan vänt alla dina tankar mot det som icke är av denna världen!

— Jag fruktar, mumlade prästen avsides, att här är det snart slut.

Budbärarna nickade sorgmodigt och avlägsnade sig baklänges ur sovkammaren.

Så snart de voro ute, reglade prästen dörren.

— De ha gått! sade han.

Mazepa satte sig upp och slet plåsterlappen från pannan samt kastade den långt bort över golvmattan. Det glittrade och gycklade i hans mörka, vidöppna ögon. Rodnaden steg och bleknade på kinderna, och under den vackert svängda näsan blänkte tänderna så vita och friska som en ynglings. Han knuffade undan täcket, och fullt påklädd från topp till tå i livrock och stövlar med sporrar sprang han ur sängen och knep gäckande prästen i sidan.

— Du lilla tjuvpräst där! Du vägstrykare! Den här gången skötte vi oss inte illa. I Moskva skall man tro, att gamle Mazepa ligger orkeslös och ofarlig. Gud vare hans fromma själ nådig!

Hahahej! Du lilla tjuvpräst där! Du ärkehymlare!

Prästen skrattade torrt. Han var en avsatt biskop från Bulgariet, och hans runda huvud med den korta näsan och de djupt liggande ögonen liknade en dödskalle.

Mazepa blev allt uppsluppnare.

— Mazepa döende! Jo, spörj hans kärestor! Spörj bara! Nej, du min store moskovitiske tsar, nu vill jag leva och bli dig kvitt.

— Tsaren misstänker dig, herre, men han vill avväpna dig med ädelmod. Sådan kan han vara.

— Och därmed vore jag besegrad, hade han inte en natt vid bordet, då vi voro druckna, slagit mig på örat. Jag skattar mitt öra lika heligt som hans, och en skymf kan jag aldrig förlåta. Den sitter kvar i själen och fräter och gnager. Är jag inte en konung av börd, så är jag det av sinne. Och vad vill han med sina tyska rockar på mina präktiga kosackmän! Nu till saken! Berätta dina äventyr, du lögnare!

— Herre, klädd som tiggarmunk gick jag vägarna framåt mot de svenskes högkvarter, men ibland satte jag krögartösen på knät och kannan på bordshörnet, och när jag då tittade ned och såg tån sticka fram ur min trasiga sko, tänkte jag för mig själv: Det här är Mazepas ambassadör!

— Nåväl, hur fann du sprätthöken?

— Sprätthöken?

— Naturligtvis! De svenskes majestät! Kung Carol! Tror du inte, att han sprättar lika mycket

med sina nedsotade paltor som någon fransysk luktvattensprins med sina silkesstrumpor! Och han besitter det där underliga nordiska lättsinnet, som ideligen klatschar med ridpiskan och ropar: Strunt, det här är ingenting! Schadet nichts! — Han har aldrig kunnat sörja en olycka längre än över natten. Det har varit hemligheten med hans kraft. Ve honom och hans öde den gång, då han sitter sömnlös natt efter natt! Jag är nyfiken att se honom. Jag längtar. Men så tala då!

— Först fann jag honom i peruk och rustning på krögartösens nackduk eller förkläde och på glaset, som jag drack ur, och på sockerverket, som jag åt av, och på borddukar och kistlock och tobaksbössor och marknadsstånd. Ingen talade om annat än om honom, och barnen ställde upp sig och lekte svensk gudstjänst. Bondgubbarna kallade honom protestanternas av Gud själv utkorade svärdspåve och lyfte därvid på hatten.

— Nåja, men hur fann du honom själv, när du kom till högkvarteret?

— Jag varnar dig. Jag förutsäger olyckor. Jag såg järtecknet. Jag fann honom uppblåst och högmodig...

— som en stor karaktär, vilken världen begynner underkänna.

— Marlborough lämnade efter audiensen i Sachsen hans läger med en axelryckning, och suveränerna börja skratta åt honom på ryggen... Hans egna generaler ha tröttnat.

— Han har blivit en pöbelhjälte, menar du. Än se'n! Det är en sådan man jag behöver för

att samla de vilda horderna. Om du icke försäkrar mig, att du sett honom spisa och dricka, kan jag inte tro att han är en levande människa. Då måste jag säga: De svenskes unge furste stupade i segertumlet vid Narven, men hans skugga rider alltjämt vidare framför tropparna, och snön faller och faller och trummorna bullra och mullra och de glesnande bataljonerna veta icke och förstå icke, vart han för dem. När fienderna igenkänna honom inne i krutröken, sänka de vidskepligt musköterna och våga icke skjuta, och han märker icke, att han ibland hugger ned män, som göra sig redo att falla på knä. Lejda lönnmördare kasta vapnet vid hans åsyn och giva sig själva till känna — och han låter dem gå ostraffade. Tala icke till honom om stater och traktater! Han kämpar icke om ägodelar som människor; han för Guds svärd till att hämna och belöna. Vad begärde han i segerlön nyss vid fredsslutet? Penningar? Land? Av Österrike begärde han en kammarherre, som förtalat honom vid taffeln, och en svärm ryska knektar, som flytt dit in över gränsen... och samvetsfrihet åt protestanterna. Av Preussen fordrade han fängelse åt en överste som givit råd åt tsaren, och landsförvisning för en skribent, som häcklat hans förordningar mot pietisterna... Av Sachsen fordrade han Patkull och alla svenska överlöpare, men frihet åt prinsarna Sobieski och alla sachsare, som gått över till de svenske. Kung August själv tvingade han att packa in de gamla polska regalierna i en sammetskoffert och skicka dem till kung Stanislaus. Sedan han

nu avsatt kung August i Polen, vill han avsätta tsaren eller utmana honom på envig, men deras kronor och regeringsbestyr vill han ej ens mottaga i gåva. Sedan forntiden har ingen sällsammare man hållit ett svärd eller en spira!

Mazepa hade, medan han talade, fattat så hårt om den ena sängstolpen, att sidenhimmelns fjäderbuskar skakade, men prästen höjde tre fingrar och svarade:

— Jag har varnat dig! Allt som han vidrör inviger han åt elände och död. Men han är äventyrarnas skyddspatron. Han har gjort äventyret till ståndaktighet och storhet. Också du, herre, är en äventyrare, och jag själv är den värste äventyraren av er alla. Därför vill jag vara foglig.

Han sänkte handen och närmade sig med vanvördig förtrolighet.

— Du, Ivan Stefanovitj! Har det aldrig förundrat dig, att jag lade mina stigar just till din port?

— Du blev bortkörd från din biskopsstol för din otro och dina streck.

— Närmast gällde det ett litet snatteri utan vidare betydelse. Det satt på ikonostasen ett par smaragder...

— som du ersatte med glasbitar och i all tysthet sålde bort för att kunna leva litet bredare och mer värdigt en kyrkans tjänare.

— Låt oss inte mer tala därom! Så hörde jag om Mazepa, den forne pagen vid Johan Kasimirs hov, vilken i sin puderperuk så länge uppvaktade det vilseledande könet, att en svartsjuk

äkta man slutligen band honom naken på hästryggen och jagade honom ut i ödemarkerna. Och där byggde han sig ett äventyrarvälde. Sankt Andreas skydde dig, Mazepa! Jag behövde en liten herre, som skämdes att slå av ett gott huvud och som i ro lät mig läsa mina greker och min Machiavelli och till vilken jag kunde säga: Topp, min gubbe! Alltihop är en skugglek, även att du är herren och jag tjänaren. — Därför gick jag till dig. Men äventyrarblodet tål inte att sitta. Och det ledsnar på ditt vattenblandade vin, ty du är en stor girigbuk, Mazepa, och efter du nu grubblar på en stor penningeaffär i musketkulor, så följer jag dig. Och efter den svenske kungen ej längre hör på sina generaler och ej på de bönfallande breven från sin farmor och sitt folk och efter den farligaste och omöjligaste vägen går hitåt, vill han mottaga ditt anbud om förbund. Med dig och dina kosacker vill han tåga mot din herre. Här äro papperen.

Prästen avskakade sin kåpa och stod i kosackdräkt med pistoler i gördeln, och vid bröstet framdrog han några hopvikta papper.

Mazepa bleknade och grep dem och höll dem länge tryckta till sin mun under det att han sänkte pannan och bugade som inför en osynlig helgonbild.

— Trummorna! Trummorna! stammade han upprört.

Men då prästen hunnit till dörren hejdade han honom.

— Nej, låt inte röra trummorna förr än i morgon.

Därefter gick han till ett simpelt träbord i ett litet sidorum och satte sig över sina räkenskapsböcker. Han lät kalla sina fogdar och räknade och räknade och föreskrev större sparsamhet i mjölkkammaren. Halvt en lustig rovriddare och halvt en lärd men hushållsaktig godsägare övervakade han slutligen packandet av sina många koffertar och lårar. Ibland böjde han sig själv ned och hjälpte till. Allra sist påtog han nästa morgon en urmodig och mycket prydlig kosackdräkt. Hetsig och rörlig sprang han upp från stolen, så snart han hade satt sig, men framför spegeln blev han stående väl en timme och strök alltemellanåt genom skägget med sina fina små vita händer.

Först när spelet hördes, steg han i sadeln, och han höll beständigt sin springare i galopp.

*

När han nu efter någon tid hade hunnit till svenskarna och en morgon i snöyra red i konungens följe, kom prästen liksom av en händelse att hålla sin häst vid hans sida. Runt omkring tågade tropparna förbi överstänkta av smuts och med vapnen och kanonerna betäckta för att icke dessa skulle rosta. Trossvagnarna skramlade med sin last av proviantsäckar och sjuka och ibland med en överhöljd likkista. Efter fördes hjordar av hopdriven boskap. Druckna zaporoger, springande kosacker och ivrigt trummande polska valacker

redo i gröna och röda kappor och med höga mässingshjälmar, på vilka bjällrorna klingade. Några svingade tofsprydda pikar och pilbågar eller långa flintbössor, inlagda med silver och ben. Andra spelade på ett slags klagande träpipor. Detta var ett brokigt sagotåg, som på obanade och okända skogsvägar, över frusna träsk och under snöiga granar drog bort mot den gåtfulla Östern.

— Mazepa, begynte prästen lågmält. Du lovade att komma till de svenske med trettiotusen kosackmän, men knappast fyra tusen följde dig. Mazepa höll alltjämt sitt svettfux i galopp och nickade tigande, och prästen tröttnade icke att gäckas.

— I förrgår sprungo hälften av dessa sin väg. I går sprungo ännu fler. Snart har du bara kvar ett par hundra karlar, bara drängarna, som gå och vakta dina koffertar och dina två tunnor med guld. Ditt uppror blev förrått, dina städer äro brända, dina få trogna spikade på bräden och kastade i floderna. Snart är du ingenting annat än en prydlig ryttare i den svenske kungens följe.

Då Mazepa teg, fortsatte prästen:

— I dag vill också jag övergiva dig, ty de svenskes svagdricka smakar mig surt, och tån sticker åter alltför långt fram ur min sko. Din ambassadör behöver en rikare herre. Lev väl, Ivan Stefanovitj!

Mazepa svarade:

— Så länge jag har mitt huvud i behåll och min filosofi, förblir jag Mazepa. Medan mina kosackmän vände och sprungo, lät jag bära hetmansstaven och

klubban framför mig, och jag red fram till konungen, som om jag hade kommit framför Xerxes' millioner. Och han med sitt utarmade rike, sina missnöjda generaler och sin sjunkande sol tog emot mig som den lyckligaste bland furstar. Vad bekymrar det också honom och mig, huru många som rida bakom oss! Han har nog på kungaära, han vill också vara människa av gudi. Han tänker på historien som en förälskad man på sin käresta: han vill icke vinna hennes ynnest genom sin börd utan genom sin person. Om vi båda, han och jag, en dag bli de sista två överlevande och sitta i en jordkula på stäppen, skola vi ändå fortsätta att tala filosofi och bemöta varandra som vid kröningstaffel.

— Du talar om hans sjunkande sol. Du har märkt järtecknet, också du! Han kan inte längre tala utan att skräppa som en trossknekt.

— Det är lätt att vara blygsam, så länge alla berömma.

Mazepa kastade bakåt sitt vitlockiga huvud med högdraget förakt och galopperade fram till konungen, som lyfte hatten och bugade och bugade i sadeln.

Runt omkring stojade några av generalerna så högljutt som möjligt för att konungen skulle höra dem.

— När jag kommer till Moskva, sade Anders Lagerkrona, skall jag flika mina ridböxor i sitsen med tsarens sovmössa.

— Skäms! svarade Axel Sparre. Det är en

gammal spådom, att en Sparre en gång skall bli ståthållare på Kremlin.

— Hitåt! ropade fänrikarna. Skjut ner var och en som vågar hindra en så stor och upphöjd furste att tåga fram var helst det honom lyster.

Konungen smålog och gnolade: — Ryssen skall springa, ryssen skall springa! — Men när de talande icke längre hördes av honom, förvandlades de och blevo tankspridda och svårmodiga.

— Majestät! ropade då Mazepa på sprakande latin och med tindrande ögon. Så långt framtränga eders majestäts segrande vapen, att en vacker morgon ha vi väl knappt åtta mil till Asien.

— Härom torde de lärda tvista, svarade konungen road men sökande efter de latinska orden och med blicken fängslad vid Mazepas vita och behagfullt rörliga händer. Är gränsen icke långt borta, måste vi gå dit för att kunna säga, att vi varit också i Asien.

Rösterna dogo bort, och prästen höll in sin häst.

— Asien, mumlade han, Asien ligger inte mitt i Europa. Men rid på, rid på, ni mina äventyrliga herrar! Jag har så många gånger ömsat namn och kläder, att ingen av er svenske någonsin skall kunna uppteckna vem jag var. Men glöm inte, att det var trasmunken, att det var vägstrykaren, Mazepas ambassadör, som genom sina illistiga underhandlingar lade sitt blåfrusna finger på ert och er halvguds öde och visade er in mot vildmarkerna. Du har rätt, kung Carol, och du,

Mazepa. Allt, allt beror till sist på enstaka människor!

Det snögade och snögade, och han satt orörlig på sin magra häst, under det att bataljonerna tågade förbi, tigande och otåliga. När de eftersta knektarna vände sig om och sågo tillbaka på den obekanta, ensamma ryttaren och sågo hans lilla hoptryckta dödskallehuvud, överföllos de av skrämsel och påskyndade sina steg.

FEMTIO ÅR EFTERÅT.

När gröten väl var spisad och de båda grenljusen av talg, som lyste på var sida om tennfatet, stodo mer än till hälften nedbrunna, lyftes stolarna framför brasan. Herrgården var en av de minsta och fattigaste på bygden, men i afton märktes där ingen nöd. Halmen låg mjuk som en matta över golvplankorna, friska enar hade uppställts på sidorna om de mörka och rinnande fönstren, skenet ur den öppna spisen gulfärgade de kalkstrukna träväggarna, och nyss hade där till och med kringbjudits en remmare portugis. Också visste alla, att aftonens högtidligaste stund nu var kommen. Till och med de båda tjänstepigorna, vilka i dag buro sina bästa regarnströjor, dukade av så långsamt som möjligt och glömde sig kvar vid dörren, ty nu hade gamle kapten Höök, karolinen, fått fram sin tobaksbössa och intagit själva hedersstolen mitt framför elden. Det var dock först sedan han snört av becksömsskorna och lagt sina fötter med de tjocka vita strumporna i kors på spiskanten för att riktigt upphetta dem, som han tycktes känna sig fullt till freds. Visserligen hade han ensam fört ordet nästan hela aftonen och nu senast talat om

Ehrencrona, som fått svärdsorden av konung Fredrik och aldrig kunde förmås att bära den annat än i en dosa, men i detta ögonblick blev han bister och eftersinnande och gled in på en ny historia. Det påstods nog, att han oftast ljög rundligt, men ingen tog det när, och huvudsaken var att han berättade.

Han var redan en äldre man med frostbiten klumpnäsa, och hans framstrukna hår och ungdomligt vridna mustascher hade alltid varit så ljusa, att ingen beaktade om åren gjort ett eller annat strå ännu vitare, och han satt på stolen i sin snäva och hopknäppta rock lika rak som fordom.

— Jo, begynte han på sitt vanliga sätt utan någon övergång, den hösten, då jag gick vilse i skogen, var jag sannerligen illa ute. Jag menar den hösten nere i Severien. Lewenhaupt hade just låtit förstöra våra sista forvagnar och förde oss utefter Sozafloden för att finna ett vad, så att vi sedan på andra sidan skulle kunna leta oss fram till kungshären, men flera fotknektar hade stannat för att plundra vagnarna. Jag var fänrik på den tiden och samman med några andra blev jag av generalmajor Stackelberg skickad tillbaka för att söka få bukt på karlarna, men ryssarna voro redan hos dem, och jag vet knappast på vilket sätt jag i mörkret lyckades rädda mig över floden. När jag drypande av vatten och gyttja stod i ljungen på andra stranden, stötte jag på en dragonknekt. Han var från mitt eget regemente, och vi kallade honom Långe-Jan, därför att han var en av de längsta och smalaste bussar, som någonsin lyft en svensk

pamp. Hans bröst var smalt, men hans händer voro stora. Hans armar och ben tycktes knappast ha en enda muskel, och det fanns icke ett fjun på hans magra och enfaldiga ansikte, vilket vem som helst kände igen på de sneda ögonen och den tjocka underläppen. Gud vet varför han någonsin blivit medtagen... Men då i ögonblicket var jag lika glad att få syn på det gängliga spöket som om jag råkat en käresta, och på måfå men ändå det fortaste vi förmådde vände vi våra steg inåt skogarna.

I början sprungo vi för att bli varma och få kläderna torra, och först i dagningen lade vi oss att sova.

I många dygn strövade vi sedan framåt genom skogar och moras, och ännu voro våra kläder lika våta. En gång drogo vi dem av oss och hängde dem på en gren, men i den regniga höstluften hjälpte det föga, och de voro nu endast så mycket kallare, när vi med stort besvär åter lyckades kränga dem över oss. Stövlarna var det icke tal om att få av. Stundom torkade de under gången, men blevo snart i ett träsk lika genomblöta, och det ena slagregnet följde det andra.

Jag hade med mig en bit fläsk och ett stycke svart bröd, som jag delade med min tystlåtne och som det tycktes undergivne olycksbroder, och därefter tuggade vi blad och kvistar och allt vad vi kunde komma över. Hungern var oss dock icke på långt när en sådan gnagande plåga som den beständiga kalla fuktigheten, vilken tvang oss att hacka tänder ännu under sömnen. Allt som kraf-

terna avtogo stelnade våra leder, så att vi icke kunde röra dem utan smärta.

En afton hörde vi oförmodat hundskall, och för ett ögonblick kände jag att jag rodnade av glädje, men strax därefter kom besinningen med tanken på faran. Jag vände mig åt motsatt håll, och Långe-Jan följde mig tigande som alltid, men när vi hade gått en stund, märkte jag att vi endast ytterligare närmat oss hundskallet. Då tog jag knekten i armen och vände mig åter mot andra sidan, men liksom dragna av en oemotståndlig inre lockelse gingo vi oavbrutet så att vi kommo hunden allt närmare och närmare. När jag slutligen släppte Långe-Jans arm, gick han ännu fortare.

— Halt! ropade jag efter honom, utpinad av fukten, men ändå föga sinnad att gå rätt in i en fientlig gård, där rimligtvis första bästa yxa skulle hälsa oss.

— Halt! Halt! eftersade Långe-Jan lydigt, men fortsatte det oaktat att gå.

Då sprang jag kapp honom och tog fast i bältet, och så länge jag höll honom stod han alldeles rak och orörlig, men genast när jag släppte taget gick han vidare.

— Halt! Stå! dundrade jag rasande som om jag befunnit mig mitt inne i elden och förbluffad över en så plötslig och uppstudsig envishet hos en knekt, som inlärt vår järnhårda disciplin. Skall du inte lyda din egen fänrik, karl?

— Halt! Stå! upprepade han, men fortsatte lika fullt framåt som förut och liksom ej längre herre över sin egen fot.

— Nå i Jesu namn, utbrast jag, vi kunna inte få det värre än det redan blivit. Men så har du också från nu gjort dig till fänrik, fast du bara är en av manskapet, och mig till gemen. Var så artig och lägg det på minnet.

Långe-Jan svarade ingenting och hörde mig kanske icke heller. Jag fann mig i att följa honom, och redan efter några minuter kommo vi fram till en öppen slätt med flera lador och hus. Strax bredvid oss låg en stor träbyggnad i flera våningar. Solnedgången glittrade i regndropparna, som hängde vid den tätande mossan mellan väggens grova stockar, och fönsterrutorna glimmade som upplysta av otaliga ljuskronor, men porten var låst, och ingen rök steg ur skorstenarna. Huset var som ett lik med sluten mun och utan andedräkt men med ögonen ohyggligt upplysta av ett kallt sken utifrån. Bunden vid en påle bakom en snett ihopsjunken halmstack kröp en mager hund av och an på marken och viftade med svansen, då han såg oss.

Långe-Jan gick rakt fram till porten och bultade på, men ingen öppnade. Då drog han pampen och slog in det närmaste fönstret med fästet, och i detsamma hörde vi innanför en skrämd kvinnlig stämma gång på gång ropa någon, som kallades Varvara. Glasskärvorna föllo klingande, blyinfattningen böjdes åt alla sidor i långa hängande remsor, och springande steg hördes inne i huset. Nästan ögonblickligen blev porten öppnad av en storväxt och ståtlig tjänsteflicka med en bred ljus hårfläta på ryggen och en mängd pinglande silversmycken på den svarta hättan och det röda och

gröna livet. I handen höll hon en otänd lykta, som hon förmodligen i rädslan gripit av vana.

— Vi skola ingenting ont göra, sade jag och försökte så gott jag förmådde slå mig ut med det krångliga språket. Bevare oss för en sådan horreur, nådigaste fröken. Men vi äro uthungrade och framför allt behöva vi...

— torra kläder, inföll Långe-Jan huttrande.

Det var första gången under den långa vandringen jag hört denne besynnerlige gynnare yttra sig på egen hand, och då hade han till på köpet den oförskämdheten att taga ordet ur min mun. När flickan vände sig och lämnade porten halvöppen, steg han väl åt sidan för att lämna mig rum, men jag svarade retligt:

— Herr fänriken torde gå först.

— Gud bevare mig för något sådant, svarade han och smällde ihop stövelklackarna, men halvt uppmuntrad av det fredliga mottagandet, halvt ännu förargad tillade jag med en sådan skärpa i rösten, att han icke kunde betvivla mitt allvar:

— Eller också skall fanen taga fänriken.

Då drog han sina långa ben in genom dörren framför mig, och som huset icke hade någon förstuga befunno vi oss genast i en stor sal, vars eldugn av brokigt kakel reste sig mitt på golvet som ett torn. Utefter väggarna, som uteslutande bestodo av råhuggna stockar, tätade med mossa, stodo några svartlackerade stolar, och på en hylla blänkte tennkannor.

Tjänsteflickan sprang av och an och ropade Varvara, som yrvaken och uppskrämd slutligen

blev synlig i det bortersta hörnet av den mörknade salen. Där dröjde båda flickorna ängsligt viskande.

Efter en stund blevo de dock lugnare, och de kunde icke låta vara att giva varann en blick och känna sig mera medgörliga, när jag oavvänt kallade dem nådiga fröknar och liksom icke låtsades förstå att de voro fattiga livegna. Det var en droppe varm olja på hårdnat vax, och de berättade nu, att det höga herrskapet redan för två veckor sedan rest sin väg vid ryktet om de svenskes annalkande, och särskilt försäkrade de att i hela huset, ja, på hela gården icke lämnats det ringaste av något som helst värde, men att de gärna skulle göra sitt bästa i att betjäna de främmande.

Varvara hade vackra tänder, men hon var alltför liten och fet och svartullig, och efter en stund lät hon höra ett så skallande gapskratt, att jag blev retad. Den gullhåriga flickan, som hette Katarina, kunde jag däremot icke låta bli att skämtande nypa i örat då hon bar in veden till kakelugnen. Emellertid hade Långe-Jan utan vidare dragit av sin trasiga blå rock, och som han varken hade skjorta eller väst stod han snart blottad till midjan i hela sin eländiga magerhet, så att ingen längre kunde hålla sig allvarsam — ingen utom han själv. Aldrig hade jag sett en ryckning av munterhet över hans stela ansikte. Sedan vi fått var sin fårskinnspäls och stillat den värsta hungern med litet rovmos och kvass, lade vi oss på ugnen med huggvärjan mellan knäna, och jag dristade mig befalla herr fänriken att växelvis vaka med mig, ifall man möjligen kunde ha ont i sinnet. Även förbjöd jag

de båda tjänsteflickorna att lämna salen, och läsande min bön med hög röst på svenska anförtrodde jag oss åt den allsmäktige.

Men! Den allsmäktige låter oss människor ibland bereda varann överraskningar. När ingen tilltalade mig, fortfor jag att sova i timmar tills jag väcktes av en stickande hetta, som jag annars skulle ha kallat smärta, men som nu åtminstone påminde mig om att jag icke längre var ett vandrande skelett utan åter en levande människa. Och likväl! Vem förstår icke min skräck, då jag såg den uppeldade salen mörk och tom och hörde skrik och buller från rummet tätt bredvid.

Jag tog genast huggvärjan och sprang till dörren. Då såg jag en flammande köksspis, och framför stod Långe-Jan i en rutig nattrock av ljus rask och i högklackade skor. Påtagligen hade den skälmen också färdighet i att fouragera, ty en fågel satt redan på spettet, och i en puttrande gryta kastade han huller om buller allt vad han kunde rycka till sig från de halvsnyftande flickorna. Dessemellan tog han ur ett uppbrutet skåp det ena präktiga glaset efter det andra och stötte sönder det mot spiskanten och kastade bitarna på golvet. Jag gick fram och tog räkeln om livet, men var icke i stånd att flytta honom från stället. Hans oerhörda envishet gav en jättes styrka åt hans spensliga kropp, och själv var jag ännu medtagen av allt vårt genomgångna lidande. När han vände ansiktet mot mig, voro ögonen dock glasartat stela, och jag kände en dunst av vin. Nu släppte jag honom helt förbluffad. Han var drucken.

Den gullhåriga Katarina, som egentligen tycktes vida mer road än förskrämd, kom emellertid fram till mig och berättade med sin mjuka röst — hoj! gamle kapten Höök var ung på den tiden och en vacker sälle... Var voro vi nu? Jo, hon berättade att han gått från rum till rum och genomletat allt och slagit sönder urnor och klockor. Slutligen hade han i källaren genomsökt alla valven utom ett... utom ett... ett... ett, till vilket nyckeln förkommit, tillade hon brådskande.

— Men du, stackare, kan väl också behöva något, sade hon till mig och sköt mig in i ett annat rum, som kunde kallas kungligt. Kring väggarna hängde vävda grönaktiga tapeter, på vilka Diana jagade en hind. De präktigaste kläder lågo framsläpade över det hala och blanka golvet, karmstolarna voro förgyllda, och bredvid en gryta mitt på bordet stodo muggar, som icke voro fyllda med kväljande kvass, icke ens med öl utan med ett klart, gult vin.

Nu förlorade också jag förståndet vid åsynen av all denna härlighet, och min misstro lugnades något därav, att de båda flickorna själva tycktes hjärtligt belåtna över att en gång få slösa och förstöra, att de också kände sig på fiendemark i det hus där de annars fått gå som lydande och ödmjuka trälinnor. Det var dem en segerstund att få förstöra de läckerheter, som de aldrig smakat, att få kasta sig i de bakåtlutande, högfärdiga stolar, inför vilka de fått niga till golvet, och trampa på de dyrbara kläder, som de knappast ansetts värdiga att vidröra. De utvalde åt mig en rock av styvt

silvertyg, vilken hade skörten utspetade på fiskben, så att de liknade en pösande kjol, och på fötterna, från vilka jag om aftonen med svårighet sprättat stövlarna, fick jag strumpor och röda skor. Likväl tordes jag icke spänna huggvärjan från livet, ty jag kunde ej alldeles slå bort alla misstankar på ett försåt.

Med en liten hjärteröverskas hela barnsliga uppriktighet klappade Katarina i sina händer, som dock egentligen varken voro vita eller mjuka, och bekände, att hon hade verkligt roligt, ty med mig, som var av samma stånd, kunde de vara som de ville, men inför fänriken, som var en hög herre, måste de alltid taga sig i akt.

Jag satte mig till bords i en av karmstolarna, som nästan begrovs under mina glittrande rockskört, och på vardera sidan inbjöd jag en av flickorna och klingade med dem och drack.

— Herr fänriken är av mycket hög härkomst, sade jag. Han slutar kanske... ja, som rådsherre. (Det var på den tiden min värsta otidighet, ty folk som slåss med pennstickan...) Men nådiga fröknarna veta att de högborna någon gång genom en olycklig skickelse kunna födas både enfaldiga och envetna, och det är därför jag anser mig förpliktigad att ibland så att säga skruva hans vett en smula in i de rätta gängorna.

Jag har alltid haft ett fel som knekt. Jag har nog kunnat både hugga och knacka i rätta stunden, men i själva verket har jag varit för godmodig och foglig. Därför lät jag också Långe-Jan rumstera i köket hur han behagade och åt och drack själv

under tiden av hjärtans lust. Men för var klunk kände jag hur vinet allt mer tog förståndet. Att jag icke blev mer närgången än jag vart mot mina muntra värdinnor, berodde mindre på den dygd, med vilken den allsmäktige emellanåt visligen utrustat skönheten, än de vedermödor som jag genomgått och som hastigt nog förvandlade vinet till en sömndryck. Eftertanken sade mig att jag skulle skjuta muggen åt sidan, men ovanpå de sista dagarnas nöd var vinet oemotståndligt. Jag föll i sömn sittande med händerna korsade över värjknappen.

Nu hör jag tassande steg! sade jag för mig själv i drömmen. De komma allt närmare bakom stolen. Nu måste jag draga blankt. Men vad är detta? Jag kan varken röra händer eller fötter, fast jag är så vaken att jag kan se Diana och hennes vinthundar på tapeten. Hela luften är dansande ånga, som susar omkring flickornas pratande ansikten och vaxljusens lågor. Jag är redlöst drucken. Därom är inte tu tal, men nu somnar jag igen, och det tassar bakom stolen... En undangömd livegen står där med sin yxa. Just nu lyfter han den... Nästa ögonblick kommer jag att känna den som en blixt genom huvudet — och så är allt slut... Varför får inte stolen stå stilla? Jag kan inte hålla mig kvar om du springer... Pto, bläsen! Vet du något i världen som förmår skrämma mig! Men hålla mig kvar baklänges över länden på en av kungens galopperande handhästar — det kan jag inte... Pang! Ja se där, nu ligger jag där mitt på stengatan... Pfuj! Warum lachen? Och

så valvet i källaren... Varför sade du just att det var ett... ett... ett två, ett två, ett två, gossar blå, två tre, i lust och ve, tre fyra, tjäna sitt dyra, fyra fem, land och hem, fem sex, och Carolus Rex. Jag lyfte mig slutligen upp på min värkande armbåge och sjöng hela psalmen numro sex från första till sista versen och det med så stark stämma, att det syntes mig som hade allt ont förskräckt måst vika.

Många gånger har jag bestått mig ett rus men aldrig något som skänkt mig värre vånda. När jag vaknade på morgonen, sprang jag genast från golvet, där jag låg raklång på ryggen bredvid stolen. Jag var ännu så viss på försåt, att jag blev helt överraskad när jag fann de båda flickorna sovande på ett fårskinn nedanför bordet, på vilket ljusen brunnit i pipan. Ute i köket hörde jag främmande röster och påträffade där en gammal enögd häxa, som hette Natalia, och en skäggig livegen, som hette Makar och som in i det minsta liknade den, om vilken jag drömt. De tillstodo att de hållit sig gömda på vinden, men krupit fram nu, då de märkte, att vi ingenting ont ville. De berättade att i den närbelägna byn hade också under natten ännu funnits några familjer, men att de vid ryktet om vår ankomst genast lassat sina tillhörigheter på en vagn och åkt bort i fyrsprång.

Nu först kunde jag på allvar känna mig befriad från all misstro, och i glädjen gick jag tillbaka in i salen och böjde mig över flickorna och kysste Katarina både eftertryckligt och länge.

Hon vaknade och skrattade och vände sig åt

sidan för att sova vidare, men jag kysste henne ännu en gång, och då värjde hon sig och sprang upp hurtigt och muntert.

— Du är en präktig flicka, Katarina, och jag behöver icke längre misstro dig, sade jag. Skaffa mig nu litet friskt vatten och något salt.

Medan hon gick och kom för att duka min frukost tog jag henne ofta om det ej alltför smala livet och kysste henne. Slutligen kysste hon också mig tillbaka och lutade sig mot silvertyget på mitt bröst och grät och skrattade om vartannat. Vi gingo fram och åter genom de många gemaken, men vid en given dörr hejdade hon sig alltid, ty där bakom hade fänriken behagat gå till vila i en av det höga herrskapets egna plymascherade bäddar. Slutligen satte vi oss i en gul länstol, och jag tog henne på mitt knä och lindade den tjocka flätan om min handled. Det var heller ingen osanning när jag då viskade henne i örat, att mitt förhärdade knekthjärta sällan klappat varmare.

Med vemod minns jag de lyckliga dagar, som nu följde, och hellre än att återkalla dem timme för timme överlåter jag åt er andra och helst åt de yngre att göra sina imaginationer. Likväl ställde jag alltid Makar var afton som post utanför huset och lämnade aldrig huggvärjan. Ibland kunde Katarina på lek rycka den från mig och hålla den sträckt med båda händerna om fästet och stampande gå genom gemaken, medan höstregnet slog på rutorna. De löst upphängda gobelinerna sattes i rörelse av luftdraget bakom henne, så att bilderna tycktes andas och böja sig. Det gav genljud var gång hon

med den svarta hättan neddragen som en gammaldags stormhatt ropade sitt: Framåt! Då byggde jag barrikader av bord och gyllenlädersstolar ända till dess jag mitt under anfallet med ens sprang fram och bemäktigade mig både sköldmön och hennes vapen. Jag hade ej längre någon tanke för mina kamrater, som under tiden kanske hungrade och blödde, och min enda önskan var att alltid få stanna där jag nu befann mig.

Katarina luktade alltid lavendel. Vi hade avstängt ett hörnrum för vår räkning, och dit lyfte hon in sin stora kista, som helt och hållet var överklistrad med blårutigt papper. Den innehöll hennes kläder och övriga tillhörigheter och öppnades aldrig utan att fylla rummet med lavendellukt. Det var hennes käraste tidsfördriv att ligga på knä framför kistan och draga upp alla klädesplaggen och en mängd små dosor och askar och därefter åter packa ned dem med största omsorg. När jag fann detta alltför tråkigt eller rummet ibland blev för kallt, övertalade jag henne att gå med mig ut i storsalen, där vi satte oss på ugnen. Då prövade jag att fängsla hennes uppmärksamhet genom att berätta min långa huggvärjas levnadshistoria och knusslade därvid just ej med ord. Jag visste med säkerhet, att den redan då hade elva människors död på sitt samvete, och på min arm kunde jag visa henne ärr efter både snuddskott och hugg. Men hon frågade inte mycket därefter. Berättade jag då sagan om prins Gideon av Maxibrandar, blev hon otålig. — Det där är sådant som aldrig skett, sade hon och började med iver fastsömma gröna och

röda klädesuddar på två skinnpjäxor, som tydligen voro ämnade att bliva ett mästerverk i sitt slag.

Herr fänriken levde i ett ständigt rus och visade kvinnorna det mest uppenbara förakt. Katarina fann också detta mycket lyckligt, påstod hon, ty det var så svårt för en person av hennes klass att tillrättavisa en så hög herre, om han blev efterhängsen. En morgon erinrade sig emellertid herr fänriken det låsta valvet nere i källaren, vilket vi båda hade glömt. Han gick genast dit, och Katarina blev så utom sig av ångest att hon inte kunde dölja det. Hon kramade mina båda händer och tiggde och bad mig att hålla honom tillbaka, och så fullständigt var jag den gången mitt hjärtas fånge, att ehuru all min forna misstro åter väcktes till liv, lät jag tvinga mig att söka hjälpa henne.

Vi gingo efter herr fänriken ned i den ljusa källaren, där han redan var sysselsatt med att bryta upp en låst trädörr.

— Låt vara det där! befallde jag, och han jakade men fortsatte lika fullt med sin orubbliga envishet att bryta och bända.

Då urskuldade jag mig inför min kvidande följeslagarinna därmed att en gemen som jag icke kunde kommendera en officer — och i detsamma gav dörren vika.

Inne i valvet brann en lampa under en förgylld rysk gudamodersbild, och bredvid ett bord med åtskilliga födoämnen stod en bäddad säng. Mellan sängen och väggen rörde sig något runt och mörkt, som när vi gingo närmare visade sig vara en nedhukad gubbes rygg. När den gamle

såg sig upptäckt, kröp han fram och omfattade herr fänrikens knän och bad och besvor honom att giva pardon. Han erkände att han var husets herre och att han dolt sig här sedan han bortskickat sin familj, men lovade att bli den ödmjukaste tjänare, om vi förbarmade oss över hans liv.

— Var trygg, svarade jag och hjälpte den vacklande åldringen från marken. Men då skall ni också vara vår trummare, när vi gå till taffels.

Då vi om kvällen spisade i storsalen, fick herr fänriken som vanligt den präktigaste stolen och vid sidan sutto jag och Katarina. På ett bord ett stycke till vänster stod husets vitskäggige och darrhänte herre med en mässingsmortel och Makar med två grytlock. De läto sina köksinstrument dundra i takt med de sorgmodiga folkvisor, som den fula gamla Natalia sjöng sittande mellan dem båda på bordskanten.

Jag vet ej varför, men hennes klagande röst berövade mig småningom all min ystra munterhet, och jag begynte tänka på mina tusen och åter tusen frånvarande kamrater. Jag hade mellan västen och skjortan en hel packe av brev, som oroliga anhöriga skrivit till sina kära i fält och som de bett mig att lämna dem, om jag en gång hunne fram till konungens läger. Jag drog breven ur barmen, och de voro inga hemligheter, ty många av dem hade jag mottagit oförseglade den sista aftonen i Riga. Jag sköt ljusstaken närmare och ögnade på måfå i ett brev, skrivet med ostadig stil, och jag läste:

»Giv detta Johannem i handen.

Min kjäre son.

Emottag din faders välsignelse, ehuru skild från honom av både land och watn och snart väl nära then hedningarnes Wärdsdel, där Crokedyler, skorpioner och andra skadeliga Skridfä Fruchtan injaga...»

Jag drog kanske på munnen, men jag kände mitt heliga ansvar, och allt tyngre blev mitt sinne. Jag märkte att Katarina ivrigare än annars tryckte min fot; men jag tryckte tillbaka och menade, att det endast var ett kärleksbevis. När jag till sist lade hop breven, upptäckte jag dock att hon satt alldeles blek och varken kunde taga för sig av vinet eller anrättningarna. Jag böjde mig en smula åt sidan så att hon skulle kunna viska, men den gamle herrn på bordet stirrade på henne oavvänt under det att han allt ivrigare lät stöten klinga mot den som en klocka lyfta mässingsmorteln.

Jag blev tvehågse och visste ej rätt vilken list jag skulle finna på. Då dukade jag upp att jag frös. Jag gick in i sovrummet och ropade efter en stunds låtsat letande i mörkret:

— Katarina, flickan min, var har du lagt fårskinnspälsen?

När hon kom in, sprang hon rakt fram till mig och kastade sig med en kvävd snyftning om min hals.

— Du hörde inte, viskade hon, att Makar nyss under bullret berättade för husherren att han fått

samman mer än sextio livegna och att de, så snart han ger dem ett tecken genom att slå ut fönstret i storsalen, komma in och hugga ned er båda.

Jag förblev tämligen lugn och sökte trösta henne, men kvävd av gråt berättade hon hur hon i begynnelsen själv varit med om att vilja locka oss i en fälla, men hur hon nu icke längre tilltrodde sig att kunna framleva en dag utan mig.

Jag tryckte henne hårt intill mig och kysste hennes brännande mun och bultande tinningar, och ändock drog sig i det ögonblicket en egendomlig ro över min själ. Vår bekantskap blev med ens nästan något förflutet. Jag har sedan i grå år ångrat det bittert och undrat på mig själv, som just i den stunden hade så litet att giva henne. Läsningen av brevet, den plötsliga faran... Jag vet ej fullt vilket som mest hade skulden. Det berodde väl på bådadera.

— Om jag kunde taga dig med, stammade jag.

Hon skakade på huvudet, som jag ganska tydligt kunde urskilja i halvljuset från den gläntande dörren, och drog mig i stället till fönstret och bad mig att smyga bort. Då hetsade jag upp mig till något slags spelad vrede och kastade henne långt bort över det glanskiga golvet och ropade med hög röst:

— Vem tar du mig för, tös?

Därmed drog jag huggvärjan och gick ut i storsalen, och när herr fänriken fick se mig sådan, steg han genast från bordet och drog också blankt.

Då lyfte husherren mortelstöten för att kasta den i den immade fönsterrutan, men vi stodo rätt

framför honom med våra vapen, och hans skakande knän böjdes allt krokigare. Han blev allt lägre och lägre, och mortelstöten ringde mellan fingrarna. Natalia korsade sig tystnande, och Makar, som såg sin herre nära att digna, stödde honom bakifrån under armbågarna och lät grytlocken skrällande falla i golvet. Allt emellanåt sökte han dock att snappa till sig mortelstöten för att kasta den i fönsterrutan, men då slöt den gamle herrn sin hand om skaftet utan att våga släppa det.

Så stodo vi en lång stund framför varann, och vi hörde kitteln susa i köket.

Men snart hörde vi också klapprande steg, ty de livegna hade utifrån spejat genom fönstret och sett allt. Köksdörren fylldes av smutsgrå fårpälsar, i vilka här och var en blank knapp glimtade. Ett skott föll redan och blåste rök över de lurviga huvudena.

Nu glömde jag hela vår fänrikslek och sköt Långe-Jan åt sidan för att gå dem på livet, men just nu skulle jag också bättre än någonsin få lära vem jag hade till kamrat. Han stod lika envist kvar som alltid och fattade mig om båda armarna och böjde mig åt sidan med den omedgörliga kraft, som jag icke förstod var hans smala lemmar hämtade.

— Fänrik, sade han, har du gjort dig till gemen och mig till fänrik, så bör du också känna vårt krigsbruk att en officer går först i elden.

Likt ett åskväder bröt han in mellan fårskinnspälsarna och höll med sina stora platta händer om pampen, som ena gången högg i dörrträet över

hans nacke och den andra avskalade de arma stackarnas hud och kläder. Jag hörde ännu ett skott och såg yxor och högafflar. Hans högra arm ryckte till och blev blodig och han kunde nu endast föra vapnet med den andra, men jag var vid hans sida och högg och stack.

Vi trängdes in i ett av kökets hörn, och min uppblåsta narrkåpa av silvertyg slets i stycken, så att de svarta fiskbensspröten stodo ut genom hålen. Svärtad av rök, så att han var oigenkännelig, vacklade Långe-Jan mot min axel, och jag tog honom om hans ännu oskadda hand och kramade den broderligt med orden:

— Nu har jag lärt mig vad du går för, Jan, och komma vi härifrån skola vi aldrig mer lämna varann.

Han svarade ingenting. Det ena ögat var slutet, det andra stod helt vidöppet, och framför mig föll han tungt till golvet.

Det var sista gången jag såg Långe-Jan, åt vilken jag så ofta skrattat och som så ofta förtretat mig, men vilken jag nu skulle bjuda en väns och vederlikes aktningsfulla handslag.

En stund sökte jag ovillkorligt att försvara hans lik, men småningom såg jag det gagnlösa i denna sista hederstjänst. En minut senare trevade jag åter i mörkret bland ris och lera, genomvåt av regnet och med ett sår över ena pekfingret.

Jag hade dock lyckan att stöta på ett tjugutal andra kringirrande svenskar och klättrade upp i en fura för att med ögat framplocka kärnan till

det långsträckta eldsken, som över skogen färgade den mulna himmelen.

— Vad ser du? frågade kamraterna.

— Jag ser becksvart mörker. Men om jag blundar, ser jag ännu mer. Då ser jag framför mig ett fientligt läger. Under mig ser jag de sanka tuvor, som suga sig fast om våra fötter, giriga efter äran att bli några fattiga stackares sotbädd. Bakom mig ser jag milslånga ödeland, där våra bröders lik gulna under de fallande oktoberlöven, där ingen höna skrockar utanför de brända gårdarna och ingen häst kan finna föda, om ej av kvistarnas bark. Men ännu längre bort ligger havet, och bakom det ser jag en lång gata med förfallna gärdesgårdar klättra upp till en fattig rödmålad gård. Där inne ha rovorna nyss blivit burna från bordet, och medan den ärevördiga gamle slår upp sin pärmebok, där en orrfjäder ligger som märke vid första kapitlet i Uppenbarelseboken, faller han i betraktelser och undrar om vi kanske just nu hunnit fram med förstärkning till kungslägret och om hans kära kanske just nu vid eldarna läsa hans halvt oläsliga brev.

Säkert sade jag icke allt detta i den stunden, men jag vet att jag tänkte det. Katarina var redan ett nästan förstummat minne.

— Vad ser du nu? frågade kamraterna. Du har spetat högre upp.

Över träden såg jag vårdkasar eller lägerbrasor hänga inne i den gula dimman som klumpar av smält järn, och när jag plirade med ögat

påminde raden av grå tälttoppar om en disig kust i båkars tjärsken.

— Detta eldsken, viskade jag till kamraterna, är ett grant äpple med många kärnor, och vi få ha plitarna redo. Men vänta, det var inte ryska... Hörde ni på de båda förposterna, som ropade till varann! Så sant jag lever var det inte vårt eget dyra modersmål. Om jag inte hörde sju gånger fan, så ta mig fan!

Hur jag kom ned ur furan? Jag minns det knappt. Åt alla sidor skakade jag räckta händer och rycktes mellan blå och gula rockar från omfamning till omfamning. Hur många efterlängtade hälsningar hade jag ej här i den avlägsna obygden att framföra, hur månget överståndet äventyr att beskriva! Jag gick allt längre in i lägret, ibland buren, ibland dragen, ibland mottagen med skallande löjen, då man fick syn på min trasiga narrkåpa, runt vilken de utstående fiskbensspröten vickade vid var rörelse. Inom mig brusade det av glädje.

— Jag har brev till kapten Bagge! ropade jag.

— Länge sedan skjuten!

— Jag har också brev till Cederstjerna, löjtnanten...

— Skjuten!

Jag snubblade på en död häst, som med ett stelnat grin nästan sveddes av en pyrande stockeld. Regnet hade släckt lågorna, och i den belysta röken bakom bränderna såg jag en sittande ring av bistra officerare. Mellan dem låg rak lång på marken en man med pälshuvan neddragen och

kappkragen om ansiktet. Jag ville stiga över honom och viftade med brevpacken, men en hand grep mig i skuldran, och kort och barskt hejdades jag av orden:

— Är du från sansen? Ser du inte att det är hans majestät?

Då slog jag hop klackarna samt förde handen med brevpacken mot huvudet, och tårarna, som brusto fram, runno utför kinderna.

Kapten Höök reste sig och slutade sin berättelse samt tog god natt, men när han kom ut i förstugan hörde de andra hur han blev stående i vindstrappan.

Då drog den ena tjänstepigan regarnströjan om sig och lossade den sista stumpen av grenljuset från bordskivan. Medan hon bar den, höll hon ena handen under, så att icke skarnet skulle falla i halmen. Försiktigt gick hon därefter ut för att lysa kaptenen, ty alla visste de hur han, karolinen, var så mörkrädd, att han aldrig tordes gå ensam över vinden.

DET BEFÄSTA HUSET.

Överrumplade av vinterkölden hade svenskarna i trängsel och villervalla tagit kvarter bakom murarna av Hadjatsch. Där fanns snart icke ett hus, som ej var fyllt av frostskadade och döende. Jämmerropen hördes ut på gatan, och här och var vid sidan om trappstenarna lågo avskurna fingrar, fötter och ben. Åkdonen hade fastnat i varandra och stodo så tätt packade från stadsporten upp till torget, att de blekfrusna knektar, som från alla sidor strömmade till, måste krypa mellan hjulen och medarna. Snärjda i sina seldon och vända från blåsten samt vita på länderna av frost, stodo hästarna sedan många dagar utan föda. Ingen tog vård om dem, och somliga av trosskuskarna sutto ihjälfrusna med händerna instuckna i ärmarna. Några vagnar liknade avlånga lådor eller likkistor, och ur luckan på det flata locket framstirrade dystra ansikten, som läste i bönboken eller feberyrande och längtande sågo mot de skyddande husen. Tusen olyckliga anropade halvhögt eller i tysthet Gud om barmhärtighet. I lä utefter stadsmuren stodo knektarna radvis döda, många med röda kosackrockar

knäppta om de sönderslitna svenska uniformerna och med fårskinn om de nakna fötterna. Skogsduvor och sparvar, som voro så stelfrusna, att de kunde fångas med händerna, hade slagit ned på de upprätta likens hattar och axlar och flaxade med vingarna, när fältpredikanterna gingo förbi för att giva en döende nattvarden i brännvin.

Uppe vid torget låg mellan avbrända tomter ett större hus, ur vilket hördes högljudda röster. En soldat avlämnade en risknippa till en fänrik, som stod i dörren, och när soldaten gick tillbaka utför gatan, ryckte han på axlarna och sade till vem som ville höra honom:

— Det är bara herrarna på kansliet som träta!

Fänriken vid dörren hade nyligen ankommit med Lewenhaupts trupper. Han bar in risknippan i rummet och kastade den på spisen. Rösterna därinne tystnade genast, men så snart han stängt dörren efter sig, begynte de med förnyad hetta. Det var själva excellensen Piper som stod mitt på golvet, rynkig och fårad, med upphettade kinder och darrande näsborrar.

— Jag säger, att alltihop är galenskap, for han ut, galenskap, galenskap!

Hermelin med sin spetsiga näsa rörde beständigt på ögonen och händerna och sprang fram och tillbaka i kammaren som en tam råtta, men fältmarskalken Rehnskiöld, som vacker och ståtlig stannat vid spisen, bara visslade och gnolade. Om han icke hade visslat och gnolat, skulle trätan nu varit slut, ty alla voro de för en gång fullkomligt eniga, men detta att han visslade och gno-

lade i stället för att tiga eller åtminstone tala, det blev i längden icke att uthärda. Lewenhaupt vid fönstret snusade och knackade med snustobaksbössan. Hans pepparbruna ögon sköto ur huvudet, och det såg ut som hade den löjliga peruken blivit allt större och större. Om icke Rehnskiöld hade fortsatt att vissla och gnola, skulle han ha behärskat sig i dag liksom i går och alla andra gånger, men nu steg vreden honom i pannan, och han slog igen snustobaksbössan för sista gången och mumlade mellan tänderna:

— Jag begär inte att hans majestät skall begripa statskonst. Men kan han föra troppar? Visar han verkliga insikter vid en enda rencontre eller attaque? Övade och prövade gamla krigare, som aldrig kunna ersättas, offrar han dagligen för en fåfäng bravoure. Skola våra män storma en mur, anses det för överflödigt att de binda sig skyddande risknippor eller skärmar, och därför bli de också ömkeligen massakrerade. Öppet sagt, mina gunstiga herrar, en studiosus upsaliensis kan jag förlåta månget pojkaktigt streck, men jag fordrar annat av en fältherre in castris. Det leder sannerligen ingen till båtnad att sköta en affaire under en sådan herres kommendering.

— Också, svarade Piper, inkommoderar hans majestät för närvarande icke herr generalen med några tyngre befäl. I början innan den ena hunnit att utmärka sig mer än den andra gick allt bättre, men nu får hans majestät gå omkring och medla och förlika med ett fjolligt småleende, som kan komma en att rasa!

Han höjde armarna i vädret med en vrede, som förlorade all sans och måtta, oaktat han var alldeles enig med Lewenhaupt. Medan han ännu talade, vände han sig om och gick häftigt sin väg till de inre rummen. Dörren föll igen med en sådan skräll, att Rehnskiöld fann sig än mer uppfordrad att vissla och gnola. Om han endast hade velat säga något! Men nej, det gjorde han icke. Gyllenkrook, som satt vid bordet och granskade uttågssedlar, var glödhet i ansiktet, och en liten torr herre vid hans sida viskade honom ettrigt i örat:

— Ett par diamantörhängen åt Pipers grevinna skulle kanske ännu kunna hjälpa Lewenhaupt till nya anställningar.

Om Rehnskiöld nu hade slutat att vissla och gnola, skulle Lewenhaupt ännu kunnat bemästra sig och taga upp den pappersrulle, som han bar under rocken, och sätta sig vid bordsgaveln, men i stället blev den vördnadsbjudande och eljest fåordige mannen allt ondare och ondare. Han vände sig tvehågsen och gick mot utgångsdörren, men där stannade han med ens, rätade upp sig och och smällde hop klackarna som hade han varit en ringa gemen. Nu tystnade Rehnskiöld. Dörren gick upp. En isande vindpust jagade in i kammaren och fänriken anmälde med så hög och uttänjd röst som en skyltvakt, vilken kallar sina kamrater i gevär:

— H—a—n—s majestät!

Konungen var icke längre det bländade och undrande halvvuxna barnet från fordom. Endast

den gosselika gestalten med de smala axlarna var densamma. Rocken var sotig och smutsig. Vecket kring den uppåtstigande överläppen hade blivit djupare och en smula grinande. På näsan och ena kinden hade han frostskador, och ögonlocken voro rödkantade och svällda av långvarig förkylning, men runt den i förtid kalnade hjässan stod det uppkammade håret som en uddig krona.

Han höll skinnmössan i båda händerna och sökte dölja sin förlägenhet och blyghet bakom en stel och kylig kruserlighet samt bugade sig småleende för var och en av de närvarande.

De bugade sig gång på gång ännu djupare, och när han hade hunnit fram mitt på golvet, stannade han och bugade besvärat ännu ett par gånger åt sidorna, fast litet hastigare och synbarligen helt och hållet upptagen av det han ämnade säga. Därefter blev han en lång stund stående alldeles tyst.

Sedan gick han fram till Rehnskiöld och grep honom med en kort bugning i en av rockknapparna:

— Jag vill bedja, sade han, att excellensen skaffar mig ett par tre man av de gemena till betäckning på en liten excursion. Jag har redan två drabanter med mig.

— Men, ers majestät! Trakten är översvämmad av kosacker. Redan att från ers majestäts kvarter rida hit in till staden med så liten betäckning var ett vågstycke.

— Å! Lappri! Lappri! Excellensen skall göra som jag har sagt. Någon av de närvarande

generalerna, som är ledig, kan också sitta upp och taga en man av sina.

Lewenhaupt bugade.

Konungen betraktade honom en smula villrådigt utan att svara och blev kvarstående på golvet, sedan Rehnskiöld skyndat ut. Ingen av de andra i ringen ansåg det tillbörligt att bryta tystnaden eller röra sig.

Först efter en ganska lång stund bugade sig konungen åter för var och en särskilt och gick ut i det fria.

— Nå? sporde Lewenhaupt och klappade fänriken på skuldran med sin återvunna naturliga godmodighet. Fänriken skall följa med! Det är första gången fänriken stått öga mot öga med hans majestät.

— Jag hade inte väntat mig honom sådan.

— Han är alltid sådan. Han är för konungslig att befalla.

De följde efter konungen, som klättrade över vagnar och stupade djur. Hans rörelser voro viga men aldrig snabba utan måttfulla och ganska långsamma, så att han aldrig ett ögonblick förlorade sin värdighet. När han slutligen banat sig fram genom trängseln i stadsporten, steg han i sadeln med sina följeslagare, som nu voro sju man.

Hästarna snavade på isgatan, och några störtade, men Lewenhaupts invändningar lockade endast konungen att än hjärtlösare bruka sporren. Lakejen Hultman hade hela natten läst högt för honom eller berättat sagor och slutligen narrat honom att skratta vid den spådomen, att hade han

icke av Gud blivit uppsatt till en konung, skulle han hela sitt liv ha blivit en människoskygg kammartrampare, vilken uttänkt mycket underligare verser än salig Messenius i Disa på Bollhuset, men framför allt de väldigaste kämpakväden. Han försökte tänka på Rolf Götriksson, som alltid själv red främst framför sina män, men det ville i dag icke lyckas honom att innestänga tankarna i sagans lekstuga. Den oro, som den sista tiden slagit sina klor i hans sinne, ville icke släppa det kungliga rovet. Han hade nyss på kansliet sett de upphettade ansiktena. Allt från barndomsårens upptåg fången i sin egen forntidsaktiga inbillningsvärld, satt han döv för de skärande nödropen kring vägen, och han blev misstrogen mot var och en, som visade en känsligare hörsel. I dag liksom eljes märkte han knappast, att man bjudit honom den mest utvilade hästen och den färskaste brödkakan, att man på morgen lagt en pung med fem hundra dukater i hans ficka, och att ryttarna vid första tumult skulle slå ring om honom och offra sig för de dödar, han utmanat. Däremot märkte han, att soldaterna hälsat honom med hemsk tystnad, och olyckorna hade gjort honom misstrogen till och med mot sina närmaste. Den försiktigaste motsägelse, det mest förklädda ogillande lade han märke till utan att förråda sig, och vart ord låg kvar och gnagde på hans själ. Var timme tyckte han sig förlora en officer, på vilken han fordom litat, och hans hjärta blev allt kallare. Hans kränkta ärelystnad vred sig och blödde under miss-

lyckandets tyngd, och han andades lättare, ju längre han lämnade huvudkvarteret bakom sig.

Med ens stannade Lewenhaupt och tvärvände i tanke att kunna inverka på konungen.

— Min hederlige Ajax! sade han och klappade den rykande hästen. Väl är du en gammal krubbitare, men jag har inte råd att spränga dig för ingen nyttas skull, och själv börjar jag bli till åren som du. Men i Jesu namn, karlar! Följ konungen, den som kan!

Då han såg fänrikens ängsliga sidoblick mot konungen, yttrade han med sänkt stämma:

— Var trygg, gosse! Hans majestät brusar aldrig ut som vi andra. Han är för konungslig att banna eller träta.

Konungen låtsade ingenting märka. Allt vildare och vildare fortsatte han över is och snö den tysta kappritten utan mål och mening. Han hade nu endast fyra följeslagare.

Efter ännu en stund störtade den ena hästen med brutet framben, och ryttaren sköt honom av barmhärtighet en kula genom örat för att själv, ensam och till fots, i kölden möta ovissa öden.

Till sist var fänriken den ende, som mäktade följa konungen, och de hade nu kommit in bland buskar och ungskog, där de endast kunde färdas i skritt. På kullen över dem låg ett grått och sotigt hus med trånga gallergluggar och med gården omgiven av en mur.

I detsamma föll ett skott.

— Hur gick det? sporde konungen och såg sig om.

— Saten pep illa, när den gick förbi örat, men den bet endast i hatthörnet, svarade fänriken utan ringaste erfarenhet om hur han borde förhålla sig inför konungen. Han hade en svag småländsk brytning och skrattade förnöjt med hela det ljuslätta ansiktet. Förtrollad av lyckan att få vara på tu man hand med den, som syntes honom för mer än alla andra levande, fortsatte han:

— Vi skola väl gå dit upp och taga dem i skägget?

Svaret behagade konungen på det högsta, och med ett språng stod han på marken.

— Vi binda kamparna här vid buskarna, sade han upprymt och med stark färg på kinderna. Sedan gå vi upp och sticka ihjäl varenda en så det visslar.

De lämnade de flämtande hästarna och klättrade framåtlutade uppför kullen bland buskarna. Ovan muren nedblickade några kosackhuvud med hängande hår och gula och grinande som halshuggna missdådares.

— Si! viskade konungen och klappade i händerna. Där försöka de draga igen den trasiga porten, de fuchssvanzarna!

Hans nyss så intetsägande blick blev ömsom fladdrande och ömsom vidöppen och glimmande. Han drog huggvärjan och höjde den med båda händerna över sitt huvud. Likt en ynglingarnas gud stormade han in genom den halvöppna porten. Fänriken, som högg och stack vid hans sida, var ofta nära att bakifrån träffas av hans vapen, och ett muskötskott svärtade konungens högra tinning.

Fyra män nedhöggos i porten, och den femte i skaran flydde med en eldskyffel inåt gården, förföljd av konungen.

Där strök konungen på snön blodet från värjan samt lade två dukater i kosackens eldskyffel och utbrast i stigande munterhet: — Det är ingen plaisir att slåss med dessa stackare, som aldrig hugga igen utan bara löpa. Kom tillbaka när du köpt dig en ordentlig plit!

Kosacken, som ingenting förstod, stirrade på guldmynten och smög sig utefter muren till porten och flydde. Allt längre och längre bort på slätten kallade han sina kringströvande kamrater med ett hemskt och klagande: Ohahå! Ohahå!

Konungen smågnolade för sig själv som för att retas med en osynlig fiende: — Lilla kosackman, lilla kosackman, samla du dina skälmar!

Murarna kring gården voro mögliga och svarta. Ur marken hördes en ändlöst utdragen mollton likt från en eolsharpa, och forskande stötte konungen upp dörren till boningshuset. Det utgjordes av ett enda stort och halvskumt rum, och framför eldstaden låg en hög av blodfläckade kläder, som likplundrare tagit från fallna svenskar. Dörren kastades åter i lås af korsdraget, och konungen gick till stallbyggnaden vid sidan. Där fanns ingen dörr, och ljudet hördes nu allt tydligare. Inne i mörkret låg en ihjälhungrad vit häst, bunden vid en järnöggla i väggen.

En lyft huggvärja skulle icke ha hejdat konungen, men det ovissa skumrasket kom inbillningsmänniskan att mörkrädd stanna på tröskeln. Dock

lät han ingenting märka utan vinkade fänriken. De stego ned utför en brant trappa till en källare. Där var en brunn, och vid kranbommen till det sjungande vindspelet, som upphämtade vattnet, körde en döv kosack med piska och tömmar och utan aning om faran en mänsklig skepnad i svensk officersuniform.

Då de löste repen och i fångens ställe bundo kosacken, igenkände de holsteinaren Feuerhausen, vilken hade tjänat som major vid ett värvat dragonregemente, men vilken bortsnappats av kosackerna och spänts som ett ök för deras vattenhiss.

Han knäföll och stammade på bruten svenska:

— Majestät! Jak ej tro mine ökon... Min reconnaissance...

Konungen föll honom muntert i talet och vände sig till fänriken:

— För upp de båda hästarna i stallet! Tre män kunna icke med behag rida på två hästar, och därför stanna vi här till dess några kosacker komma förbi, från vilka vi kunna taga en ny häst. Själv står herren vakt vid porten.

Därefter gick konungen tillbaka till boningshuset och drog igen dörren efter sig. De uthungrade hästarna, som begärligt gnagde barken av buskarna, blevo under tiden ledda upp i stallet, och fänriken begynte postera.

Långsamt skredo timmarna. När det började lida mot skymningen, ökade stormen i förbittring, och snön yrde i solnedgången över de tröstlösa snöslätterna. Likgula kosackansikten lyfte sig spejande över buskarna, och långt i blåsten ljödo de

kringströvande plundrarnas: Ohahå! Ohahå! Ohahå!

Då steg Feuerhausen ut ur stallet, där han suttit mellan hästarna för att icke få frost i såren efter de rep, varmed han varit bunden. Han gick fram till boningshusets stängda dörr.

— Majestät! stammade han. Kosackerna samlas fler och fler, och mörkret snart komma. Jak och fänrik båda sitta på en häst. Dröja vi här, vill den natt varda stormechtigste majestäts sista, det Gut durch ihre geheimbten Rathschluss förbjute.

Konungen svarade innanför:

— Det måste bli som vi sagt. Tre män rida icke bekvämligt på två hästar.

Holsteinaren skakade på hufvudet och gick ned till fänriken.

— Sådan är majestät, Ihr verdamte svenske! Jak från stallet hört honom gå och gå hin unt her. Sjukdom och samvetskval vara komna. Som en pater familiæ står den moskovitske tsar blant sine undersåter. En sockerbakargesäll uppsätter han till sin vän och en ring tjänstepiga uppå sin glorwyrdiga kejserliga tron. Detestabla äro hans geberder, når han pokulert, och han manierar fruntimbret à la françois; men hans första och sista parol alltid lyda: Auf Russlands Wohl! — Könich Carolus lämna sina länder som rykande askehögar och icke besitta en enda vän, inte ens blant sina närmbste. Könich Carolus mer ensam än den armste trosskusk. Har ej ens en kamrats knä att gråta uti. Blant durchläuter unt mäitresser unt perucher kommer han som ett Gespenst ur ett

tusenåricht mauzoleum — unt Gespenster gehen am meisten ohne Compagnie. Är han homme d'etat? Å, giv kvarter! Intet sinne för det allmänna! Är han fältherre? Ade! Intet sinne för massorna. Endast slå broar och ställa skanzkorgar, klappa i händerna åt ett eröfrat standar och två pukor. Icke sinne för stat och armé, nur für Menschen!

— Kan också vara ett sinne! svarade fänriken. Han gick häftigt av och an, och fingrarna voro redan så stela av köld, att han knappast kunde hålla den dragna pampen.

Holsteinaren makade den trasiga rockkragen om kinderna och fortfor med dov stämma och ivriga åtbörder:

— Könich Carolus skratta förtjoust, när bron brista och människor och djur ömkeligt drunkna. Intet hjärta i barmen. Zum Henker met den! Könich Carolus ett litet sådant svenskt demi-genie, som vandra ut i världen och trumslaga och paradera och göra fiasco och parterren vissla! Uhi!

— Och just därför gå de svenske i döden för honom, svarade fänriken, just därför.

— Ej förtörnad, mein Liebster. — Skrattade så tänderna lysa, när vi först råkates.

— Jag hör gärna herr majoren tala, men jag fryser. Vill ej majoren gå upp och lyssna vid konungens dörr?

Holsteinaren gick upp till dörren och lyssnade. När han kom tillbaka, sade han:

— Han bara går och går och suckar tungt som en människa i själaångst. Så lär det vara

för beständicht nu. Majestät aldrig mer sover om natten. Komedianten känner sik icke rollen vuxen, och av livets kval den blesserade ärelystnadens vara bittrast.

— Då bör det också vara det sista, som vi begyckla. Vågar jag bedja majoren gnida min högra hand med snö, för nu domnar den.

Holsteinaren gjorde som han begärde och återvände till konungens dörr. Han slog sig med båda händerna för pannan. De gråsprängda och borstiga mustascherna stodo rätt fram, och han mumlade:

— Gott! Gott! Snart vill bli för skumt till reträtt.

Fänriken ropade:

— Goda herre, nänns jag bedja er att gnida mitt ansikte med snö. Kinderna förfrysa. Om plågorna i min fot vill jag inte tala. Å, jag härdar inte ut.

Holsteinaren fyllde händerna med snö.

— Låt mig i stället stå skyltvakt, sade han, bara en timme.

— Nej, nej. Konungen har tillsagt, att jag skall stå här vid ingången.

— Ack, den konunk! Jak känna honom. Jak vill göra honom glad, tala filosofi, berätta histoires galantes. Han alltid amuserad höra om älskare, som äventyrligt speta genom fönster! Han ofta beskådar sides ifrån fruntimbret, når det är skönt. Det finnes för hans imagination, blott icke för hans kött, ty det är utan känsel. Unt er is schüchtern. Vill den sköna en gång tråda honom under sin sitensko, hon skall själv attackera men spela

att fly och alla antra skola motsträva liaisonen. Hans aller stormächtichsta fru farmor ruinerat allt med att skria: Mariage, mariage! Könich Carolus är från topp till sula lik de svenskes dronning Kristina, fast af verkligt mankön. De båda skulle suttit gifta met hvarantre på samma tron, Das wäre ein nettes Pärchen jewesen. Å, pfuj, pfuj! — Ni svenske! Sprängriter en man sina hästar och låter folk och rike massakreras, han är dock renhjärtat och supremus blant alla, bara hans blot är för trögt för amourer. Å, låt mig fara! Jak känner renhjärtate heror, som varit trofast verliebta i tu tre olika jungfrur eller fruar i en och samma vecka.

— Ja, vi äro sådana, vi äro sådana. Men för Kristi barmhärtighets skull gnid ännu en gång min hand! Och förlåt mig min jämmer och mitt stönande.

Tätt innanför porten, som icke kunde slutas, lågo de nedhuggna kosackerna, vita som marmor av rimfrost. Den gula himmelen grånade, och allt mångstämmigare och närmare ljödo i skymningen de klagande ropen: Ohahå! Ohahå! Ohahå!

Nu öppnade konungen sin dörr och kom ned över gården.

De smärtor i huvudet, av vilka han börjat lida, hade ökats av ritten i blåsten och gjorde blicken tung. Ansiktet bar spår av ensamhetens självstrider, men allteftersom han närmade sig, återtog munnen det vanliga förlägna småleendet. På tinningen var han ännu sotig efter muskötskottet.

— Det friskar på, sade han och framletade ur rocken en brödkaka och bröt den i tre delar,

så att var och en fick lika stort stycke som han själv. Därefter lyfte han av sin ryttarkappa och häktade den själv om den vaktgörande fänrikens axlar.

Brydd över sin egen handling grep han därefter holsteinaren häftigt i armen och förde honom upp över gården, medan de tuggade på det hårda brödet.

Nu om någonsin, tänkte holsteinaren, gäller det att med ett fyndigt ordspel vinna konungens uppmärksamhet och att sedan tala förstånd med honom.

— Slätare härbärge kan hittas, begynte han, alltjämt bitande och tuggande. Du liebe Z'it. Det minner just om ett galant äventyr utanför Dresden.

Konungen höll honom fortfarande i armen, och holsteinaren sänkte rösten. Berättelsen var kvick och slipprig, och konungen blev nyfiken. De grovkornigaste tvetydigheterna framlockade alltid hans stela småleende. Han lyssnade med en förtvivlad och halvt frånvarande människas behov av förströelse för stunden.

Först när holsteinaren begynte att med listig skicklighet jämka samtalet över till några ord om ögonblickets fara, blev konungen på nytt allvarlig.

— Bagatell! Bagatell! svarade han. Det är alldeles ingenting att tala om, endast vi hålla oss väl och soutenera vår reputation till sista man. Komma skälmarna, så ställa vi oss alla tre i porten och sticka med plitarna.

Holsteinaren strök sig öfver pannan och kastade om. Han begynte tala om de framtindrande stjärnorna. Han uppställde en lära om att

mäta deras avstånd från jorden. Konungen åhörde honom nu med ett helt annat slag av uppmärksamhet. Han bröt sig in i frågan, skarpsinnigt, fyndigt och med outtröttlig lust att uttänka nya överraskande sätt efter eget sinne. Det ena påståendet räckte handen åt det andra, och snart dröjde samtalet vid universum och själens odödlighet, för att sedan på nytt återvända till stjärnorna. De fladdrade fler och fler på himmelen, och konungen beskrev vad han visste om solvisaren. Han stötte sin huggvärja med fästet i snön och inriktade udden mot polstjärnan, så att de nästa morgon skulle kunna avläsa tiden.

— Universets kärna, sade han, måste antingen vara jorden eller också den stjärnan, som står över de svenskes land. Intet får vara för mer än det svenska.

Utanför muren ropade kosackerna, men så snart holsteinaren ledde talet på deras hotande anslag, vart konungen fåordig.

— I dagbräcket taga vi oss tillbaka till Hadjatsch, sade han. Vi skola till dess bara fånga en tredje häst, så att var och en bekvämligt kan rida i egen sadel.

Efter att ha talat på det sättet gick han tillbaka in i boningshuset.

Holsteinaren kom med häftiga steg ned till fänriken, och pekande mot konungens dörr ropade han:

— Giv pardon, fänrik! Wir Teutschen icke skräda ord, när såren svida efter rep, men jak sträcker vapen och gifver herren victorien, ty också

jak kan låta blot för den mannen. Om jak älskar honom! Ingen någonsin förstå honom, som ej honom sett. — Men fänrik, ni må icke dröja längre ute i vädret.

Fänriken svarade:

— Ingen kappa har värmt mig ljuvligare än den jag nu bär, och jag lägger allt mitt uppå Kristus. Men i Guds namn, major, gå tillbaka till dörren och lyssna! Konungen kunde göra sig själv något illa.

— Majestät icke stupa för egen klinga men längta efter en annans.

— Nu hör jag hans steg ända hit ned. De bli allt häftigare och oroligare. Han är så ensam. När jag såg honom i Hadjatsch bugande och bugande bland generalerna, kunde jag bara tänka: hvad han är ensam!

— Schlipper den lille holsteinaren levande härifrån, han vill alltit minnas de steg, vi hörte i natt, och alltit kalla detta härbärge Örtagårdsfästet.

Fänriken nickade bifall och svarade:

— Gå upp i stallet, major, och sök en stunds vila och skydd mellan hästarna. Och där kan ni genom väggen bättre höra konungen och vaka över honom.

Därefter begynte fänriken sjunga med ljudlig röst:

Uti din nåd, o fader blid...

Holsteinaren gick tillbaka över gården och in i stallet och, stammande på målet av frosskakningar, instämde han med den andre:

befaller jag i allan tid
min arma själ och vad jag har.
Anamma allt i ditt förvar.

— Ohahå! Ohahå! svarade kosackerna i stormen, och det var redan sen natt.

Holsteinaren tryckte sig in mellan de båda hästarna och lyssnade så länge, till dess tröttheten och sömnen böjde hans huvud. Först mot gryningen väcktes han av buller. Han sprang ut i det fria, och konungen stod redan på gården samt betraktade det till solvisare utsatta svärdet.

Vid porten hade kosackerna församlats, men när de sågo den orörlige skyltvakten, ryggade de vidskepligt tillbaka och tänkte på ryktena om de svenska knektarnas trolldom mot hugg och skott.

Då holsteinaren hade hunnit fram till fänriken, grep han honom hårt i armen.

— Was nun? frågade han. Bränntvin?

I detsamma släppte han sitt tag.

Fänriken stod ihjälfrusen med ryggen mot portmuren och händerna på värjfästet och svept i sin konungs kappa.

— Efter vi nu endast äro två, sade konungen och drog sitt vapen ur snön, kunna vi begiva oss åstad på hvar sin häst, som det blev sagt.

Holsteinaren stirrade honom rätt i ögonen med återvaknande hat och blef stående, som hade han ingenting hört. Slutligen ledde han dock ut hästarna, men hans händer darrade och knötos, så att han knappast kunde spänna sadelgjorden.

Kosackerna svängde sina sablar och pikar, men skyltvakten stod på sin post.

Då sprang konungen besinningslöst i sadeln och satte hästen i galopp. Pannan var klar och kinderna rosenfärgades, och huggvärjan glimmade som en solstråle.

Holsteinaren såg efter honom. Det bistra uttrycket förmildrades, och han mumlade mellan tänderna, under det han själf steg i sadeln och, med handen lyft till hatten, jagade förbi skyltvakten:

— Das ist nur die Freude eines Helden den schönen Tod eines Helden zu sehen! — Merci, kamrat!

EN SNYGG VIT SKJORTA.

Soldaten Bengt Geting hade fått en kosackpik genom bröstet, och kamraterna lade honom på en rishög i småskogen, där pastor Rabenius gav honom nattvarden. Det var på ismarkerna utanför Weperiks murar, och en vinande nordan slet det torra lövet från buskarna.

— Herren vare dig när! viskade Rabenius faderligt och sakta. Är du nu redo att skiljas hädan efter ett gott dagsverke?

Bengt Geting låg med händerna knutna och förblödde. De hårda ögonen stodo vidöppna, och det envisa och knotiga ansiktet var så barkat av sol och frost, att dödens blåaktiga blekhet endast sken fram över läpparna.

— Nej, svarade han.

— Det är första gången jag hör ett ord från din mun, Bengt Geting.

Den döende knöt händerna allt hårdare och tuggade med läpparna, som mot hans vilja öppnade sig för orden.

— En gång, sade han långsamt, må väl också den uslaste och trasigaste bland knektar få tala.

Han reste sig ångestfullt på armbågen och utstötte ett så skärande jämmerskri, att Rabenius icke visste, om det steg från själens eller kroppens kval.

Han nedsatte kalken på marken och bredde näsduken över den, så att icke de kringtumlande löven skulle falla i brännvinet.

— Och detta, stammade han och tryckte sina händer för pannan, detta skall jag, som är en Kristi tjänare, vara nödd att bevittna morgon efter morgon, kväll efter kväll.

Soldaterna trängde sig på alla sidor fram mellan buskarna för att se och höra den fallne, men deras kapten kom i vredesmod med värjan dragen.

— Bind karlen en duk om munnen! ropade han. Han har alltid varit den mest envetna man i bataljonen. Jag är inte mer omänsklig än någon annan, men jag måste göra min tjänst, och jag har en mängd nytt och ovant folk, som kommit med Lewenhaupt. Det har nu blivit förskrämt genom hans jämrande och vägrar att gå fram... Varför lyder ni inte? Här för jag befälet!

Rabenius tog ett steg framåt, och i sin vita lockperuk hade han en hel krans av gula löv.

— Kapten, sade han, hos den döende befaller Herrans tjänare allena, men han lämnar gärna i ödmjukhet sitt kommando åt den döende själv. I tre år har jag sett Bengt Geting gå i ledet, men ännu aldrig har jag sett honom tala med någon. Nu på tröskeln till Guds domstol kan ingen längre ålägga honom tystnad.

— Med vem skulle jag ha talat? frågade den

blödande ryttaren bittert. Min tunga är som fastvuxen och lam. Det kunde gå veckor utan att jag sade ett ord. Ingen har någonsin frågat mig om något. Det är bara örat som fått vara på sin vakt, så att jag inte försummat att lyda. Gå, har man sagt, gå genom träsk och snö! Därpå har intet varit att svara.

Rabenius knäföll och tog sakta hans händer i sina.

— Men nu skall du tala, Bengt Geting. Tala du, tala du, efter alla nu samlas för att höra dig. Du är nu den ende af oss alla, som har rätt att tala fritt. Är det en hustru eller kanske en ålderstigen mor, där hemma, som du vill att jag skall hälsa till?

— Min mor svälte mig och skickade mig till tropparna, och aldrig har sedan en kvinna haft annat att säga mig än detta samma: Gå ur vägen, Bengt Geting, gå, gå! Vad vill du oss?

— Då har du väl ändå något att ångra?

— Jag ångrar, att jag inte som barn sprang i kvarnforsen och att jag inte, när du om söndagarna stod framför regementet och uppmanade oss att tåligt gå och gå, steg fram och slog ned dig med musköten. — Nej, vill du veta vad som gör min ångest? Har du aldrig hört trosskarlarna och förposterna berätta, hur de i månljuset se sina ihjälskjutna kamrater flockvis linka efter hären och hoppa kring på sina stympade ben och ropa: Hälsa hem till mor! — De kalla dem Svarta bataljonen. — Det är i Svarta bataljonen, som jag nu skall in. Men det är det värsta, att jag skall nedgrävas i

mina trasiga paltor och min blodiga skjorta. Det är just det som jag inte kan få ur mitt sinne. Inte begär en simpel ryttare att bli hemförd som salig general Liewen, men jag tänker på de stupade kamraterna vid Dorfsnicki, där kungen lät skänka åt var man en kista av ett par bräder och en snygg vit skjorta. Varför skulle de få det så mycket bättre än jag? Nu i olyckans år blir man lagd som man faller. Så djupt är jag sjunken i elände, att det enda i världen, som jag nu kan avundas, är deras snygga vita skjorta.

— Min stackars vän, svarade Rabenius stilla. I Svarta bataljonen — om du nu tror på den — får du stort sällskap. Gyldenstolpen och Sperlingen och överstelöjtnant Mörner ligga redan skjutna ute på fältet. Och minns du de tusen andra? Minns du den vänlige överstelöjtnant Wattrang, som kom ridande till vårt regemente och gav ett äpple åt var soldat och som nu ligger bredvid livdrabanterna och alla kamraterna under ängen vid Holofzin? Och minns du min företrädare Niklas Uppendich, ordets väldige förkunnare, som vid Kalisch stupade i prästerlig ornat? Det har växt gräs och snögat över hans mull, och ingen kan med foten utpeka torvan, där han sover.

Rabenius böjde sig ännu djupare och kände på hans panna och händer.

— Om tio eller högst femton minuter har du upphört att leva. Kanske kunna de minuterna ersätta de gångna tre åren, om du helgar dem rätt. Du är inte längre en av oss. Ser du inte, att din själasörjare ligger på knä hos dig med huvudet

blottat! Tala nu och säg mig din sista önskan, nej, din befallning. Kom blott ihåg en sak. Regementet står upprivet för din skull, och under tiden gå de andra framåt med heder eller stå redan på stormstegarna. Du har skrämt de yngre karlarna med ditt banesår och din kvidan, och du ensam kan göra det gott igen. Nu höra de bara på dig, och du ensamt har i din makt att få dem att gå mot fienden. Kom ihåg att dina sista ord skola senast glömmas och kanske en gång upprepas för dem där hemma, som sitta och steka sina päron bakom ugnen.

Bengt Geting låg orörlig och det drog en skugga av grubbel över hans blick. Så lyfte han sakta sina armar som till åkallan och viskade:

— Herre, hjälp mig att fullgöra också detta!

Han gav ett tecken, att han nu endast förmådde viska, och Rabenius lade sitt ansikte intill hans för att kunna höra hans ord. Sedan vinkade Rabenius till soldaterna, men hans stämma darrade, så att han knappast kunde göra sig hörd.

— Nu har Bengt Geting talat, sade han. Det är hans sista önskan, att ni skola taga honom mellan er på musköten och bära honom med er på hans gamla plats i ledet, där han envist har gått i dag efter dag i år efter år!

Trummorna rördes nu och spelet begynte, och med kinden mot den ena soldatens skuldra bars Bengt Geting steg för steg över fältet fram mot fienden. Då följde omkring honom hela regementet, och alltjämt med huvudet blottat gick Ra-

benius bakom honom och märkte icke, att han redan var död.

— Jag skall se till, viskade han, att du får en snygg vit skjorta. Du vet, att konungen icke aktar sig för mer än den ringaste knekt, och så vill han själv en gång ligga.

POLTAVA.

Första maj höll fältmarskalken Rehnskiöld aftontaffel, och överste Appelgren blev het i pannan och frågvis och trillade bröd med fingrarna och vindade med ögonen.

— Kan excellensen säga, varför Poltava prompt skall belägras?

— Hans majestät vill ha en amusement, tills polackarna och tartarerna komma med undsättning.

— Och ändock veta vi, att ingendera komma. Europa börjar glömma vårt hov à la Diogène med ridande statsminister, fäktande kanslister, stupande kammarherrar, hedersplatser på trästubbar ... och med palatser av tältväv och med plättar och svagdricka på det kungliga bordet...

— Hans majestät vill nu exercera fortifikationen och kommer att hålla lustläger, så länge han lever. Så ha vi tiden för oss. Poltava är en liten loppfästning och lär den kapitulera, när första skottet smäller.

Fältmarskalken tvärtystnade och släppte gaffeln.

— Jag tror de på sta'n göra sig galna och vilja defendera sig!

Han sprang ut och kastade sig i sadeln, och alla reste sig och hörde ett kontinuerligt skjutande.

De ryska posterna kring vallen hade den vanan att i mörkningen överljutt och länge ropa: Gott bröd, gott dricka! — Under detta skriande hade nu överste Gyllenkrok utan att någon kunde höra hans anmarsch, börjat öppna löpgravarna och uppställt en betäckning, men i detsamma lopp konungen över fältet och ropade något högljutt på sin generaladjutant. Därigenom att han höll huggvärjan dragen gjorde springandet honom icke löjlig. Gyllenkrok bad honom icke skrika så högt för att icke alarmera fienden, men redan medan han talade tystnade förposterna och började i stället tända eldar och skjuta. Ljuskulorna, som stego i höjden, kastade sitt sken över kullarna och ängsmarkerna och speglades i Worsklas ilande vatten. Gyllenkroks arbetande zaporoger sprungo då från spadar och skanskorgar, och de svenska soldaterna, som dunkade med flata värjorna på deras skinnrockar, började slutligen själva flykta eller lägga sig ned utefter marken.

På så vis hade skjutandet begynt.

— Si där! sade Gyllenkrok, som stod med konungen och Lilla Prinsen bakom ett träd. Så stor konfusion kan en liten accident orsaka, och ännu en sista gång dristar jag proponera att hela belägringen uppgives. I min bön förena sig de uttröttade trupperna och alla de olyckliga undersåtarna i hemmet. Varför befalldes vi inte hit i vintras, då staden med lätthet kunnat tagas? Nu blir besättningen var dag förstärkt, och fiendens

hela armé är i antågande. Vi ha bara trettio fältstycken i behåll, och krutet, som flera gånger blivit vått och åter torkat, kastar bara kulan ett litet stycke från mynningen.

— Lappri! Lappri! Vi ha dock skjutit av mången stock, tjockare än en stormpåle.

— Men här behöva vi skjuta bort många hundrade.

— Kan man skjuta av en, kan man skjuta av hundrade. Vi måste utföra just det som är utomordentligt, så ha vi berömmelse och ära därav. Nu skola vi låta zaporogerna se, att här kan arbetas utan ringaste fara.

Konungen stack huggvärjan under armen och gick ut i kulregnet på fältet. Bakom honom följde Lilla Prinsen, blek, rak, högtidlig som en yngling i ett forntida festtåg till ett tempeloffer.

Två tjocka stockar voro likt två grindstolpar nedslagna tätt vid den öppnade löpgraven, och här stannade konungen bakom en fallen fyrboll, vilkens flämtande dager blottställde honom för fienden. Lilla Prinsen gav honom en tveksam sidoblick och strök upp och ned på värjfästet med handen, som darrade något litet. Därefter klättrade han upp på den ena stolpen och ställde sig med armarna utefter sidorna. Då steg en underofficer, som kallades Mårten Predikare, upp på den andra stolpen. Han hade läderbrunt ansikte, svart hår och mässingsringar i öronen. Orörliga som två målade träbilder på ett katolskt åkerland stodo på så sätt de båda vakterna bakom sin konung, och de ursinniga ryssarna riktade sina slangor och

fältstycken och musköter mot den underliga synen. Ingen ville ödmjuka sig och stiga ned först, och därför måste de stå kvar. Det pep och ven som av piskor och spön, som av stormilar och pipor, och gräsande kanonkulor kastade grus och torvor i höjden. Det ljungade och åskade, och marken darrade som en skrämd häst, och träsplintor och stenskärvor yrde.

— Kungen är där! Nu vill han bli skjuten! ropade soldaterna och störtade fram och drevo zaporogerna mellan sig. Åter fattades spadarna, och åter uppsleto zaporogerna torvorna och öppnade jorden för att kunna lägga sig ned och få ett skydd.

Där stodo nu i det flämtande tjärskenet excellensernas och generalernas majestät, knektarnas kamrat, på en gång landsvägsriddare, konung och filosof. Dagen lång hade mörka hågkomster smugit i hans fjät. Han mindes Axel Hård, som han själv dräpt i misshugg, och den dödskjutne ungdomsvännen Klinckowström. Han saknade ingendera, men han kunde ej glömma deras blodiga kläder. Allt det himlastormande lättsinnet från gossåren vaknade dock till liv och tystade de tunga tankarna, när han hörde kulorna. Han hade tömt krigsäventyrens bägare i botten, och drycken behövde dagligen kryddas allt starkare för att smaka. De stora bullrande segrarna började han se i kallare ljus alltefter som de blevo sällsyntare. Väl kunde han ännu ibland tala om att styra stora stater, men det var mest för att dessa dagligen skulle rusta honom med ett hundratal nya tappra

drabanter. Han glömde icke, att ögonblicket kunde vara hans sista, men olyckans år voro komna... och hur ljuv vore icke vilan efter en ärofull död! Att vilja och känna sig kunna men ändock misslyckas och bli en spottvisa, därför att de andra ej längre orkade följa... Det var frostpusten från livets höst! Han ville pröva, han ville visa, att han ännu var undantagsmannen i Guds hägn. Var han det icke, då ville han falla som simplaste knekt. Mårten Predikare blev emellertid så ivrig att han icke kunde hålla sig orörlig uppe på pålen utan ryckte musköten från ryggen. Vem kände icke Mårten Predikare, ärkeskytten, som kunde få själva kungen att klappa i händerna? Både en infanterist och en ryttare kunde han fälla i flykten. Han småpratade och skrattade och lade vapnet till ögat och sköt på en skugga, som klättrat upp i bortersta körsbärsträdet och träffad av kulan, tumlade ned mellan de blommande kvistarna som en fågel. Då kom jägaryran över Mårten Predikare och han hoppade ned och sprang till stället.

Där låg en ihjälskjuten gubbe, och bredvid stod en nioårig liten flicka.

— Det är far, sade hon utan att gråta och såg på Mårten Predikare. Vi voro ute och plockade nässlor, och på hemvägen...

— Nåja, på hemvägen...

— Hörde vi skjutandet, och då klättrade far upp för att se sig kring. Det är fars körsbärsträd.

Mårten Predikare skakade på huvudet och tog av sig hatten och rev sig i håret och satte sig ned.

— Gud tillgive mig... gubben har ju aldrig

gjort mig förnär... kära barn... du kan inte förstå det här, men en dukat har jag på fickan. Tag den! Sir du, min flicka, jag är jägare, begriper du, en riktig gammal ärkejägare. Förr hade jag min stuga och min käring, som grälade och slog efter mig för att jag aldrig rörde vid spaden... vet du vad en spade är... utan bara satt i skogen och passade på orrspelet. Hör nu på! Då tog jag en morgon mitt muskedunder och min hund och gick min färde ut i världen.

Flickan vände dukaten i eldskenet, men han drog henne till sig på knät och strök henne sakta över kinderna.

— När jag så hade gått första dagen, sköt jag hunden. När jag hade gått andra dagen, gav jag bössan åt en skogsman, som hade visat vägen. Sedan hade jag intet.

— Kan man köpa för slanten?

— Visst, visst. När jag så kom i fält och fick mig en krigsmusköt, då kan du tro! Då blev jag jägare igen. Men himlen förbarme sig... Du skall komma hit var kväll i mörkningen och då skall du få hälften av min dagsranson och allt vad jag kan plocka hop.

Han stirrade på musköten i gräset. Så reste han sig och gick och lät den ligga.

— Flickan kan inte veta, att det var jag som sköt, och det skall hon aldrig få veta. Jag är en Judas, som bragt en skuldlös om livet. Inte mörda! Inte mörda!

Han höll sig om pannan och vacklade bort över fältet. Då kom han till d'Albedyhlls dragoner,

som lågo kring en stockeld och läste i bönböckerna, och där satte han sig också att läsa, och slutligen begynte han högljutt bedja och predika.

— Vad nytt? frågade knektarna nästa morgon Brakels rödhårige marketentare, en liten allvis västgöte, som stod i sin grå blus mellan grytor och upphängda kläder.

— Nytt? Måns Predikare har visst fått solsting mitt i natten och blivit mogen för dårekistan. Han går barhuvad nere vid floden och ropar. När predikaresjukan sätter åt honom, har han alltid varit framme och skjutit någon.

Dystra och tigande mottogo knektarna de knappast halvfyllda bleckskålarna.

— Bröd eller död! Varför få vi inte storma, innan det blir för sent?

— Kungen exercerar med löpgravarna, och Gyllenkrok får natt och dag stå vid arbetet. Hör nu på Mårten Predikare nere vid vattnet! Här har blivit ett bedjande och psalmsjungande på sista tiden, så att det gör en varm om hjärtat att höra fältmarskalken galnas.

I skymningen smög sig Mårten Predikare bort till körsbärsträdet, där den lilla nioåriga redan stod och väntade med sitt släta lingula, nästan vita hår och sitt allvarliga ansikte.

Han hade med sig sin dagsranson, och han gav henne sin sista kopek mot löfte, att han fick kyssa henne på båda kinderna.

— Lever din mor?

Hon skakade på huvudet.

— Vad heter du?

— Dunja.

Han ville åter kyssa henne på kinderna, men hon ryckte sig undan.

— Giv mig först en kopek!

Han gick tillbaka till lägret — och kopekstycken tiggde han av alla, som han mötte.

— Jag skall vakta över henne, när det blir stormning. Hon är som en liten, liten prinsessa. Jag skall lägga av på min sold, så att hon en gång får något att gifta sig på... Varför skulle hon inte gifta sig... Visst, visst! Jag har ju min käring där hemma och jag har en käring på trossen också. Och jag är ju en mördare. Visst skall en liten prinsessa gifta sig!

Han hade fått en avskrift efter Johannis' evangelium och han satte sig och läste därur för d'Albedyhlls dragoner.

Vårens alla örter flammade upp över de kulliga ängsmarkerna ända ned till Worsklas gulaktiga bräddar, men soldaterna sågo endast mot Poltava, som mellan skogsdungarna på höjden sken fram mellan sina vita klosterväggar, sina trätorn, skanspålar och vallar, på vilka män och gubbar, kvinnor och barn uppvältrade ett bröstvärn av jordsäckar och vagnar och risknippor och tunnor.

— Vad nytt? För man oss aldrig mot fienden? sporde soldaterna marketentaren.

— Fienden är nog artig att i stället komma till oss, svarade han och torkade pannan med blusen. I natt hörde jag, hur den rullade sina fältstycken. Det myckna skjutandet är icke från de svenska, ty vi ha inga andra kulor kvar, än de

som zaporogerna plocka upp ur fältet. Det är tsarens hela armé, som redan står på andra sidan floden.

Då kom generalmajor Lagercrona med sporrarna i hästen och ropade att kungen blivit blesserad i foten, och vid den kungliga sängbåren visade fältmarskalken i sin plånbok läget av de sjutton redutter, som fienden redan begynt uppkasta vid byn Pietruska.

— Vad nytt? sorlade knektarna dagligen kring marketentaren.

— Är det inte annat en ska bjuda på, så är jag riker, svarade han och pekade med sleven kring det grönskande landskapet. Kungen har fått kallbrand i såret. Brännvinet är slut. Brödet är slut. Litet gröt har jag åt er i dag — men sedan är den slut. Fienden har stängt oss inne och disputerar oss reträtt. Faen, faen, de ska vara de svenske, som härda ut så bittra dar.

Han stampade i tuvorna och lade sleven till ögat och siktade som en lönnmördare bort mot konungens sönderskjutna koja, men de frostbitna och hederliga huvudena omkring honom sänkte ögonen.

— Inte mörda! viskade Mårten Predikare med lyfta armar.

Så förled nu maj månad, och junihettan sken in genom tältdukarna. Knektarna sutto i rad och virade midsommarstången, men talade icke. De tänkte på hagarna där hemma, på stugorna, på de långa, långa moarna.

På söndagen något före aftonsången smög sig

Mårten Predikare till skogslunden, där den lilla Dunja mot några kopek räckte honom en korg med de första halvmogna körsbären. Han åt dem samman med henne och klappade hennes små händer och lekte med henne och bar henne som ett barn, men han kunde aldrig få henne att småle. För sina sista kopek fick han så kyssa henne tre gånger på kinderna.

När han kom tillbaka, var det oro och larm. Officerarna mönstrade knektarnas mundering och tummade på klingorna, som ibland voro så urslipade att de liknade nötta liar, och Brakels marketentare plockade samman sina tomma grytor. Konungen hade resolverat att leverera batalj.

På gräsbänken utanför konungens fönster sutto redan generalerna och överstarna för att mottaga sina avdelningar och papper. Där satt den tungsinte Lewenhaupt med sina stora klara ögon och ett litet latinskt handlexikon instucket mellan rockknapparna. Där satt den bålde Creutz med händerna korsade över värjknappen, och Sparre och Lagercrona förde ett högröstat och stojande samtal. Överste Gyllenkrona stod vid ett bord lutad över sina fortifikationsritningar, inför vilka han låtsades så förhäxad, att han icke det ringaste märkte de andra utan i stället sysselsatte sig med att försiktigt och långsamt knäppa sandkornen från de kära teckningarna. En smula bakåtlutad och i sämsta lynne stod vid dörren fältmarskalken själf med sin spetsiga något uppåtpekande näsa och sin snörpta, purpurröda flickmun.

*

I mörkningen begyntes marschen med hoprullade fanor och utan spel, och i en skogslund nedsattes konungens bår en stund framför livgardet. Från fältet hördes, hur fienden bultade och hamrade på sina palissader som på väntande schavotter. De en gång så stolta karolinernas skara hade nu så litet kulor och krut, att de icke kunde medföra till drabbningen mer än fyra fattiga fältstycken, och nu när de hörde hammarslagen så nära, grepos många bland de ärriga krigarna av kroppslig ångest och bjödo förgäves en dukat för en klunk brännvin. Det var nedan. Hästarna stodo sadlade, och karlarna hade musköten eller karbinen vid sidan. Från ett av fotregementena hördes mumlandet och viskandet, när fältpredikanten utdelade nattvarden, och han måste treva med den vänstra handen för att i mörkret hitta med kalken till de knäböjandes mun. Kring båren, bredvid vilken konungen nedstuckit sin huggvärja i marken, lade sig ett ögonblick generalerna i sina kappor, och Piper satt på en trumma med ryggen mot ett träd. För att bryta de mörka tankarnas makt och undvika varandra, begynte de ett filosofiskt samtal med konungen. Han satt i en ring av grubblare och lärde som en mästare i sin skola, och Lewenhaupt, den hederlige, gamle latinöversten, uppläste romerska verser.

När han tystnade, tog han en brinnande fyrsticka från betjänterna och lyste på konungen, vilkens huvud glidit åt sidan. Piper och alla generalerna reste sig och glömde sitt agg, så skön tycktes dem åsynen av den sovande. Hatten låg i knät, och

täcket var svept om den sjuka och lindade foten. Det avmagrade och febertärda ansiktet med sina frostskador på näsan och kinden hade blivit ännu mindre än förr och hårdare och stelare. Gulaktigt och fuktigt, skuggades det redan av en alltför tidig ålderdom, men det drog och ryckte i läpparna. Det syntes, att han drömde.

Karolinernas konung drömde, att han såg en oändlig rad av fnissande och fnittrande människor, som brådskande gingo förbi och höllo upp händerna för att skymma hur de skrattade åt honom. Ibland voro de klargröna eller blå, och de lyste som tända lyktor. Slutligen kom på en svettfux en lång man, som helt och hållet var klädd i dammiga, svarta sidentaft. — Heraus, du skalliga och halta svensk! — ropade han storskrattande från hästryggen. — På detta samma rum nedhöggo för tre hundra år sedan Tamerlans horder Västerns samlade härskaror. Vad vill du mig och mitt människohav med dina sista glesnade regementen och dina fyra fältstycken? Mina män äro tjuvar och fördruckna uslingar, och de äro mig mindre värda än spikarna i en planka, men jag har gott om sådana spikar. Jag bygger på ett stort skepp för årtusen, och själv är jag än i dag som då jag stod på varvet i Saardam endast timmermannen. Millioner och åter millioner skola välsigna mitt verk.

Konungen ville svara, men han kände tungan förlamad, och Lewenhaupt knäböjde med blottat huvud och vidrörde hans skuldra.

— Allernådigste herre, dagen begynner, och

jag nedkallar Guds skydd över ers majestäts höga person och verk.

Morgonglöden brann redan mellan stammarna, och konungen slog upp ögonen. Han grep genast huggvärjan. Så snart han märkte de många, som stodo omkring honom, och den skäggige drabantpredikanten Nordberg och alla betjänterna, förvandlades hans drag, och han nickade med sin vanliga kyliga vänlighet — men drömmen stod ännu klar i hans tankar. Det tycktes honom, att också de andra måste ha sett den.

— Vad är ett rike? sade han. En tillfällighet, en vidsträckt jordegendom med fästningar vid utgårdarna! Mäklande och slagsmål flytta gränserna. Än sedan, tsar, om du har makt över millioner, men icke över dig själv? Herren Gud kan så beställa att man en gång föga spörjer efter staterna, men dess mer efter de enstaka människorna. Om jag besegrar dig, fattar hela ditt skepp eld och blir aska blott, men om du nedhugger mig och mina män, fullbordar du därmed endast mitt verks seger.

Lewenhaupt grep Creutz vid armen och viskade svårmodigt:

— Kära bror, de mörka aningarna släppa ej mitt sinne. Månne vi alla någonsin mer skola stå samman under Guds fria himmel? Hör du, hur fältmarskalken svär och bannar bakom upplänningarna! Gyllenkrok vill inte ens gå fram till honom och begära order. Också du tövar. Och si hur fjärt Piper glor efter oss!

— De svenske se alltid fjärt på varandra. Därför skola de en dag förgöras och deras namn

utslätas bland folken. Våra barn i tionde eller tjugonde led skola uppleva stunden. I dag sker endast begynnelsen.

— Herren tillgive dig dina ord. Aldrig såg jag härligare hjältar av gudi än de svenske och aldrig ett folk så helt utan härskarviljans självtro och grova händer. Kungen är nu för sjuk att längre hålla oss tillhopa, fast han låtsas trygg som en ung kornett. Han undfick i födseln det lättsinne, som gudarna förläna sina skyddslingar, men nu...

— Nu?

— Nu har han fått den ogenomträngliga behärskning och förställning, vartill skyddslingarnas lättsinne stelnar, när gudarna övergivit dem.

Lewenhaupt tryckte hatten på huvudet och drog värjan, men vände sig ännu en gång till Creutz och viskade:

— Kanske män som jag med mina omsorger för manskapet och Gyllenkrok med sina cirkelbestick och alla sina redutter, friserade med palissader, ej alltid rätt förstått honom. Du med din huggvärja har lytt blint. Måtte vi i dag alla med honom få fullborda hans mission, ty jag spår, att den, som upplever aftonen, skall avundas de bröder, vilka till dess ingått i den himmelska saligheten.

Ryttarna sprungo nu i sadeln. Lewenhaupt gick till sina fotregementen, och i dagbräcket sågo de framför sig det väntande fältet. Det var svart. Det var redan avbränt. Det var en askhög, som utan blomma och strå försvann mellan skogsdungarna i öde stäpper. Det var så slätt att en kanonvagn bekvämligt kunde köras av och an.

Utanför den största ryska redutten kom en rödklädd ryttare och avfyrade sin pistol. Då lät fienden röra alla sina trummor bakom förskansningarna, på vilka syntes otaliga soldatskaror och standar och slangor och fältstycken, och genast svarade det svenska spelet utefter alla regementen.

Den oförvägne Axel Sparre och Karl Gustaf Roos störtade med sina bataljoner före hären och stormade fältskansarna. Hästarna frustade, remtygen knarrade, karbiner och värjor slamrade, och aska och damm föllo över skogsdungarna, så att grönskan slocknade på lövet.

Konungen sände Creutz med vänstra flygeln efter den segrande Sparre, och bakom de erövrade skansarna jagades fiendens kavalleri på flykten ned mot de sumpiga ängarna vid Worskla. På andra sidan ryckte Lewenhaupt an med fotfolket och intog två skansar samt ordnade sig för att från söder anfalla fiendens läger med bajonetten. Där inne vart oron så stor, att kvinnorna begynte spänna hästarna för trossvagnarna, men tsarinnan själv, en långväxt dam på några och tjugu år, med hög barm, vit panna och stark färg på kinderna, stod ännu bland sina förbandremsor och vattenflaskor nästan högmodigt lugn ute hos de sårade.

Under tiden samlades generalerna kring den svenske konungens bår, som gick ej långt från östgöta infanteriregemente och nedsattes bredvid ett kärr. Här befalldes halt, och en flock begynte redan under hattavtagande och djupa bugningar att gratulera hans majestät och önska vidare

progress. Medan lakejen Hultman silade vatten och samlade det i en silverbägare, sade konungen:

— Generalmajor Roos har blivit kringränd, och fältmarskalken har därför hejdat de andra tropparna, men Lagercrona och Sparren äro tillbakaskickade att skaffa Roosen fram, och lär han snart komma hit.

Alltså blev arméen där något stående, men snart anlände Sparren, översprutad av blodstänk, och relaterade, att han ej kunnat komma igenom för fiendens övermakt. Trupperna marscherade nu en lång stund fram och åter, utan att officerarna visste, vart de skulle föra dem, och under den förspillda tiden hämtade ryssarna nytt mod. Då satte sig Lewenhaupt plötsligt i rörelse och tågade till den skogssträckning, där Creutz' skvadroner hade satt sig, och uppställde där fotfolket i linje mot fienden. Ingen visste varifrån befallningen härom utdelats, och utom sig av vrede galopperade fältmarskalken fram till konungens bår, som gick bredvid gardet.

— Är det ers majestät, som befallt Lewenhaupt med fotfolket ställa sig upp mot fienden?

Den vanvördiga tonen gjorde konungen häpen, och som i ljuset från en plötsligt öppnad blindlykta såg han hur trött och kallt till och med hans närmaste gunstlingar i ringen stirrade på honom.

— Nej, svarade han dröjande, men blev blossande röd, och alla förstodo, att han ljög.

Då slocknade hos den ursinnigt rasande fältmarskalken var sista glimt av vördnad och tro. Han gav röst åt det agg och den förtvivlan, som

alla närt i dagar och månader. Den för sin sanningskärlek utskrikne konungen hade med ens degraderats till en blesserad knekt, betett sig tölpaktigt och ville fria sig med plumpa undflykter. Han besinnade sig ej. Uppgörelsens ögonblick var inne. Han var ej längre sig själv mäktig. Han behövde hämna och straffa och förödmjuka. Han gitte ej låtsas, att han trodde lögnen. Han gitte ej ens bruka det övliga tilltalsordet.

— Ja! Ja! ropade han från hästryggen. Så gör herren alltid! Give Gud herren ville låta mig råda!

Därmed vände han honom ryggen.

Konungen satt orörlig på båren. Inför hela troppen hade han skymfats, och hans blyghet och obenägenhet för trätor hade narrat honom till en oöverlagd, ömklig lumpenhet. Hans egna män hade hört honom ljuga som en förhörd trosskusk. Han kunde icke återtaga sitt ord utan att än mer blotta sin skam. Den förnedring, han dragit över sig själv som människa, var honom outhärdligare än om han förlorat sin krona. Han ville rusa upp och kasta sig på en häst och rycka med sig de djupa leden, hans män, som ännu trodde att han var den av Gud utkorade. Men smärtorna i foten och den starka avmattningen bundo honom. Kinderna glödde ännu, men det var febersjukans hetta, och för första gången darrade huggvärjan i den hand, som han nu knappast mäktade höja.

— Båren för fronten! ropade han. Båren för fronten!

— Kavalleriet har ännu icke hunnit fram, utfor

Gyllenkrok med häftighet. Är det möjligt att bataljen skall begynnas redan?

— Nu marschera de, svarade konungen besvärat, och fienden kommer ur sina linjer med infanteriet.

Då anbefallde Gyllenkrok konungen i Guds hägn och satte sig till häst bredvid gardet, som redan avancerade och gav sin första salva.

Fälttecknet var halm i hatten, och genom bullret från skott och trumpeter och oboer och trummor och ryttarepukor ljödo tropparnas fältrop: Gud med oss! Gud med oss! — I trängseln och längre ut på fältet möttes gamla krigskamrater eller nära anförvanter, som fordom där hemma lustigt suttit samman på bröllop och barnsöl, och de tillropade varandra en sista hälsning. Där det var bredare rum marscherade kaptener och löjtnanter och fänrikar framför bataljonerna, bleka som lik, i takt med spelet som hade de tågat upp till en parad på borggården vid gamla Tre kronor, men soldaterna knöto handen över de tomma patronköken. Mitt genom elden från redutterna gingo livgardisterna i strama led med musköten på axeln, men när de kommit fienden in på livet, ruskade de ursinnigt de klickande gevären och grepo till bajonetten. Dammet och sotet gråmenade alla, så att fiendens gröna rockar icke längre kunde skiljas från de blå och svenskar lyfte kolven mot svenskar. Framför Kruses dragoner störtade kornetten Qveckfelt från hästen med en kula i livet och baneret i famnen. Ryttmästare Ridderborg, som på morgonen sett sin gråhårige fader

stupa bland drabanterna vid konungens bår, släpades sanslös ur handgemänget. Framför Nylands regemente stupade överste Torstenson, och löjtnant Gyllenbögel stod med skottsår i båda kinderna, så att man kunde se dagern tvärs igenom. I busksnåret bakom skånska ståndsdragonerna vacklade kapten Horn, illa sargad i högra benet, och hans trofasta betjänt Daniel Lidbom höll honom om livet och torkade hans panna. Ryttaren Per Windropp satt död på hästen med fransen av en söndersliten kompanifana i handen, och löjtnant Pauli, som endast trodde honom sårad, bjöd honom sin vattenflaska. Framför Kalmare regemente segnade överste Rank, träffad i hjärtat, major Lejonhjelm låg med avskjutet ben, och vid överstelöjtnant Silfversparres lik kämpade med bruten värja för att rädda fanan fänrik Djurklo ända till dess han nedsjönk döende. Runt honom låg hälften av underbefälet och hälften av manskapet som hedersvakt. Jönköpings regemente, som varit främst på redutterna, bar sin blesserade överste, och sedan överstelöjtnant Natt och Dag och major Oxe fallit i sitt blod, tog kapten Mörner befälet. Bredvid honom låg framstupa i askan på marken fänrik Tigerskiöld med ansiktet dolt i händerna och stödd på armbågarna och blödande ur fem sår. Knappast en fjärdedel av regementet kunde ännu föra vapen. I detsamma kom fältmarskalken ridande och anropade Mörner med otidig hetta:

— Vart tusan ha regementets officerare tagit vägen?

— De ligga blesserade eller döda!

— Varför tusan djävlar ligger inte ni så med?

— Nej, min gamla mors förböner ha nedkallat Guds beskydd över mig, och därför lever jag och har den äran att kommendera detta regemente, som gjort och skall göra sin skyldighet som redlige krigsmän. — Stå, gossar, stå!

Överste Wrangel låg redan död och oigenkännlig, och hans värvade knektar sökte fåfängt stödja honom under armarna. Överste Ulvsparre, som gick för västgötarna, stupade med händerna tryckta mot hjärtat, och hans major, den oförvägne Sven Lagerberg, tumlade baklänges för en muskötkula. Hela den fientliga arméen gick över honom. Han hörde hästarna och kanonvagnarna. Han trampades och sparkades och rullades i aska och smuts bland stelnande lik och kvidande sårade ända till dess en blesserad dragon slutligen tog honom på sin häst och barmhärtigt förde honom till trossen.

De kära, sönderskjutna gamla fanorna fladdrade ännu i mängd över människohavet, men de vaggade och vacklade, de trasades och knäcktes, och slutligen sjönko de och försvunno en efter en. Upplands regemente, som samlat de flesta av sina män från hjärtat av Sveriges bygder, från svearnas urhem vid Mälardalen, brottades i döden. Fanorna med det korskrönta äpplet i hörnet vredos ur de nedstucknas sammanknutna händer, och under kosackpikar och kolvar och sablar sträcktes överste Stjernhöök till marken, allt medan han stammade:
— Nu är stunden, då vi må ropa: Fader, det är

fullkomnat! — Överstelöjtnant von Post och major Anrep föllo nästan sida vid sida. Kaptenerna Gripenberg och Hjulhammar och löjtnant Essen och de barnsligt spensliga och skägglösa tre fänrikarna Flygare, Brinck och Düben lågo redan i dödskampen. — Stå, gossar, stå! ropade officerare och soldater och stupade över varandra, så att där av lik och klädtrasor och torvor och sand bildades en kulle, vilken tjänade de levande till bröstvärn. Visslande druvhagel och muskötkulor, granater och brakande kartescher regnade över fäktande och döda, och luften var nu så mättad med damm och rök, att folket endast kunde se en hästlängd framåt.

Då begynte skarorna att vackla. Lewenhaupt drog pistolen ur hölstret och siktade på sina egna. Han hotade och slog. — Stå, gossar, för Jesu heliga namn! Jag ser kungens bår! — Är kungen här så vilja vi stå, — svarade soldaterna. — Stå, gossar, halt, stå! Gud med oss! — ropade de till sig själva, som för att betvinga sina darrande, av svett och blod drypande lemmar. Men steg för steg veko de baklänges, och ryttarna ströko bakåt med hästarna och med sönderhuggna ansikten och händer kastade de slutligen om i vild flykt, man efter man, och nedtrampade varandra. Under de stigande rökskyarna sågo de konungen, som mellan fallna drabanter, bärare och betjänter låg på marken utan hatt och stödd på armbågen samt med den sjuka foten i höjden på den krossade båren, över vilken man brett den skjutne drabanten Oxehuvuds lerfläckade kappa. Det stela

ansiktet var ramsvart av sot, men ögonen tindrade och han stammade: — Svenske! Svenske!

I de vikande leden tvärstannade nu många, när de igenkände rösten, ty det tycktes dem, att även om de nu kunde frälsa sig, måste de en gång på sin sotsäng åter höra över huvudkudden den skygga och ensamma stämman. Han förmådde icke resa sig, men de lyfte honom på sina korsade pikar som en dömd och viljelös sjuk. Åter och åter blevo dock bärarna nedskjutna, och ännu i det ögonblick, när de blödande dignade, sträckte de armarna uppåt för att stödja honom, så att han icke skulle skadas i fallet. Då lyfte major Wolffelt honom på sin häst och stupade därefter själv under de förföljande kosackernas vapen. Foten, som var lagd över hästens hals, blödde häftigt, och bindan släpade i askan. En kanonkula från skansarna avslog hästens ben, men drabanten Gierta lyfte konungen på sin springare, och själv blesserad, steg han upp på den trebenta och blödande hästen. Ryttarna, som bildade ring om konungen, kunde knappast hålla förföljarna tillbaka.

Under tiden jagade Gyllenkrok över fältet och uppmanade de kringirrande soldaterna att samla sig, men de svarade honom: — Vi äro alla blesserade och våra officerare döda! — Han mötte då fältmarskalken, och nu på uppgörelsens dag fanns icke längre någon hänsyn. Gyllenkrok tillropade honom förolämpande:

— Hör ers excellens att salvorna ännu gå på vår vänstra flygel? Här är en hop skvadroner, som satt sig. Befall dem gå någonstädes.

— Här är allt galet! Här lyda mig väl några med hasorna, men få med hjärtat, svarade fältmarskalken och red allt mer och mer åt vänster. På samma gång såg Gyllenkrok Piper med sina kansliherrar rida bort åt höger. Hade de båda excellenserna talats vid? Han ropade efter dem, att de begåvo sig rätt mot fienden, men de vände sig icke om. Då slog han med handen i sadelbommen och förstod, att tålamodets vin nu var uppdrucket, att där endast väntade fångenskap eller död.

Det låg icke längre ett fält bakom honom. Där växte ur jorden en oöverskådlig vandrande skog, men trädstammarna voro människor och grenarna vapen. Den bredde ut sig. Den uppfyllde hela landskapet, och ständigt och ständigt vandrade den framåt över förblödda och döende. Det var tsarens här, som tågade fram för att taga sin mark i besittning och inviga sitt välde åt kommande tider. Allt närmare och närmare hördes en hemsk och dov andlig hymn. Långsamt och steg för steg som i ett begravningsfölje bars mellan svängande rökelsekar och högt över tusens och tusens huvud det jättestora standaret. På duken syntes tsarens stamträd, omgivet av helgon, och överst under treenigheten satt hans egen bild.

De svenska flyktingarna samlades kring konungen vid trossen, där svenska adelsfanan och några andra regementen höllo vakt. Han hade förbundit foten och hjälpligt avtorkat sotet och satt i en blå vagn bredvid den sårade överste Hård.

— Var är Adlerfelt, kammarherren? frågade han.

De kringstående svarade:

— Han stupade för en kanonkula tätt bakom ers majestäts bår.

Dalregementet kom i detsamma förbi, upprivet och i stor oordning.

— Dalkarlar, frågade konungen, var är Siegerothen, er överste, och major Svinhuvud... och var är den lustiga Draken, som lär så tappert ha fäktat vid redutten, att han skall få ett regemente?

— De äro skjutna alla.

— Var äro då Lilla Prinsen och Piper och fältmarskalken?

De kringstående skakade på huvudet och betraktade varandra. Skulle de med ens säga honom hela sanningen? Skulle de på denna domens dag blotta hela hans ensamhet? Skulle de också säga honom, att Hedvig Sofia, hans älsklingssyster, sedan ett halvt år låg i sin kista... obegraven? Där fanns ingen, som vågade det.

— Fångna! svarade de dröjande.

— Fångna? Fångna hos moskoviten? Hellre då hos turken! Framåt!

Han bleknade, men han talade lugnt och nästan triumferande med sitt oföränderliga småleende på läpparna.

En gråsprängd knekt bland dalkarlarna viskade till kamraterna:

— Sannerligen! Jag har inte sett honom så ungdomlig och lycklig sedan den dagen vid Narven,

då vi gingo med Stenbocken. För honom är detta en segerdag.

Vagnen rullade bort, och framför sin oordnade, förvildade, flyende här av stolta trashankar, svärjande trosskäringar, högljutt kvidande krymplingar och haltande hästar tågade karolinernas konung med flygande fanor och klingande spel som från sin största seger.

*

Redan vid tvåtiden gingo de sista salvorna, och sedan hade stillheten brett sig över slagfältet, där Mazepas sista kosacker och otaliga zaporoger levande uppspikades vid pålar. Gårdarna och kvarnarna stodo brända, träden sönderskjutna, och de fallna hjältarna lågo överyrda av aska och jord och alla med ögonen vidöppna, som hade de från en annan värld stirrat tillbaka på gångna år och på de levande. Några fångna fältpräster och soldater strövade kring och sökte efter sina landsmän, och ibland öppnade de en grund grav, över vilken jordfästningsorden på det avlägsna hemlandets språk sakta framviskades i junikvällens skymning. Därefter igenskottades griften, för att överväxas av det starrgräs och den sträva tistel, som sedan i århundraden rasslat för steppvinden på de dystra kärrtrakter, vilka ryssarna gåvo namnet Svenskarnas kyrkogård.

När den ena av prästerna fann överstelöjtnant Wetzel, som stupat tillika med sina båda söner, upplyfte han de tomma bönbokspärmarna, som prydda med familjens vapen lågo vid sidan.

— Du är den sista av din släkt, sade han, och hur mången ätt har icke i dag utsläckts på detta fält! Galle, Siegeroth, Mannersvärd, Rosenskiöld, von Borgen... Då jag nu sönderriver vapnet på denna pärm och strör det för vinden, krossar jag också i namn av mitt sörjande, mitt tillintetgjorda fädernefolk vapenskölden över er alla.

En mängd lik sammankastades i en hög utanför den fältskans, där dagens strid gått hetast, men de andra blevo liggande kringströdda, och luften fylldes nästan genast av en unken dunst och otaliga flaxande korpar. Med mörkret sänkte sig tystnaden allt högtidligare över den vida gravstaden, men de sårade ropade ännu efter vatten. De ynkligast massakrerade bådo, att någon skulle förbarma sig över dem med ett värjsting, eller också släpade de sig fram till en skjuten häst, ryckte pistolen ur hölstret och togo sig själva av daga, sedan de på sviktande knän nedkallat välsignelse över alla därhemma och upläst Herrans bön. Då begynte en dödsskjuten dragon att tala kraftens ord och tacka Gud för sitt ärofulla banesår. Han uttalade över sig själv och sina kamrater jordfästelsens ord och tog tre gånger med handen mull och kastade den på sitt bröst. — Av jord äro vi komna, till jord skola vi åter varda! — Därefter predikade han hänryckt över återuppväckelsen och upptog slutligen med hög stämma en begravningspsalm, och väl tjugu eller trettio röster svarade långt fjärran i mörkret under den stjärnklara himmelen.

Mårten Predikare, som smög omkring på fältet utan att känna någon fruktan för de fallna, fortsatte psalmen, när dragonen tystnade av. Då fick han se en gumma, som kom med en fyrsticka, och efter henne följde en rad av bönder, med långa pinnkärror, på vilka de lastade kläder och allehanda rov. En stupad kornett, som ännu icke var död, värjde sig med handen och ville icke lämna från sig en halskedja med ett litet silverkors, men de stucko ned honom med en högaffel. Då sprang Mårten Predikare fram.

— Inte mörda, inte mörda! viskade han, och bland de plundrande kvinnorna igenkände han sin nioåriga Dunja, sin lilla prinsessa. Hela hans ansikte förvandlades, och han sträckte båda händerna mot henne, halvt som en far, halvt som en blyg älskare. Hon stirrade på honom och brast i ett fjolligt skratt.

— Där är den elake svenske, ropade hon, som mutade mig för att få körsbär och få kyssa mig på kinderna!

Hon sprang upp på honom som en katt och slet av honom öronringarna, så att blodet rann på sidorna om halsen. Han föll baklänges, och kvinnorna höllo honom och slogo honom och revo av honom kläderna. De hittade hans avskrift efter Johannis' evangelium och strödde kring bladen som fjädrar från en plockad fågel. De drogo av honom kragstövlarna och de trasiga strumporna, men när han såg sin lilla Dunja gripa efter högaffeln, vred han sig lös med det uppflammande hatets kraft och flydde i skjortan över sårade och döda.

— Icke ens tron på ett menlöst hjärta unnas oss längre, mumlade han och klättrade upp på en halt häst, som slöt sig till honom i mörkret. Gud har övergivit oss. Detta är domen. Allt är förbi, och hela världen är mörk.

Han red i två nätter och två dagar, och efterblivna sårade visade vägen. Han återfann de flyktande svenskarna på en udde mellan Worskla och den blanka Dniepern, som mellan sina med låg-skog och buskar och vass bevuxna stränder bredde sig som en sjö. Ryssarna voro tätt bakom åt landsidan, men när förposterna sågo Mårten Predikare i hans blodiga skjorta, barbacka på den halta hästen, sprungo de förfärade åt sidan och sköto först efter honom, då han redan var förbi.

Solen brände glödhett, och de blesserade och de, som hade fältsjukan, bäddades under buskarna vid vattnet. Generalerna stodo i samtal, och Lewenhaupt vände sig svårmodigt till Creutz.

— Blir kungen fången, gå svenskarna man ur huse och lämna sin sista hötapp i lösen. Ansvaret blir vårt. Det här kriget är ett parti schack, där alltihop går ut på att taga kungarna. På mina knän har jag bett honom att låta ro sig över floden, men han stötte mig för bröstet och sade, att han hade allvarligare ting att begrunda.

— Kära bror, du talar till honom som till en podagrisk statsman. Du skall inte ens tala till honom som till en man utan som till en yngling, vilken blir stolt över att uppfordras till manlighet.

Creutz gick fram till konungens vagn och svängde de avdragna handskarna med en häftighet

som hade han tänkt slå honom för pannan, men han förbryllades genast av hans ljusa blick.

— Majestät grubblar?

— Jag fäktar illa med pennstickan, därpå tänker jag. Jag vill uppsätta mitt testamente och ordna om tronföljden. Sedan skall det smälla! Blir jag på fältet, vill jag jordas i min skjorta som en gemen på samma ställe, där jag faller.

Creutz lindade och kramade handskarna, och han kuvades och sänkte sitt huvud, han som de andra.

— Allernådigste herre, jag är ej bland dem, som ber Gud skona livet, ty full väl fattar jag en hjältes högsta åstundan. Finge ers majestät sin kula... nå i Jesu namn! Men ers majestät kan i dag ej länge töva i sadeln. Gud förlåte mig mina ord, men ers majestät kommer att bäras ikring som en stackare, och när den sista av oss låtit sitt liv, blir ers majestät ensam över — och fången!

— Man skall inte bara stå en mot fem, man skall också kunna stå en mot alla.

— Sant, sant! Men därtill duga, Hin Håle tage mig, inte vi gemena bussar i krigsliveré. En mot alla? Det är en mot hela världen! Därtill tarvas män av helt annat slag, ty sådana ömklingar äro vi, att vi inte ha annat att värja oss med än pliten. Sedan jag nu enfaldeligen relaterat ställningen, bönfaller jag därför ers majestät att stanna hos oss och inte sätta över floden, ty då kommer ers majestät att ställa sig en mot hela världen. Då skulle det heta: Sicken Alexander, som flydde och lämnade tropparna åt ryssen! Sicket hjärtans ärans

fä! Titta! Titta! Och bordsilvret och penningetunnorna från Sachsen tog han med i stället att lämna alltihop åt ryssen. Joho, jahaja! — Vi redliga fattig' undersåtare kunna aldrig tillåta, att ers majestät på det sättet ställer sig en mot hela världen och blottar sin höga person för den smutskastning, som okunnigheten och dumheten icke heller skall bespara hvarken fältmarskalken eller Piper eller Lewenhaupt eller oss andra. När lärde sig dumheten att förstå olyckan? Ers majestät vill dö och därför är det intet offer och ingen bragd att dö, det veta vi gamla krigsbussar, men stoltheten, stoltheten, ers majestät, att offra den för undersåtarna, det är ett offer, som undersåtarna icke tillstädja. Att manskapet inte kan överföras är givet. Vi ha ej pråmar, ej ankaren, ej pikar, ej stockar nog, ej timmerkarlar. Därför anfordrar jag ers majestät att stanna kvar och inte utmana världen.

— Låt göra i ordning båtarna! befallde konungen.

Mazepa, den ridderlige godsägaren, hade hopletat sina koffertar och sina två tunnor med dukater och satt redan på sin vagn långt ute i vattnet. Zaporoger och svärmar av soldater bundo kläderna på ryggen, togo vagnslock och trädgrenar under armarna och sprungo i vågorna. Vid midnatt lyftes också konungens vagn på två sammanbundna båtar, och Gyllenkrok, som stod vid hans fötter, överlämnade stum till Lewenhaupt den på ett bräde klistrade fältkartan. Ingen talade. Natten var

stjärnljus och stilla, och drabanternas årslag dogo bort på den blanka floden.

— Vi två se honom aldrig åter, mumlade Creutz till Lewenhaupt. Hans ögon voro nyss så underliga. I den lampan finns ännu olja, men jag stirrar med nyfikenhet mot hans framtid. Hur skall han bli som besegrad, som utskrattad, som gammal?

Lewenhaupt svarade:

— Kransen, som han flätade åt sig själv, gled i stället ned på hans undersåtar. Den blir till evigt liggande på de glömda gravarna där uppe i träskmarkerna. Så få vi tacka honom för allt det, vartill han gjorde oss.

Avlägset hördes genom nattmörkret Mårten Predikares klagande stämma.

— Och mig haver man gjort till en visa för världen, säger Job. Och till spott är jag vorden, och mitt öga är tärt av grämelse, och mina lemmar äro alla en skugga. Åt förgängelsen säger jag: du är min fader, åt maskarna: min moder och syster. Och var är då mitt hopp? Till dödens portar far det ned, när jag och det vila i mullen.

Det dagades, och i sin blodiga skjorta red Mårten Predikare från flock till flock och förhörde manskapet i katekes och bibelkunskap. Tysta stodo soldaterna vid det tomma kungstältet, men när ropet höjdes att de måste dagtinga och när den ryske generalen Bauer, brunbränd av solen, kom på kullen för att mottaga troféerna, då nedsteg Mårten Predikare och vred sina händer.

Runt omkring sutto kosackerna med sina mäs-

singshjälmar och pikar på uttröttade och flämtande hästar, och framför dem nedlades på marken de pukor och trummor och horn och musköter, vilkas åskor rullat över bataljonerna, och de kända fanor, åt vilka en gång från portar och trappor och fönster mödrar och hustrur vinkat sitt avsked. Det glittrade och gnistrade i ljungen. Buttra gamla underofficerare omfamnade varandra snyftande. Somliga sleto upp sina förband och läto blodet rinna, och två krigsbröder släckte varandras liv med värjorna i samma stund de kastade dem för segrarna. Stumma och hotande framtågade krymplingarna. Där kommo ynglingar med frostskadade kinder och utan näsa och öron, så att de liknade dödmän. Där stapplade på kryckor den ännu icke fullvuxne fänrik Piper, som förlorat hälarna. Där gick hovmannen Günterfelt, som mist båda händerna och i stället i Frankrike fått två andra av trä, vilka blanka och svarta fingrade upp och ned på rocken. Där slamrade träben och käppar och bårar och sjukvagnar.

Mårten Predikare stod med händerna knäppta. Det slog gnistor för hans ögon. Det brusade och kved, och den gamla predikoandan kom så häftigt över honom, att han själv hörde, hur stämman ena stunden stockades och vart hes men den nästa växte sig stark, så att det tycktes honom som om han själv burits bort på vingarna av sin röst och förvandlats till en eldflamma.

Han vacklade fram till de nedkastade vapnen och pekade mot det tomma kungstältet.

— Han är förbrytaren allena! Du sorg-

klädda mor eller änka, vänd hans bild avig på väggen! Förbjud de små att uttala hans namn! Du, lilla Dunja, som med dina leksystrar snart plockar blommor på gravarna, bygg av dödskallar och hästhuvud hans minnesmärke! Du krympling, bulta med din krycka i den dova mullen och stäm honom till möte där nere, där de tusen, som han offrat, vänta honom! — Och ändock vet jag, att vi en gång inför rättfärdighetens domstol alla skola halta fram på våra träben och kryckor och säga: Tillgiv honom, fader, såsom vi förlåtit honom, ty vår kärlek blev både hans seger och hans undergång.

När ingen svarade honom, utan alla stodo framåtböjda och stumma som hade de svarat detsamma, då vart hans förtvivlan ännu häftigare. Han betäckte sitt kantiga ansikte med händerna.

— Säg mig vid Guds nåd, att han lever! ropade han. Säg att han lever!

Günterfelt lyfte med sina svarta träfingrar hatten från huvudet och svarade:

— Hans majestät är räddad!

Då böjde Mårten Predikare sitt knä och darrade och återfick sig själv.

— Lovad vare härskarornas förste! stammade han. Är konungen räddad, då vill jag draga var börda, som ödet lägger uppå.

— Ja, ja, lovad vare härskarornas förste! eftersade svenskarna mumlande, och alla lyfte de långsamt hattarna från sina huvud.

SI MINA BARN!

Korporalen Anders Gråberg stod med sin vattenflaska på Saracenska heden. Runt omkring vacklade och gick den sista skaran av flyende svenskar och zaporoger, och på vagnarna lågo sårade från Poltava. Hela natten och morgonen hade Anders Gråberg uthärdat törsten för att spara de sista vattendropparna till det yttersta, och plågorna blevo honom nu övermäktiga — men i samma stund, han lyfte flaskan till läpparna, sänkte han den åter.

— Min Gud, min Gud, stammade han, varför skulle jag ensam dricka, när alla de andra törsta! Om du för oss bort i ödemarken och steppen, då är det för att du en gång skall kunna säga: Från eder arma snöbygd lät jag eder gå ut i världen med musköten på axeln till att hälsas som hjältar och segrare, men när jag läste i edra hjärtan och såg, att de förblevo rena, att ni voro mina barn, då rev jag edra kläder i stycken och satte kryckor i edra händer och träben under eder kropp, på det att ni icke längre skulle fika efter makt över människor utan samlas bland mina heliga. Så mycken storhet unnade jag eder.

Anders Gråberg stod ännu en stund med flaskan framför sig. Så gick han bort och räckte den till konungen, som låg i brinnande feber bland halmpåsarna på sin vagn. Konungens läppar voro fasttorkade vid tänderna, och de brusto och blödde, när han öppnade dem.

— Nej, nej, viskade han. Giv vattnet till de sårade. Jag har nyss fått en bägare.

Anders Gråberg visste gott, att konungen intet vatten hade fått. Själv var han den enda, som tänkt på morgondagen och gömt, och varken brunnar eller kärr funnos inom många mil. Men när han nu vände sig från vagnen, kommo åter svagheten och frestelsen över honom. Han hängde flaskan tillbaka vid sidan och fortsatte att gå och gå utan att räcka den till de sårade. Han kramade blecklocket, han stred i sitt sinne, men var gång, han höjde flaskan till munnen, lät han den åter sjunka och nändes icke dricka av vattnet.

Kanske, tänkte han, skall jag med tryggare sinne kunna vederkvicka mig, om jag i stället ödmjukar mig i annat.

Vid middagstiden, när solen brände hetast, såg han en gråhårig underofficer, som gick nästan naken med oförbundna sår på skuldran. Då slet han upp sin skjorta och förband hans sår och gav honom sin rock, men så snart han åter slöt handen om sin flaska, vaknade på nytt samvetets oro. Då gav han sina stövlar åt en sjuk trossgosse, som haltade fram med bara och blödande fötter, men när han ändå icke med lugnt sinne kunde svälja vattnet mitt bland alla de andra törstande, blev

han förbittrad och hård. Han pekade svärjande och gäckande mot de medförda penningtunnorna, som fulla av guld och silver slamrade på två av vagnarna utan att ens kunna förskaffa de olyckliga ett skedblad unket träskvatten.

— Slå hästarna! ropade han. Slå hästarna, så att penningtunnorna inte bli efter. Slå karlarna också!

Soldaterna svarade ingenting, ty de kände nu igen honom sådan han fordom brukade vara, när han i medgångens år, kärv och otidig, gick framför ledet. De märkte icke, att han knappast hörde sin egen röst, innan han böjde huvudet och åter begynte grubbla och viska för sig själv.

— Måste jag då nödvändigt offra just det enda, som för mig nu har något värde? tänkte han. Haha! Måtte vi också en dag vältra penningtunnorna i gräset och aldrig mer vidröra dem med våra fingrar! Min Gud, min Gud! Jag hörde en gång vid Weperik den döende soldaten Bengt Geting med avund tala om de stupade, som fått en snygg, vit skjorta. Så högt vågar inte min önskan stiga. Jag begär så litet... Ack, bara det, att inte bli liggande efter de andra på heden, bara det att bli nedlagd i jorden, att få mull och gräs över mig... och ett par ord i rullorna. Nu skall där stå: Anders Gråberg, hans öde okänt.

Mot skymningen gjordes halt för att begrava dem, som dött under dagen, och ett par zaporoger stötte redan spadarna i marken. I det vassa gräset växte några låga buskar med körsbär, vilka officerare och soldater under tiden plockade och delade

mellan sig som en sold, utbetalad ur Guds egna händer. Då smög sig Anders Gråberg bakom buskarna för att dricka vattnet osedd av de andra. Men genast började trumpetarna blåsa till tecken att de förföljande ryssarna åter blivit synliga mot himmelen på den förbrända gräsöknens bortersta vågor.

Anders Gråberg öppnade blecklocket, men ju längre han inandades den fuktiga lukten, dess häftigare slog hans hjärta, och i den närmsta vagnen reste sig den döende silverknekten Börje Köve och stirrade på honom.

Anders Gråberg försökte möta hans blick men förmådde det icke, och ännu en gång sköt han vederkvickelsen ifrån sig.

— Saliga äro de som hungra och törsta efter rättfärdighet, sade han.

Som en kyrkans tjänare, vilken giver sakramentet, bar han flaskan framför sig och förde den till silverknektens mun, och den döende utdrack vattnet ända till sista droppen.

Anders Gråberg höll sig fast vid vagnskarmen, men då hjulen åter rullade framåt, gled handen undan och han vacklade ned på knä i gräset.

— Det finns ingen plats för mig på vagnarna, sade han och ryckte till sig ena spaden. Fast jag bara är trettio år, är jag utmattad och orkeslös som en nittioåring. Men lämna mig en av spadarna, så att jag, om mina krafter stå bi, åtminstone själv kan öppna jorden och lägga mig neder på mitt sista rum. All min oro har nu ljuvligt

somnat in, och en röst ropar för mitt öra: si mina barn!

Åter begynte soldaterna sin vandring kring de skakande vagnarna, och trumpetarna vände sig i sadeln. Flockar av storkar svävade med utbredda vingar i skymningen över de mörknade vidderna, och ute på steppen knäböjde ännu Anders Gråberg med spaden i händerna.

Ingen har sedan förnummit något om hans öde.

VID RÅDSBORDET.

I rådskammarens förmak stod redan sekreteraren Schmedeman med den skrivelse till landshövdingarna, vilken nu skulle undertecknas och i vilken nya gärder krävdes av det utarmade Sverige. Herrarna begynte församlas, och den gamle Frölich, som med korslagda händer stönade och snarkade i ett hörn bredvid den sjuke Falkenberg, tvärvaknade.

— Vi få lämna kungen hela banken med penningar och patenter, sade han utan att lyfta de rödsprängda ögonlocken.

Då störtade Arvid Horn fram med sådan häftighet, att hans stol föll baklänges i golvet, och han ropade med armarna höjda mot taket:

— Håll han sig till sina himmelska uppenbarelser och sina bönestunder med syster Eva-Greta och gör oss inte till tjuvar av pur välmening för kungliga majestät!

— Satan, satan! svarade Falkenberg och knackade med sina färglösa fingrar på stolskarmen. Här bakdantas och anklagas från dag till dag. Ingen svensk aktar längre den andras heder, men ingen vågar ett rättskaffens ord mot den, som

ensamt har hela skulden. Ja, sätt dig inte ned igen, du Horn, för allra mest gör man sig elak över din mälarjakt och påstår, att du i krutröken från dina salutkanoner vill erövra samma galanta älskogsplats hos prinsessan Ulrika Eleonora, som Creutzen hade hos högstsalig prinsessan Hedvig Sofia... Ja, ja, ja, tala inte mer om kungens person... Läs i stället hans brev! Gör det! Finns där en enda rad, som är ett olyckligt folks ledare värdig?

— Bah! Tala inte heller om breven! svarade Horn och ställde åter sin stol till rätta och satte sig. Litet joller för fruntimren, undflykter och likgiltigheter! Begär inte att en person, som aldrig blottar sig i ett samtal, skall sätta sig ned i tältet och utgjuta sitt sinne på en papperslapp! Men väl må jag medgiva, att en gång skall efterräkningen följa på all denna jämmer.

— En gång, säger du! fortfor den sjuke Falkenberg och reste sig på darrande armar. En gång! Ha då de svenske blivit krypare och hymlare? Varken Kristian Tyrann eller Erik den fjortonde har gjort oss så mycket ont som denne, och därför hör han fanen till. Sedan våra män stupat i fält, leva bara käringsjälarna kvar, och det är de, som nu börja fortplanta det svenska folket.

Ärevördig stod Fabian Wrede mellan de talande, och hans röst blev underligt vek och stilla.

— Sammanträdet begynner, sade han och pekade mot de öppnade dörrarna. Jag är ingen krypare. Jag var inte med bland dem, som knuffa-

des kring den unge herren för att få honom myndig, och jag är i onåd. Fosterland, det är för mig allt... far och mor, hem, minnen, allt, allt! Jag vet, att mitt fosterland nu förblöder. Jag vet också, att en gång följer vedergällningen. Men nu är icke stunden att därpå öda tankar. När Gud sätter törnekronan uppå, är icke den mannen störst, som bekvämligast makar henne undan, utan den, som själv trycker henne allt hårdare fast och säger: fader, här står jag till att tjäna dig! — Och jag säger er, att aldrig, aldrig bland segerfanorna i forna år har vårt lilla folk trätt ovansklig storhet så nära som i dag.

Horn gick mot rådssalen, men han vände sig under vägen med sänkt stämma till Falkenberg:

— Min mor hade fler söner än mig. De ha fått sin kula. Skulle jag vara sämre än de? Du talar om kungen... Om en enda kan locka ett helt folk till så många offer, måste icke den mannen vara för mer än andra män!

Wrede tog Falkenberg sakta om skuldrorna och tillade lika lågmält: — Och det folket, som tålt så mycket... vill du förmena det folket att i dag trycka fast martyriets krona?

Herrarna inträdde i salen, men stödd mot sin käpp fortfor Falkenberg att i förmaket vandra fram och åter. När han slutligen satte sig vid rådsbordet, hade sekreteraren redan uppläst den långa skrivelsen och namnens undertecknande begärdes.

Ingen anhöll om ordet. Falkenberg satt hopsjunken i sin karmstol. Hans ögon voro fuktiga och skumma. Glömsk av åldersrang sträckte han famlande sin hand åt alla sidor och viskade:

— Pennan! Pennan!

PÅ KYRKOVALLEN.

Den bredskuldrade Jöns Snare i Mora spisade gröt med sina grannbönder Måns och Mathias. Han var så snål, att han hela vintern låg och sov i lucksängen för att spara på lyse. Hans platta, stora ansikte utan skägg glödde i dagern från vindögat, fulare och rynkigare än trollets, och han talade trögt med dov och mullrande stämma.

— Jag spår, sade han och slog handen i bordsbrädet, att här stunda barkbrödsdagar. I morgon sticker jag min sista ko. Vart år kommer med nya gärder och utskrivningar, och nu vill man taga från oss både kyrkklockan och penningen till nattvardsvinet och spannmålen i kyrkohärbärget.

— Det är sant talat det, sade Måns.

Han rev sina grå kinder och tog ännu en nypa salt i sin grötsked, ty det var sabbat. Annars var Måns så snål, att han gick omkring hos grannarna och räknade saltnyporna till gröten och vedpinnarna under grytan.

Mathias däremot lade sig fram över bordet, skrumpen och elak med svarta tänder och två små gråblanka äspingar till ögon. Han var ändå den snålaste av dem alla tre. En girigare bonde har

aldrig levat i socknen. Han var så snål, att han gick in i sakristian till prästen och befallde honom att i söcken gå med träskor liksom menigheten.

— Enfaldeligen håller jag före, gnällde han, att Gud satt oss allmoge att klämma tummen om riksens pung. Inte en plåt lägger jag fogden i näven.

— Men stjäla mina löjgarn, svarade Jöns Snare, det kunde du.

— Det är sant talat det, sade Måns.

Mathias grinade och knäckte brödkakan med yxhammaren.

— Vad skall en göra, när en svälter!

Jöns Snare riste sitt långa och stripiga linhår och steg upp, och hans tal hördes långt utanför stugan.

— Jo, mase, du skall taga far dins gamla muskedunder från väggen och knäppa fogden och uppbördsskrivaren och gömma dem i höstabben. Och innan du själv får sätta pipen till eller spela under galgen, skall du sedan gå med mig till Stockholm för att lära de breda herrarna bondevett. Fred fordra vi, och fred skall det bli!

— Det är sant talat det. Vi gå med dig, sade Måns och reste sig och gungade i knäna.

Även Mathias steg upp och gav Jöns Snare ett handslag.

— Att begynna med gå vi fram till kyrkan och tala vid menigheten, sade han med sin klagande röst. Hålla skola vi på våra fri- och rättigheter!

— Jag skall nog tala, jag, svarade Jöns Snare, och fred skall det bli. Det fordra vi.

De gingo ut ur stugan och språkade under vägen med hustrur och pigor och gubbar och piltar. När de kommo på kyrkovallen, hade de väl tjugu eller trettio med sig i följe.

Höstsolen lyste kall och klar över skogsåsarna och sjön och den långa, vita kyrkan. På vallen framför stallbodarna sorlade folket mellan vagnarna och kärrorna, men skriftbarnen, som suttit uppe vid altaret, hade ännu icke hunnit längre än till vapenhusets tröskel. De lurvigaste gubbarna, som kommit ned från skogarna och som redan påtagit sina pälsar, begynte skria och bullra, när de igenkände Jöns Snare, ty alla aktade de honom för den mest hårdnackade och mäktige bonde i socknen. Också de andra dalkarlarna med ljusa, öppna drag och vita skjortor, som lyste fram mellan skinnbyxorna och västen, vände sig mot honom, ty det syntes dem, att ingenting i världen vägde tyngre än hans tröga och tredskande ord.

— Ni äro fasligt kyrksamma, ni, ropade han till dem. Det är lell för att lära den nya kyrkobönen om undersåtligt tålamod.

Ingen gav sig lugn att svara. Alla trängde sig omkring honom.

— Kungen är fången! ropade de. Kungen är fången! Kungen är fången!

— Är kungen fången?

Jöns Snare stod med händerna knutna och såg frågande från den ena till den andra.

— Det är sant talat det, sade Måns.

— Tig du, karl! Vad vet du därom! röt Jöns Snare och höjde de knutna händerna till hälften, så att alla gingo undan och lämnade rum.

Han satte sig på bänken utanför stallbodarna, men dalkarlarna ville icke lämna honom, och ringen omkring honom blev allt tätare. Ingen ville gå miste om ett enda ord.

— Är kungen fången? sporde han ånyo.

— Så berättas det man och man emellan. En smed från Falun har sagt att kungen är fången hos hedningarna.

Mathias jämkade sig närmare och hukade sig och sträckte fram sina långa fingrar.

— Vad menar du om det budskapet, Jöns Snare, spörjer jag enfaldeligen?

Jöns Snare satt med händerna i knät, och solen sken på hans träaktigt orörliga panna och de hårda läpparna. Han såg ned på marken.

— Vad säger du? sorlade dalkarlarna. I Stockholm skänker den ena rådsherren sina egna pengar till kronan, den andra sitt bordsilver och den tredje föreslår, att var bärgad undersåte skall skänka allt sitt och hädanefter inte äga mer än den fattige. Det är bara riksänkedrottningen, som begär sitt anslag oavkortat, den snålkonan, och folket på gatan slår in fönstren hos Pipers grevinna...

— Och vi, sade Mathias, vi skola taga muskedundret från väggen, säger Jöns Snare.

— Det är sant talat det! bekräftade Måns.

Jöns Snare teg ännu, och det blev nu så stilla

omkring honom, att ingenting annat hördes än klockringningen.

— Ja, svarade han efter en stund, och hans stämma mullrade dovare och bittrare än någonsin. Vi skola taga muskedundret från väggen och gå man ur huse. Vid Gud, I gode män av Dalom, är kungen fången, då fordra vi, att man för oss mot fienden, så att vi få hjälpa honom hem.

Mathias blev eftertänksam, men så ljusnade pannan, och hans grå ögon spelade knipslugt.

— Si, det är en fordran, som hör till våra gamla fri- och rättigheter.

— Det är sant talat det! sade Måns.

— Ja, ja, det är en fordran, som hör till våra gamla fri- och rättigheter, sorlade dalkarlarna och lyfte händerna till ed. Det blev ett sådant buller och gny, att ingen längre hörde klockorna.

FÅNGEN.

Långt ute i Smålands och Finnvedens obygder syntes underliga järtecken i luften, och sedan arbetet förlorat allt värde och morgondagen allt hopp, hungrade folket eller spisade och drack i sus och dus under halvkvävda förbannelser. På var gård satt en sorgklädd moder eller änka. Under dagens sysslor talade hon om de stupade eller fångna, och om natten spratt hon ur sömnen och tyckte sig ännu höra dundret av de ohyggliga vagnarna, på vilka kuskar i svarta vaxdukskappor fört bort de pestdöda.

I Riddarholmskyrkan stod sedan sju år prinsessan Hedvig Sofias lik ojordat av brist på penningar, och nu hade en ny kista bäddats åt den åldriga änkedrottningen Hedvig Eleonora, Karlarnas moder. Några sömniga hovfruntimmer höllo likvaka, och vaxljusen brunno töcknigt kring den döda, som låg höljd med ett simpelt täckelse av lärft.

Den yngsta av hovfröknarna reste sig gäspande samt gick till fönstret och drog undan det svarta kronklädet för att se, om det icke dagades.

Haltande steg hördes från förrummet, och en

kantig och vresigt byggd liten man, som på allt sätt sökte dämpa slamret av sitt träben, steg fram till kistan och lyfte under djupa vördnadsbetygelser täckelset åt sidan. Hans ljusa, nästan vita hår låg tätt utefter huvudet och räckte i nacken ända ned på kragen. Ur en flaska hällde han balsamerande vätska i en tratt, som mellan kjorteln och klänningslivet var insatt i det kungliga liket. Vätskan uppsögs dock ganska långsamt, och väntande nedsatte han flaskan på bårmattan och gick till hovdamen vid fönstret.

— Är klockan inte sju ännu, Blomberg? viskade hon.

— Hon är nyss sex slagen. Det är ett Herrans väder där ute, och jag känner i mitt stympade ben, att vi få snöstorm. Det är också länge sedan man i Sverige kunde spå något gott. Tro mig, inte heller denna gång skall här finnas pengar till en anständig begravning. Det var bara begynnelsen, när salig Ekeroten profeterade elände och brand. Kanske inte vådelden också gick fram på holmen framför slottet! Över Uppsalaslätten kastade den sitt sken från domkyrkan och borgen. I Västerås och Linköping sopar blåsten askan kring kolnade tomter... och nu brinner det i rikets alla hörn. Tillgiv min frispråkighet, nådig fröken, men tala sanning blir i längden ofarligare än att ljuga. Det är mitt gamla ordstäv och det räddade en gång mitt liv där nere vid Dnieperströmmen.

— Räddade hans liv? Han var då fältskär på regementet. Han skall sätta sig ned här bredvid mig och berätta. Tiden är så lång.

Blomberg talade undergivet och en smula prästerligt och höjde emellanåt pekfingret och långfingret med de andra fingrarna slutna.

Båda kastade en blick mot den döda, vilken sov i sin kista med sirligt upplagda lockar och vax och smink i de djupaste skrynklorna. Därefter satte de sig på bänken i fönstersmygen utanför det nedhängande kronklädet, och Blomberg begynte viskande sin berättelse.

Jag låg sanslös i träskmarkerna vid Poltava. Jag hade snavat på mitt träben och fått ett slag av en hästhov, och när jag vaknade var det natt. Jag kände en kall och främmande hand treva under min rock och slita i knapparna. En styggelse för Herren äro ondskans planer, tänkte jag, men milda ord äro rena. Utan att hinna förfäras grep jag likplundraren helt stilla för bröstet, och på hans av skrämsel framstammade ord, hörde jag, att han var en av de zaporoger, som slutit förbund med de svenske och följt hären. Jag hade som fältskär vårdat många av dessa människor, ibland också fångna polacker och moskoviter, och kunde hjälpligt göra mig förstådd på deras olika språk.

— Många planer äro i mannens hjärta, sade jag saktmodigt, men Herrans råd det skall bestå. Intet ont kan hända den rättfärdige, men de ogudaktige varda fulle med olyckor.

— Tillgiv mig, fromme herre, viskade zaporogen. Den svenske tsaren har lämnat oss stackars

zaporoger åt sitt öde, och den moskovitiske tsaren, som vi svikligen övergivit, kommer att lemlästa och dräpa oss. Jag ville endast skaffa mig en svensk rock för att i nödens stund kunna giva mig ut för att vara en av er. Vredgas inte, gudaktige herre!

För att se om han hade någon kniv, framletade jag, medan han talade, stål och flinta och fick eld i några torra tistlar och kvistar som lågo vid min fot. Jag märkte då, att jag hade framför mig en liten förskrämd gubbe med illmarigt ansikte och två tomma händer. Han reste sig häftigt som ett hungrigt djur, vilket funnit rov, och böjde sig i skenet över en svensk fänrik, som låg död i gräset. Jag tyckte, att en död man gärna kunde unna en värnlös bundsförvant sin rock och gjorde ingenting för att hindra zaporogen, men då han drog rocken av den fallne, halkade ett brev ur fickan. Jag såg på utanskriften, att den förblödde gossen, vilken låg så vackert och lugnt utsträckt som hade han sovit på ängen utanför sitt födelsehus, hette Falkenberg. Brevet var från hans syster, och jag hann endast genomstava de ord, som från den stunden blevo mitt valspråk: Tala sanning blir i längden ofarligare än att ljuga. I detsamma släckte zaporogen mitt lyse.

— Vid ditt förstånd, herre, viskade han, locka inte hit likplundrarna.

Jag aktade föga på hans tal, utan upprepade gång på gång:

— Tala sanning blir i längden ofarligare än att ljuga. Det är ett stort ord, min gubbe, och du

skall se, att jag därmed kommer längre än du med din förklädnad.

— Vi få pröva, svarade zaporogen. Men det skola vi lova, att den av oss, som överlever den andra, han beder en bön för den andras själ.

— Det är lovat, sade jag och räckte honom handen, och det kändes som hade i olyckan jag hos denna skäggiga barbar med ens hittat en broder och vän.

Han hjälpte mig upp, och vid dagbräcket gingo vi i det långa tåget av sårade och efterblivna, vilka tysta stapplade in i Poltava för att giva sig fångna. Hjälpsamt försökte de att gömma zaporogen mellan varandra. De stora stövlarna räckte med sina kragar ända upp kring hans höfter, och rockskörten hängde ända till sporrarna. Så snart en kosack betraktade honom, vände han sig till någon av oss och ropade med höjd röst de enda svenska ord han hunnit lära sig under fälttåget:

— Ich Schwede, fan anamma!

Min zaporog och jag och åtta av mina kamrater anvisades kvarter på övre botten i ett stort stenhus. Som vi två kommo först dit upp, utvalde vi åt oss ett avskilt litet kyffe med fönster åt gränden. Där fanns ingenting annat än litet halm att ligga på, men jag hade i rocken en bleckpipa, som jag vid Starodub tagit från en stupad kalmuck och på vilken jag lärt mig att spela flera sköna psalmer. Med den förkortade jag tiden, och snart märkte vi, att så ofta jag spelade, kom en ung kvinna till fönstret på andra sidan gränden. Kanske spelade jag därför mer än jag eljest funnit ange-

nämt, och jag vet inte rätt, om hon var fagrare och för mig mer passande än alla andra kvinnor eller om den långa vistelsen bland män hade gjort mitt öga mindre förvant, men jag hade stor glädje av att betrakta henne. Likväl såg jag aldrig på henne, då hon vände ansiktet åt vårt fönster, ty jag har alltid varit förlägen inför kvinnfolk och aldrig riktigt förstått att ställa mig i det som angår dem. Aldrig heller har jag sökt sällskap med män, som gå med huvudet fullt av fruntimmer och endast fika efter galanta lägenheter. Var och en skall hålla sitt fat i helgelse, säger Paulus, och icke i begärelsens lusta som hedningarna, vilka icke känna Gud, så ingen i det stycket kränker och förorättar sin broder, ty Herren är en stark hämnare över allt detta.

Jag ansåg dock, att en man alltid skulle uppföra sig höviskt och ordentligt, och som min ena rockärm var i trasor, vände jag alltid den sidan inåt kammaren, när jag spelade.

Hon satt vanligen med armarna korsade över fönsterbrädet, och händerna voro runda och vita, fast stora. Hon hade ett scharlakansfärgat livstycke med silverknäppen och många kedjor. En gammal häxa, som ibland stannade nedanför hennes fönster med sin dragkärra och sålde syltbestrukna bröd, kallade henne Feodosova.

När det skymde, tände hon en lampa, och som varken hon eller vi hade några luckor, kunde vi följa henne med blicken, när hon blåste i spisen, men jag fann det riktigare, att vi vände oss bort,

och satte mig därför med min zaporog på halmen i vrån.

Utom bönboken hade jag några utrivna blad ur Müllers postilla och uppläste och översatte flera stycken för min zaporog. När jag dock märkte, att han inte lyssnade, övergick jag till mer världsliga spörsmål och frågade honom om vår granne på andra sidan gränden. Han sade, att hon inte var ogift, ty jungfrurna där i landet buro alltid en lång bandvirad fläta med en liten röd silkeskvast. Snarare var hon änka, ty håret hängde utslaget till tecken av sorg.

När det blev alldeles skumt och vi lade oss ned på halmen, upptäckte jag, att zaporogen stulit min snussked av silver, men sedan jag tagit den tillbaka och förebrått honom hans felsteg, somnade vi bredvid varandra som vänner.

Jag blygdes nästan, då det åter blev morgon, att jag kände mig gladare än på länge, men så snart jag hållit bön med zaporogen och noga putsat och tvättat mig gick jag till fönstret och spelade en av mina skönaste psalmer.

Feodosova satt redan i solljuset. För att visa henne hur olika de svenske voro mot hennes landsmän tillsade jag min zaporog att rentvätta vår kammare, och efter ett par timmar voro de vitkalkade väggarna skinande vita och utan spindelvävar. Allt detta hjälpte mig att slå bort tankarna, men så snart jag åter satte mig till ro, vaknade mina samvetskval över att jag mitt under ett sådant elände kunnat glädjas. I salen utanför sutto på bänkar och golv mina kamrater tungt suckande

och viskande om sina hemmavarande. I tur och ordning fingo var dag två av oss gå ut i det fria ända till fästningsvallen, men när jag lade mig på min halm om kvällen blygdes jag bedja till Gud, att lotten nästa morgon skulle falla på mig. Jag visste ju gott med mig själv, att om jag längtade efter en timmes frihet, så var det endast för att få uppfinna ett ärende till huset mitt emot. Och ändå kände jag, att om lotten verkligen fölle på mig min bön förutan, skulle jag dock aldrig våga gå dit upp.

Då jag om morgonen kom till fönstret, låg Feodosova i kläderna och sov på sitt golv med en dyna under nacken. Det var ännu tidigt och svalt, och jag nändes inte sätta bleckpipan till munnen. Men som jag nu stod där och väntade, måtte hon i sömnen ha förnummit, att jag betraktade henne, ty hon såg upp och skrattade och sträckte armarna i höjden och detta allt så snabbt, att jag inte hann att obemärkt draga mig tillbaka. Jag blev het i pannan och lade ifrån mig bleckpipan och betedde mig på allt sätt så tafatt och obehändigt, att jag aldrig varit så missbelåten med mig själv. Jag spände och rätade på bältet och tog åter bleckpipan ur fönstret och synade den och låtsades, att jag blåste damm ur den. När äntligen den ryske underofficeren, som hade uppsikt över oss olyckliga, tillsade min zaporog, att han var en av de två, som den dagen skulle få gå ut i staden, drog jag zaporogen undan i vrån och förmanade honom med många ord att plocka en kvast av de gula stjärnblomster, som jag hade sett kring

de förbrända husen vid fästningsvallen. Vid lägenhet skulle vi sedan giva dem åt Feodosova, sade jag. Hon såg ut att vara en god och täckelig kvinna, som måhända i gengäld skulle skänka oss stackare några frukter och nötter, sade jag. Den arma brödbetan, som tsaren dagligen förunnade oss, stillade ej ens den värsta hungern, sade jag.

Han fruktade att visa sig ute i solskenet, men tordes inte heller väcka misstankar genom att stanna inne, och därför lydde han och gick.

Knappast var han dock utom dörren innan jag begynte ångra, att jag inte hållit honom kvar, ty nu i ensamheten blev min förlägenhet ännu mycket större. Jag satte mig på bädden i vrån, där jag var osynlig, och där förblev jag envist.

Tiden vart dock inte lång, ty tankarna voro många, och efter en stund hörde jag zaporogens röst. Utan att överlägga, gick jag till fönstret och såg honom stå hos Feodosova med en stor prydlig kvast av stjärnblomster, som påminde om svärdsliljor. Först ville hon inte mottaga dem utan svarade, att de voro orena, efter de gåvos av en hedning. Han låtsades, att han ingenting förstod och att han själv endast kunde enstaka ord av hennes språk, men med blinkningar och åthävor och nickningar gjorde han begripligt, att jag skickat blommorna, och då mottog hon dem slutligen.

Utom mig av blygsel gick jag tillbaka i vrån, och då zaporogen kom igen, grep jag honom över axlarna och skakade honom och stötte honom mot väggen.

Knappt hade jag dock släppt mitt tag, innan han med sin tanklösa livlighet åter stod vid fönstret och tecknade med händerna och kastade slängkyssar på alla fem fingrarna.

Då gick jag fram och sköt honom åt sidan och bugade mig. Feodosova satt och plockade sönder stjärnblomstren och tuggade på bladen och lät dem falla ett efter ett till marken. Häftigheten hjälpte mig, så att jag tog mod till mig och begynte tala, innan jag ännu hade betänkt, hur det vore mera höviskt att inleda samspråket.

— Frun får inte misstycka kamratens upptåg och oskickliga geberder, stammade jag.

Hon ryckte ännu ivrigare i blommorna och svarade efter en stund:

— Min man brukade, då han levde, ofta säga, att så från hälen till hjässan välskapade soldater som de svenske finnas inte till. Han hade sett svenska fångar avklädas och piskas av kvinnorna och sett att kvinnorna till sist blivit så rörda över deras skönhet, att de stuckit käppen under armen och snyftat i de marterades ställe. Därför har jag dessa dagar varit mycket nyfiken... Och kärleksvisorna, som ni spelar, låta så underliga.

Hennes tal behagade mig inte alldeles, och jag fann det föga tillständigt att svara i samma anda med att berömma hennes växt och vita armar. I stället bugade jag mig och tog bleckpipan och spelade min älsklingspsalm: Till dig av hjärtans grunde i nöden ropar jag.

Därefter samtalade vi om många ting, och fast mitt ordförråd var ringa, förstodo vi varann

snart så väl, att aldrig någon dag synts mig kortare.

Vid middagstiden, när hon en stund hade slamrat med krukor och fat och svingat en bladfläkta över glöden i spisen, nedlyfte hon ur taket en håv, med vilken fordom hennes man tagit småfisk ur floden. I håven ställde hon en bunke med rykande grönkål och en träflaska med kvass, och håvens skaft var så långt, att hon kunde räcka oss anrättningen över gatan. När jag drack henne till, nickade hon och log och sade, att hon inte ansåg det orätt att känna medlidande över fångna hedningar. Mot aftonen flyttade hon sin spinnrock till fönstret, och vi samtalade ännu, när det skymde. Jag kände det inte längre som en synd att vara lycklig mitt i den sorg, som omgav oss, ty mitt uppsåt var menlöst och rent. Liksom jag bland de förbrända och öde husen vid fästningsvallen sett stjärnblomstren lysa över askhögarna som en lovsång till Guds godhet, så tycktes mig även nu mitt hjärtas glädje.

När det blivit natt och jag hållit bön med min zaporog och ännu en gång beslog honom med att ha stulit min snussked, begynte den språksamme mannen att lågmält tala med mig och säga:

— Jag ser gott, lillefar, att du fått Feodosova kär, och för visso är hon en god och ren kvinna, som du kan taga till hustru. Att du aldrig skulle inlåta dig på någon kärlekshandel av annan art, har jag från första stunden begripit.

— Sicket prat! svarade jag. Sicket prat!

— Sanningen blir i längden ofarligare än lögnen, brukar du säga.

När han slog mig med mitt eget ordstäv, blev jag förvirrad, och han fortsatte.

— Tsaren har lovat god anställning och lön åt var och en av er svenske, som vill bli hans undersåte och övergå till den rätta läran.

— Du är från förståndet! Men kunde jag rymma och taga henne med hem på hästryggen, skulle jag göra det.

Nästa morgon, när jag spelat min psalm, fick jag höra, att det den dagen var min tur att gå ut under fri himmel.

Jag blev het och orolig och kammade och ordnade mig ännu omsorgsfullare än eljest och tillbytte mig zaporogens fänriksrock för att slippa bära min söndriga. Under tiden rådslog jag med mig själv. Skulle jag gå upp till henne? Vad skulle jag då säga? Måhända var det dock den enda gång i livet, som jag kunde få tala med henne, och hur skulle jag inte sedan ända upp i min grå ålderdom ångra, om jag av tafatthet försummat denna enda gång! Mitt hjärta slog häftigare än vid något parti med fienden, då jag stått med mina förband bland kulor och fallna. Jag stoppade bleckpipan i rocken och gick ut.

När jag kom ned på gatan, satt hon i fönstret utan att se mig. Jag ville inte stiga in till henne utan att först fråga om lov, och jag visste inte rätt, hur jag skulle skicka mig. Fundersam tog jag ett par steg framåt.

Då hörde hon mig och såg ut.

Jag höjde handen mot hatten, men med ett långt skallande gapskratt sprang hon upp och ropade:

— Haha! Si, si, han har träben!

Jag stod med handen i luften och stirrade och stirrade, och jag hade varken tanke eller känsla. Det var som hade hjärtat svällt ut och fyllt hela bröstet och varit nära att sprängas. Jag tror, att jag stammade något. Jag minns endast, att jag inte visste åt vilket håll jag skulle vända mig, att jag ännu hörde henne skratta, att allt i världen vart mig likgiltigt, att friheten skulle ha skrämt mig lika mycket som min fångenskap och mitt elände, att jag med ens hade blivit en bruten man.

Skumt erinrar jag mig en lång och brant gränd utan stenläggning och ett stort torg, där jag blev tilltalad av andra svenska fångar. Kanske till och med att jag svarade dem och frågade efter deras befinnande och drog några bloss ur tobakspipan, som de lånade mig.

Jag tror, att jag oroade mig över, att det var så långt till natten, att jag i klaraste solljus måste gå tillbaka samma väg och förbi hennes fönster. På allt sätt drog jag ut på tiden och talade än med en och än med en annan, men snart kommo de ryska dragonerna och befallde mig att återvända till mitt.

När jag gick uppför gränden, intalade jag mig, att jag inte skulle förråda mig, utan hälsa helt vänligt framför fönstret. Var det hennes skuld att så många av de svenska knektar, om vilka hon

drömt så stort, nu voro erbarmliga krymplingar på träben!

— Skynda på där! dundrade dragonerna, och jag ökade stegen, och stötarna av träbenet gåvo eko mellan husväggarna.

— Käre himmelske fader, stammade jag. Redligt haver jag tjänat min jordiske herre. Är det lönen du giver mig, att du i min ungdom gör mig till en värnlös fånge, efter vilken folket kastar smuts, en vanför stackare, efter vilken kvinnorna skratta! Ja, det är din lön, och du vill böja mig i än djupare förnedring, på det att jag en gång må bli värdig salighetens krona.

När jag kom nedanför fönstret, förde jag handen mot hatten, då såg jag att Feodosova var borta. Det beredde mig inte längre någon lättnad. Jag stapplade upp till mitt fängelse, och vid vart steg hörde jag stötarna av mitt träben.

— Jag har talat med Feodosova, viskade zaporogen.

Jag gav honom intet svar. Min lycka, min blomma, som växt upp över askhögarna, låg förbränd, och hade hon åter lyst fram, skulle jag själv, ängslad, ha trampat henne till döds under mitt träben. Vad betydde för mig zaporogens viskningar!

— Ack, fortfor han, när du var gången, förebrådde jag Feodosova och sade henne, att du höll henne kärare än hon förstod och att du, om du inte vore en främling och hedning, skulle bedja henne att bli din hustru.

I tysthet knäppte jag mina händer och bet

läpparna samman, för att inlåsa min harm och blygsel, och tackade Gud, att han med var stund böjde mig allt djupare i skam och löje inför människor.

Dörren till yttersalen öppnade jag och begynte tala till de andra fångarna.

— Såsom vildåsnor i öknen gå vi att mödosamt söka vår föda. På fält, som vi icke äga, måste vi gå såsom skördemän och bärga in den ogudaktiges vingård, ligga nakna hela natten av brist på kläder och utan täckelse mot kölden. Av störtregn ifrån bergen översköljas vi, och av brist på skjul omfamna vi klippan. Men icke tigga vi dig om lindring, allsmäktige Gud. Vi bedja blott: led oss, bliv oss när! Si, till vårt folk har du vänt ditt anlete och stuckit törnet i vår sko, att vi må bliva dina tjänare och barn. I slagfältets mull sova våra bröder, och en skönare segerpsalm än svärdssegrarnas bjuder du dina korade.

— Ja, herre, led oss, bliv oss när! eftersade alla fångarna, mumlande, och ur den mörkaste vrån höjde sig en darrande och ensam röst och ropade:

— O, att jag vore såsom i de förra månader, såsom i de dagar då Gud beskyddade mig, då hans lampa sken uppå mitt huvud, då vid hans ljus jag gick i mörkret! Såsom jag var i min hösts dagar, då Guds vänskap var över mitt tjäll, då ännu den allsmäktige var med mig och mina barn voro omkring mig! Så ropar mitt hjärta med Job, men jag hör det icke längre, och jag stammar icke längre: tag prövelsen bort! Med örat

har jag hört talas om dig, Gud, men nu har mitt öga sett dig.

— Stilla, stilla! viskade zaporogen och grep fatt i mig, och hans händer voro kalla och skälvde. Det kan inte vara någon annan än tsaren, som kommer nere i gränden!

Gränden hade fyllts av människor, av tiggare och pojkar och gummor och knektar. Mitt i trängseln gick tsaren, lång och smal och helt lugnt utan vakt. En svärm av hoppande och skrikande dvärgar voro hans enda följe. Ibland vände han sig och omfamnade och kysste faderligt den minsta dvärgen på pannan. Här och var stannade han framför ett hus och blev bjuden en bägare brännvin, som han skämtande tömde i en enda klunk. Det kunde icke vara någon annan än tsaren, ty man såg genast, att han ensam rådde om både människor och stad. Han kom så nära under mitt fönster, att jag kunnat vidröra hans gröna klädesluva och de halvslitna mässingsknapparna på den bruna rocken. I skjortan hade han en stor silverknapp med en oäkta sten och på benen grova ullstrumpor. Hans bruna ögon glimmade och bländade, och de små svarta mustascherna stodo rätt upp från hans blanka läppar.

När han fick syn på Feodosova, blev han som stucken av galenskap. Då hon kom ned på gatan och knäföll med en bägare, nöp han henne i örat och tog henne under hakan och lyfte upp hennes huvud, så att han kunde se henne i ögonen.

— Säg mig, barn, sporde han, var finns det

en rymlig kammare, där jag kan spisa? Månne hos dig?

Tsaren hade sällan med sig på sina resor någon ceremonimästare eller annan hovjunkare. Han medförde varken bädd eller sängkläder eller matförråd, ja inte ens köks- och bordskärl, utan allt måste i en handvändning anskaffas, var helst det föll honom i sinnet att taga härbärge. Därför blev det också nu spring och buller i alla portar och trappor. Från ena hållet kom man med grytan, från det andra med lerfatet, från det tredje med sleven och dryckesvarorna. Uppe i Feodosovas kammare ströddes golvet med djup halm. Tsaren själv hjälpte till vid arbetet som gemen karl, och högsta befälet fördes av en puckelryggig dvärg, som kallades Patriarken och som allt emellanåt satte tummen mot näsan och snöt sig i luften rätt framför tsarens ansikte eller uppfann skälmstycken, om vilka jag inte kan berätta inför ett fruntimmer av stånd.

En gång, då tsaren med korslagda armar vände sig åt fönstret, märkte han mig och zaporogen, och nickade som en kamrat. Zaporogen kastade sig framstupa till golvet och stammade sitt: — Ich Schwede, fan anamma! — Men jag stötte honom med foten i sidan och bad honom att äntligen tiga och resa sig, ty på det sättet skickade sig ingen svensk. För att skymma honom så mycket som möjligt, steg jag framför honom och gjorde ställning.

— Dat is niet übel, sade tsaren men återföll genast till sitt modersmål och sporde, vem jag var.

— Blomberg, fältskär vid Upplands regemente, svarade jag.

Tsaren granskade mig med en plirning, som var så genomträngande, att jag aldrig mött en mer allseende blick.

— Ditt regemente finns ej längre, sade han, och här ser du Rehnskiölds värja. — Han lyfte värjan med skidan ur bältet och kastade den på bordet, så att skålarna hoppade. — Men för visso är du en skälm, ty du bär en kaptens eller fänriks liveré.

Jag svarade:

— Detta är ett hårt tal, säger evangelisten Johannes. Rocken har jag lånat sedan min egen föll i trasor, och är det illa handlat, vill jag dock hoppas uppå nåd, ty det är mitt ordstäv: Tala sanning är i längden ofarligare än att ljuga.

— Gott. Är det ditt valspråk, då skall du taga din tjänare med dig och komma hitöver, att vi må pröva det.

Zaporogen darrade och vacklade, då han följde bakom mig, men så snart vi inträdde, anvisade mig tsaren en stol bland de andra vid bordet, som hade jag varit hans vederlike, och sade:

— Sitt, Träben!

Han hade Feodosova på knät, utan att det ringaste eftersinna vad därom kunde vara att säga, och runt omkring stampade och visslade dvärgarna och en mängd bojarer, som nu börjat församlas. En dvärg, vilken kallades Judas, emedan han bar en bild av denne ärkeskälm vid sin halskedja, grep en handfull räkor från närmsta tallrik och

kastade dem i taket, så att de regnade över anrättningar och människor. När han på det sättet hade fått de andra att vända sig mot honom, pekade han på tsaren med många grimaser och ropade helt kallblodigt till honom:

— Du förlustar dig du, Peter Alexievitj! Den vackra Feodosova i Poltava hörde jag redan talas om utanför staden, jag, men du skrapar alltid det bästa till dig, du lillefar.

— Det gör du! instämde de andra dvärgarna i ring om tsaren. Du är en ärketjuv, du Peter Alexievitj!

Ibland skrattade tsaren eller svarade, ibland hörde han dem inte, utan satt allvarlig och eftertänksam, och hans ögon rörde sig under tiden som två grönblänkande insekter i solsken.

Jag drog mig till minnes, hur jag en gång sett högstsalig Karl den elfte samtala med Rudbecken, och hur det då föreföll mig, att Rudbecken, trots alla sina bugningar, var vida för mer än konungen. Här var det tvärtom. Fast tsaren själv gick omkring och passade upp och lät sig hanteras värre än en skälm, såg jag endast honom... och Feodosova. Jag läste hans tanke i minsta ting. Jag igenkände den i de vid stadsporten med våld avklippta kaftanerna och rakade hakorna.

Det susade i mitt huvud, och jag knäföll ödmjukt i halmen och stammade:

— Tsariska majestät! Tala sanning blir i längden ofarligare än att ljuga, och Herren sade till Mosis: du skall icke hålla med de store i det

ont är. Därför bönfaller jag att slippa mer förtära, ty si, jag blir snart patt i spelet och min nådige herre, som är eders tsariska majestät både lik och olik, har sista året vant mig vid silat träskvatten.

Det begynte rycka och darra i tsarens högra kind nära ögat.

— Ja, vid Sankt Andreas! sade han. Jag är min broder Karl olik, ty han hatar kvinnor som en kvinna och vin som en kvinna och offrar sitt folks rikedomar som en kvinna sin makes, och smädar mig som en kvinna, men jag vördar honom som en man. Hans skål, Träben! Drick, drick!

Tsaren sprang fram och grep mig i håret och höll remmaren till min mun, så att det astrakanska ölet frusade över haka och krage. Vid var skål, som blev föreslagen, inträdde två soldater i brungula uniformer med blå kragar och avfyrade sina pistoler, så att det varma rummet, som redan var uppfyllt av tobaksskyar och löklukt, nu också inhöljdes i krutrök.

Tsaren satte sig ännu en gång vid bordet. Han ville själv under bullret sitta och tänka, men tillät aldrig att någon annan föll ur sitt dryckesämbete och blev allvarsam som han. På nytt drog han Feodosova till sig i knät. Arma, arma Feodosova! Hon satt där en smula hopsjunken med armarna hängande och munnen viljelöst halvöppen, som hade hon väntat hugg och slag mitt under smekningarna. Varför hade hon icke mod att rycka till sig värjan från bordet och trycka handloven mot eggen och rädda sin heder, innan det

vart för sent! Åter och åter skulle hon ha fått skratta åt mitt träben och min skam, om jag med mitt liv kunnat frälsa hennes ära. Aldrig hade jag heller förr varit henne så nära och så klart sett, till vilket underbart verk hon danats i den himmelske skaparens händer. Arma, arma Feodosova, om du åtminstone känt i ditt hjärta, med vilket rent uppsåt en vän betraktat dig i din förnedring och bett för ditt väl!

Timme efter timme varade gästabudet. De mest redlösa bojarerna och dvärgarna lågo redan och ojade sig i halmen och gåvo över eller läto sitt vatten, men tsaren själv steg alltid upp och böjde sig ut genom fönstret. — Drick, Träben, drick! befallde han och jagade mig med remmaren kammaren runt och lät bojarerna hålla mig ända till dess jag tömde var droppe. Ryckningarna i hans ansikte blevo allt hemskare, och när vi slutligen åter voro vid bordet, makade han tre bräddfulla tegelskålar framför mig och sade:

— Nu, Träben, skall du föreslå runddrickningen och lära oss förstå meningen med ditt ordstäv.

Jag reste mig igen så gott jag kunde.

— Din skål, tsar, ropade jag, ty du är visserligen född att befalla!

— Varför, frågade han, skulle soldaterna göra sina handgrepp med musköten och hälsa mig, om någon annan vore värdigare att befalla? Var finns något ömkligare än en oduglig furste! Den dag jag finner min egen son ovärdig att ärva mitt

stora, älskade rike, den dagen skall han dö. Din första sanning, Träben, tarvar ingen skål.

Pistolerna knallade, och alla drucko utom tsaren.

Då samlade jag spillrorna av mitt förstånd som en girig sina mynt, ty jag höll före, att kunde jag få tsaren nådig och mild, skulle kanske min Feodosova räddas.

— Nåväl, tsariska majestät, fortfor jag därför och lyfte den ena skålen i höjden. Detta är astrakanskt öl, bryggt av mjöd och brännvin med peppar och tobak. Mycket bränner det, innan det fröjdar, och när det fröjdar, söver det.

Därmed kastade jag skålen i golvet, så att den sprang i tusen stycken. Sedan lyfte jag den andra skålen.

— Detta är ungerskt vin. Drick icke längre endast vatten, skriver apostelen Paulus till Timoteus, utan bruka något litet vin för din mages skull och därför att du så ofta krank är. Så talar en helig man till skröplingar och stugsittare. Men gack ut på slagfältet bland frost och kvidan och säg mig: åt hur många suckande skulle väl denna skål med sötaktigt vin där förslå att lindra svedan och mildra döden!

Därmed kastade jag också den skålen i golvet, så att den brast. Sedan lyfte jag den tredje skålen.

— Detta är brännvin. Det ringaktas av de lyckliga och rika, ty de törsta icke efter lindring som öket efter källan, utan de vilja endast spå på sin vällust. Men brännvinet tar makten i samma

stund det flyter över tungan, liksom självhärskaren i samma stund han träder över tröskeln, och blödande och döende hämta lisa ur några droppar. Därför kallar jag brännvinet ypperst, ty jag talar som krigsman, och tala sanning blir i längden ofarligare än att ljuga.

— Rätt så, rätt så! jublade tsaren och mottog skålen och drack samt räckte mig två guldmynt, medan pistolerna knallade. Du skall få ett pass och en häst för att draga din färde, och var du kommer skall du berätta om Poltava.

Jag knäböjde då ännu en gång i halmen och stammade:

— Tsariska majestät... i min ringhet och enfald... hos eder sitter en... en ren och god kvinna.

— Haha! skriade dvärgarna och bojarerna och vacklade upp. Haha! Haha!

Tsaren reste sig och förde Feodosova mot mig.

— Jag förstår. Också den, som linkar på träben, kan förälska sig. Gott. Jag skänker dig henne som hon går och står, och du skall få en god anställning hos mig. Jag har lovat var svensk, som träder i min tjänst och döper sig i vår tro, att han skall bli en av de våra.

Feodosova stod som en sömngångerska och räckte händerna mot mig. Vad gjorde det, att hon skrattat åt mig. Jag skulle snart ha glömt det och hon skulle snart inte ha sett mitt träben, ty jag skulle ha vårdat henne och arbetat för henne och bett med henne och gjort hennes hem ljust och

stilla. Jag skulle ha lyft henne upp i min famn som ett barn och frågat henne, om inte ett redligt och troget hjärta kunde få ett annat att bulta. Måhända bar hon redan svaret på sin tunga, ty långsamt strålade hon upp och blev varm, och hela ansiktet förklarades. Långt borta i ett hörnhus vid Prästgatan i Stockholm satt en gammal ensam kvinna vid sin postilla och lyddes och undrade om inte brev skulle lämnas genom dörren, om ingen invalid skulle stiga in med en hälsning från de avlägsna ödemarkerna, om jag aldrig skulle komma, eller om jag redan låg död och nedmyllad. Jag hade bett för henne var natt. Jag hade tänkt på henne i tumultet mitt bland bårar och jämrande. Men i denna stund mindes jag henne icke längre, och jag såg och hörde ingenting annat än Feodosova. Och ändå vred jag mig och stred mot något tungt, som orubbligt höll över mitt hjärta och som jag inte förstod, utan blott långsamt och stegvis mäktade förklara.

Jag böjde mig till Feodosova för att kyssa hennes hand, men hon viskade:

— Tsarens hand! Tsarens hand!

Då sträckte jag mig mot tsaren och kysste den.

— Min troslära, viskade jag lika sakta, och min konungslige herre får jag inte svika.

Det ryckte ännu i tsarens kind, och dvärgarna släpade i sin skrämsel fram zaporogen ur vrån för att med hans löjliga skepnad få tsaren att le. Men då började tsarens arm att röra sig i konvulsioner. Hans ansikte grånade, och han skakades

under ett av sina fruktade anfall. Han gick mot zaporogen och slog honom med knuten hand i ansiktet, så att blodet strömmade ur näsa och mun, och med så hes och förändrad stämma, att den icke längre kunde igenkännas, väste han:

— Jag har genomskådat dig, lögnare, från den stund du kom i rummet. Du är en zaporog, en avfälling, som gömt dig i svenska kläder... På stegel med honom! På stegel!

Alla, till och med de druckna, började darra och treva mot dörrarna och i sin fasa viskade en av bojarerna:

— För fram kvinnan! Skjut fram henne! Så snart han får se vackra ansikten och kvinnolemmar, blir han lugn.

De grepo henne, och livstycket slets upp över barmen, och sakta kvidande stöttes hon steg för steg fram mot tsaren.

Det svartnade omkring mig, och baklänges vacklade jag ur kammaren. Jag blev stående på gatan under stjärnorna, och jag hörde, att bullret domnade av och att dvärgarna begynte sjunga.

Då knäppte jag mina händer och mindes löftet på slagfältet att bedja för den stackars syndarens själ, men ju innerligare jag talade med min Gud, dess längre gingo tankarna, och min åkallan blev en bön för en ännu större syndare, för honom, som med sina sista trogna irrade kring på de tomma stäpperna.

*

Fältskären tystnade med en ängslig blick mot kistan, och hovdamen följde honom fram till katafalken.

— Amen! sade hon, och båda bredde de åter täckelset över den vaxbleka änkedrottningen, Karlarnes moder.

INNEHÅLL.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 16 01 11 014 8